تصویر ابو عبدالرحمن الکردی

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqraemonde.com

ئامادەکردنی

محمود احمد محمد

١٤٠٩ ک - ١٩٨٩ ز

ئامادەکردنی

محمود احمد محمد

١٤٠٩ ک - ١٩٨٩ ز

بەغدا - چاپخانەی زەمان - ١٩٨٩

لە ئاسمانی کوردی - داهێنەری شیعری کوردی کرمانجی = سورانی

پێشەم نیستی سەرەکا ئۆزەعەم

زنی [illegible] - ٨٦ -

پێشـــەکی

ئەگەر سەرنجێکی ڕابوردومان بدەین و هەڵوەستەیەکی سەرپێیی بکـەین و توزێـك بەرەو ڕۆژگاری تێپەڕیوی ئەدەبـی کـوردیمان بگەڕێینەوەو سەیراتێك بە نێو مێژووی ئەدەبی کەوناراوی خـۆماندا بکەین ، دەبینین چەند ئەدیب و شاعیرێکی منەوەرو لێهاتومان هـەبوە کە سەردەمی منالی و تافی لاوی و چاخی پیریان لـە ڕێگای وشەی پیرۆزی کوردی‌دا بەخت کردووە وەکوو مۆم لە پێناوی ئەدەبەکەیاندا تواونەوەو جێگەی شانازی‌یان لە ناو دلی گەلا بۆ تەرخان کراوەو چوونە خانـەی نەمرانەوە مێژو بە شانازی‌یەوە لە دوتوێ‌ی خۆیدا لە خۆی گرتوون ٠ بەرهەم و شیعریان بووە بەڕیحانەی عەتربێزو گوڵی مەجلیس و ئاوی صافی شیرین و زولاڵی هەرگیز نەبڕاوەی ئەدەبی بێ‌نازی کوردیمـان و ویردی سەر زوبانی ڕۆشنبیرانی دوێ‌نێو ئەمڕۆمان ، هەزار ڕەحمەت لە گۆڕو مەنزلگایان بێ ٠٠؟؟ لە دێر زەمانەوە برێ لە ڕۆشنبیرانی کـورد ــ کـە ئەوڕوشنبیرانە هەموویان مەلاو فەقێ و خوێندەواری مزگەوت بوون ــ هەستیان بەوە کردووە کە زمانی کوردیش وەکوو هەمو زمانـە زیندوە ڕەسەنەکانی سەر زەوی شیاوی شیعر پێ‌ووتنەو پەخشان پێ نەخشاندنە چونکو هەمو زەمینەیەکی ئەم مەبەستەی تێدا بە دی دەکرێ لـە هێچ ڕویەکەوە بۆ دەربڕینی مەبەستــە جۆراو جۆرەکانـی مرۆڤ کورتــی نەهێناوەو ناهێنێ ٠ بەڵام بارو دۆخـی گەلی‌کوردو زروفی سیاسـی‌و کۆمەلایەتـی ، بیروڕای هێندی بیرتەسکـی بەنـاو مـەلاو شێخ‌و

صوفی‌نەزان‌و نەبوونی فرمانڕەوایەکـی سەرانسـەری بەردەوام بـۆ کوردوستان‌و دروست‌نەبونی شارستانیەتێکـی بنج داکوتاو هەروەها هەڵەو گیربونی ڕۆشنبیرانی کورد ــ زیاد لـە پیویست ــ بـە ئەدەبی بێگانەوە چەند باری ناهەمواری دیکەش ، زۆر جـار بونەتە کۆسپو تەگەرەو بە پەردەیەکی ڕەشی نەگبەت ئامێز تارمایی‌و ڕوناکی ئەم ئاسۆ پیرۆزەی لێ لێڵ کردوین ، وەکو گێژەڵوکەو تەم‌و مژ ڕێگـای بـەرەو ئەدەبی خانەزای لێ کوێر کردوینەوەو ماوەی پێ نەداوین تۆزێك لاپێك لە زمانە زگماکەکەی خۆمان بکەینەوە بەم زمانە بەخشان داڕێژین‌و شیعر بچڕین‌و بیکەینە زمانی نوسین‌و زانین بە لکوهەربە دڵماندا نەهاتووە کە بە زمانی خۆمان دەتوانین شیعرو ئەدەب بڵێین بیخەینە سەر کاغەز ، هەرچەندە مەلاو فەقێ کان بە کوردی دەرسەکانیان بۆ قوتابیەکانیـان شی دەکردەوە بە دەگمەن نەبێ نەبوە دەرسیان بەعەرەبی یا بە فارسـی شێ کردبێتەوە کەچی لـە نوسین بەکوردی زۆر دواکەوتوو بـون خۆ ئەگەر بێت‌و تاکە تاکە نوسەرانی کورد ئەم سنورەیان شکاندبێ‌و کـەم تا کورتێك تاکو تەراشتێك بەم زمانە نوسرابێ بە شیعرێك هەستی خۆیان دەربڕیبێ : ئەوە نوسەرەکەی کەوتۆتە بەرتان‌و تەشەرەی ئەم‌و ئـەو ، چەند توانج‌و پلاری تالەباری تێ گیراوە ، بـە شایەرو لۆتی لـە قەڵەم دراوە بێ ئەوەی سەیری واتاوو ناوەرۆکی شیعرەکە بکرێ . ئەمیش بە ناچاری یافەوتاندویەتی ، یـان شاردویەتیەوەو لـە بەر چاوان وونـی کردووە ،ئیتر نوسراوەکە بوەتە خۆراکی جرجانەوەرو لە ژێر تەپو تۆزا فەوتاوە ، شیعرە نەمرەکەی مامۆستا نالی کەدەفەرموی :ــ

کەس بە ئەلفاظم نەڵێ خۆ کوردیە ، خۆ کردیـە
هەکەسێ نادان نەبێ خـۆی طالیبی مەعنا دەکـا

باشترین بەڵگەی ئەم ڕایەیە ، هەر بۆیەشە کە بە کوردی نوسەکانی
پێش نالی‌و سەردەمی (نالی)یش لە دێباچەو سەرەتای نوسینە کانیاندا
داکۆکی‌یان لە بەکوردی نوسینەکەی خۆیـان کردووە ، هــەزارودوو
بەڵگەو ڕونکردنەوەیان هێناوەتەوە بـۆ دەمکوت‌کردنـی دژبەکوردی
نوسەکان‌و بیرتەسك‌و نەفامەکان ، چەند کۆشش‌و هەوڵ‌و تەقەلاّیـان
داوە بۆ ڕچەشکاندنی ئـەم ڕێبازە شانازەو کردنەوەی ئـەم دەروازە
پیرۆزە • لەم ڕوەوە دەبینین مامۆستا مەلا محەمەدی سیوچی کۆچ‌کردوی
ساڵی/١١٩٢ کۆچی بەرامبەر بە ١٧٧٨ زایینی لە پێشەکی کتێبەکەیـدا
(تذکرة العوام) هەروا مامۆستا مەلا محمەدی (ابن الحاج) کۆچ کردوی
١١٨٩ی کۆچی/١٧٧٥ زایینی لەپێشەکی کتیبی (مەهدی‌نامە) دا دوای
ئەوانیش مەولانا خالید ١١٩٣ـ١٢٤٢ك لەپێشەکی عەقیدەی کــوردی
یەکەیدا مامۆستا نالی‌و مەحوی حاجـی قادری کۆیی لـــە چەنـد
شیعریکیاندا ، چەند شاعیرو نوسەری تریش ، داکۆکی‌یان لە بەکوردی
نوسینی خۆیان کردووە ڕێبازیان بۆ کوردی نوسین خۆش کــردووە •
ئاشکراشە نوسین بە کوردی بە شێوەی (کرمانجی سەرو و شێوەی
(گۆرانی = هەورامی) دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژگارێکی دێرین‌و ڕابوردوی
کۆن ، تا ئێستا سەرەتایێکمان بە تەواوی بۆ ڕون نەبۆتەوە تەنانـەت
بڕێکیان لە بەر زۆرکۆنی مۆرکی فۆلکلوریان لێ نیشتووە ،

بەڵی : بـەم دۆشێوە ، نوسراومان زۆرو هەمەچەشنەیە جێگـای
شانازیمانەو بەردی بناغەی ئەدەبی کوردیمانــە هەرچەند ئـەم شێوە
ئەدەبەشمان تا ئێستا ــ بەشێکی زۆرکەمی نەبێ ــ زیندو نەکراوەتەوە
جگە لەوە کە زۆریشی فەوتاوە •

بەلام سەرهەلدانی شیعری کوردی بە شێوەی (کرمانجی خوارو = سۆرانی) دەگەڕێتەوە بۆ بیستەکانی سەدەی نۆزدەهەمو بەم لاوە ، کــە بێ یەکەمجار لــە قەلەمرەوی (بابان)دا قوتابخــانەی نالی ، یان (قوتابخانەی بابان) سەری هەلداو پڕشنگی هاویشتو بلاو بوەوە تا بە تەواوی پڕتەو بە خش بوو ، قۆناخێکی نوێی بۆ شیعری کوردی داناو ، کودەتایێکی سەرەکی لە مێژوی ئەدەبی کوردیدا لە سەر دەستی مــێ کوچکەی بابــان (نالیو سالمو کوردی) بــەرپابوو ئــەم ئینقیلابەو تازەکردنەوەیە بە ڕابەرایەتی مامۆستا نالی بوو • هەرچەندە بە کوردی نوسین بەم زاراوەیەش زۆر پێش ئەم مێژووە سەری هەلداوە بــەلام بەشێوەیەکی سەرەتاییو دوور لەو ئەزمونە ئەدەبیو شێوەفەنیـــەی قوتابخانەی نالی •

بەلێ دەتوانین بەو پەڕی بڕواوە ئەم قوتابخانەیەی نالی بە قۆناخێکی هەرە مەزنی مێژوی ئەدەبمان دابنێین • لە سەر هەموو ڕۆشنبیرێکـــی کوردیشمان پێویستە لە ناخی دلیەوە سەری نەوازشو سوپاس دابنەوێنی بۆ نالیو هاوەلەکانی ، سێ شۆڕە سواری گۆڕەپانی ئەدەبی کوردی ، سێ کوچکەی بابان (نالیو سالمو کوردی) • هەتا دونیاش دونیایــە گەلی کورد قەرزاری ئەم سێ ئەستێرە گەشەی عاسمانی ئەدەبەکەیەتی•

جا ئەگەر ئەم جۆرە شیعرەی قوتابخانەی نالی بۆ ماوەی زیاد لــە صەدسال (واتە لەبیستەکانی سەدەی نۆز دەیەمەوە تا بیستەکانی سەدەی بیستەم) چەکی دەستی شاعیرانمان بووبێو بەم جۆرە شیعرە تەعبیریان لە هەستی خۆیانو گەل دابێتەوەو ئەم جۆرە شیعرە کلاسیکیە ئاوێنەی بێ گەردی بالا نمابووبێ بۆ ناسینو زانینی هەلسو کەوتی کۆمەلگای

گەلی کورد لەو صەد سالەدا ، ئەوا بە کۆتایی هاتنی جەنگی‌یەکەمی جیهانی‌و ڕوخانی ئیمپراتۆری‌یەتی عوسمانی گۆڕانێکی سەرەکی بەسەر نەتەوە ژێر دەستەکانی ئەم ئیمپراتۆرەدا هات ، بارو زروفێکی دیکە هاتنەکایەوە زوربەی ئەم گۆڕانکارییانە ڕاستەو خۆ پەیوەندی‌یەکی بەهێزیان بە کۆمەڵگای کوردەوە هەبوە ، کارەسات‌و ڕوداوە جۆراوجۆرەکانی ئەو سەردەمە بە تەواوی کاریگەر بون‌و هەستی خەڵکەکەیان جولاندوە ، توشی ڕامان‌و سەر سامی کردون‌و ڕای چەناندون‌و لەخەوی‌شیرن بێداری کردۆنەوە ، ئەوەبوو ڕۆژی (٢٥)ی سیپتەمبەری سالی/١٩١٨ی زایینی ئینگلیزەکان کەرکوکیان گرت‌و بارخانەیان لێ خست‌و هێزێکی گەورەشیان بەرەو موصڵ ناردو لێی نزیك‌بونەوە ، ڕۆژی ٨/ نۆڤمبەری هەمان سال توانییان موصل بگرن‌و ئالای خویانی لێ بچەقێنن . هەر لەو کاتەشدا شێخ مەحمودی حەفیدیان کردە حەکەمدارو مەلیکی کوردستان‌و لە سلێمانی نیمچە سەربەخۆییکیان بۆ دیاری کرد ، ئەمجار عیراقی ئیستایان دروست‌کردو ناوی ئینتیدابیان لێ ناو فەیصەلی کوڕی شەریف حسێنی والی مەککەیان کردە مەلێکی عیراق‌و چاوەدێرو بڕواپێکراوی خۆیانیان بەسەرەوەدانا ، ئیتر چەندگێرەو کێشەیەکی دووروودرێژو چەند کۆبونەو موعاهەدە لە نێوان سوێندخۆران‌و تورکیادا بەستران‌و نوسران‌و مۆرکران هێوای ئازادی بۆ گەلانی ژێر دەستەو ئاشتی بۆ ناوچەکانی ڕۆژ هەلاتی ناوەراستی پێوەبوو لە مانە پەیمانی سیڤەر (١٠/٨/١٩٢٠)و کۆنگرەی لۆزان (٢٤/٧/١٩٢٣)و کۆنگرەی « قسطنطينيه » (١٩/٥/١٩٢٤)و چەند وتو وێژی نهێنی‌و ئاشکرای تریش ، لە هەموانیشدا مەسەلەی کورد سەردەفتەری گفت‌و گۆیەکە بووە .

لەلایەکی تریشەوە ــ هەر لەم سەروبەندەدا ــ چەند شۆڕشێکی ئازادیخوازی کورد بەرپا بوو ..

لە مانە :ــ شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران لە تورکیاو شۆڕشی شێخ مەحموود لــە سلێمانیو دەوروبەریو شۆڕشی سمایلاغای سمکۆ لــە ئێرانو چەند بزوتنەوەی چەکدارانەی تریش لێرەو لەوێ ، هەموو ئەم شۆڕشو بزوتنەوانــەش ــ بەپیــلانو فێڵو تەلەکــە ــ لەتێوبرانو فەوتێندرانو تێكشکان ، چەند داخێکی تریان نا بە زامی کوردانەوە ، کۆنە برینیان سەر لە نوێ کولانەوە ڕۆژی ئازادیی کەوتە پشت هەوری ڕەشــی نائومێدیەوە ، چەند گولــی هیواو ئاوات سیس بــوونو هەڵوەرینو هەرگیز گەشبونەوەیان بە خووە نەبینیەوە .. !!؟

لە لایەکی ترەوە جەنگەکە (جەنگیەکەمی جیهانــی) هێندەی ئێشو ئازارو بەڵاو موصیبەتی بەجێ هێشتبوو ، هێنــد کوشتنو ماڵویرانیو قوڕ بەسەریی خستبوە سەر گەلی کوردو مارکوژی کردبوو هێند زامی کاریگەری تی خستبون بە تەواوی هەستی شاعیرو ڕۆشنبیرو گەنجی ئەوسەردەمەی جولاندو ڕاپچڵەکاندنو هەژاندنیو ڕاستەو خۆ ڕو بە ڕوی ڕوداوەکان بوونەوە لە گەڵ واقیعەکەدا تێکەڵاوبوونو لــە نزیکەوە هەستیان بەگیرو گرفتەکانی کۆمەڵ کــرد . ئینگلیزەکانیش ــ کە خۆیان بە ئازادیخوازو ڕزگارکەری گەلان لە قەڵەم دابوو ــ هەر کە سەرکەوتنو قاچیان چەقاندن هەموو شتێکیان کرد بەقۆچی قوربانی بەرژەوەندی خۆیــانو دەستیانکرد بە چەوساندنەوەی گەلــی کوردو قەلاچۆ کردنی ...!؟؟

خۆ وڵاتو هەریمی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی (پیاوەنەخۆشەکە) بەشبەش کرابوو هەموو وڵاتو پایتەختو زەمینی بە پێلاوی ئینگلیزو

فەرەنساو ئیتالیایەکان پێخوست کرابوو پایتەختی ئیمپراتۆر لە پیاوانی داگیرکەرو بێگانەکان جمەی دەهاتو (حەنەحەبەشی)یان بوو لەسەر بەشکردنی میراتی عوسمانی هەر یەکە سەنگ‌و تەرازوی بۆ خۆی دەکێشاو بەلای خۆیدا گوریسەکەی ڕا دەکێشا ، ڕۆژ بە ڕۆژیش کارەکان قورستر دەبونو کێشەکە توندتردەبوو لیلایی ئاسۆش تاریکتر دەبینرا ...!!!؟

لەلایەکی ترەوە داگیرکەرە ڕۆژ ئاواییەکان کە بووبوونە میراتگری عوسمانیەکان ، وایان ڕاگەیاندبوو کە ئازادیخوازی گەلە ستەم لێکراوەکانن‌و مافی ئەوان دەپارێزن ، لەم ڕووەو گەلی کوردیش ــ وەکوو گەلە ستەم‌لێکراوەکانی ناوچە ــ چاوەڕوانی ڕۆژی ئازادیی‌بوو ، بۆیە وێرای شوڕشەکانی شێخ مەحمود لەعێراق‌و ، شۆڕشی شێخ سەعید لە تورکیاو شۆڕشی سمایلاغای سمکۆ لە ئێران ، چەند جم‌وجوڵێکی هەمە چەشنە لەلایەن ڕۆشنبیرانو شاعیرانو ڕامیارانو ڕۆژنامە نوسانو پیاوە ئاینیەکان دەستی پێ‌کرد ، دەنەدەنەی کوردانیان دەدا بۆ ڕاپەڕین‌و تێکوشان . ئەم دیاردەیە نەك تەنها هەر لە ناوەوەی کوردستان دەبینراو بەس بەلکو لەهەندەرانیش کوردەکان کەوتبونە هەوڵ‌و تەقەلّای ئازادیی .

ئیتر ئەم (هاتو هاوارو باوکەڕۆیەو ، ڕۆلە ڕۆو ماڵ‌وێران و دەرکراوو کوڕکوژراوو خۆم بێ کەس‌و خۆم بێ دەرەتان‌و حەق‌خوراو خۆم)ە کە دەنگدانەوەی تەبیعی ئەم ڕوداوانە بوون هێندە زورو زەبەندەو جۆراو جۆربوون ، شیعری کلاسیکی قوتابخانەی بابان ــ کەپێش ئەوکاتە باوبوو ــ دەرەقەتیان نەدەهات‌و قالبەکەی پێیان

تەنگ‌بوو ‎•• خۆ شیعریش ئاوێنەی ڕۆژگارەو زوبانی کۆمەڵەو چەکی ئەنگوست لەمستو پەلەپیتکە لـە سەرێی شاعیرە ، وای لێ ڕەچـاو دەکرێ کە هەموو ئێش و ئازارو هەڵس و کەوت و گۆڕان و پێش‌کەوتن و دەردو مەینەتی تێدا ڕەنگ بداتەوەو ئاوێنەی باڵا نومای چەرخ و سەردەم بێ ئەگینا بە شیعری ڕەسەن و هەڵقوڵاو لە ناخی گەل حیساب ناکرێ و وەزیفەی تەرجومانی دڵ و دەرونی نادرێتی و تەمەنی درێژ نابێ و هـەر بە لە دایکبونی ــ بە نەمێژراوی ــ دەمرێ و ژێر خاك دەکرێ و بێزۆك دەر دەچێ ؟!

لەوسەریشەوە ڕۆشنایی شیعرو ئەدەبیاتی ئەوروپا بە تەواوی کاری کردبوە سەر شیعرو ئەدەبیاتی تورکی و عەرەبـی ، هەرچەنـدە کـار تێکردنەکەی ئەدەبی ڕۆژئاوا لەسەر ئەدەبی عەرەبی لە عاستی شیعرەوە هێندێ دواکەوت • بەڵام بوشیعرو ئەدەبیاتی تورکی زۆر کاریگەربوو لەم ڕێگەوە ئەدەبی تورکی بەرابەرایەتی کۆمەڵی (فەجری ئاتی) ڕاستەو خۆ گۆڕانکاری یەکەی تەئسیری دەبەخشی‌یـە سـەر ئەدەبی کـوردی • سلێمانیش بۆ خۆی لە خۆیدا دیار دەیەکی ڕۆشنبیری تێدا بەدی دەکرێ، چونکە کاتی خۆی ئەم شارە مەڵبەندی فرمانڕەوای (بابان)ە کان‌بووەو بۆ یەکەمجاریش قوتابخانەی شیعری کلاسیکـی بەزاراوەی کرمانجی خوارو لە سەردەستی ماموستا نالی و سالم و کوردی لەم ناوچەیە سەری هەڵداوە ، بەرابەرایەتـی ئەمان گەشـەی کردووە ، کاتیکیش کـە فرمانرەوای (بابان) ڕوخاوە زوربەی ڕۆشنبیرانی ئەم شارە ــ زیـاد لەشارەکانی دیکە ــ ڕویان کردۆتە ئەستەمبوڵ کە ئەوکاتـە مەڵبەندی هەموو ڕۆشنبیری‌یەك و جم و جۆڵێك‌بووە ئیتر ئەم ڕۆشنبیرانە یا بڵێین ئەم منەوەرانە کە لەئەستەمبوڵ خوێندویانە پێگەیشتون و ماوەییـەك

ژیانیان لەوێ بە سەر بردوە ، کاتێ گەڕاونەوە بۆ سلێمانی هەموو فیکرەو زانستو پێشکەوتنخوازی خۆیان لەناو دانیشتوانی سلێمانیدا بڵاوکردۆتەوە ، لەم ڕووەوە هەموو کاتێك ئەم شارە کۆمەڵێکی زۆری ڕۆشنبیرو شاعیر بە خۆیەوە دیوە ئیتر ئەم شاعیرو ئەدیبانە هەموو کاتێك ویستویانە دابو نەریتی کۆمەڵو ویستو هەستی کۆمەڵگاکەیان لە شیعرو پەخشانا ڕەنگ بداتەوەو نوێنەرو زوبانی ڕاستەقینەی گەلبن‌و ئەدەبەکەیان ــ بەشیعرو بەخشانەوە ــ هەموو ویستێکی گەلی تێدا دەر ببڕدرێ •

جا ئەم هۆیانەو هی تریش وێرای بزوتنەوەی ڕۆشنبیرو شاعیرانی تورك بە تایبەتی « کۆمەڵی فەجری ئاتی » بەڕابەرایەتی «جەلال ساهیرو ئەحمەد هاشم‌و تەحسین ناهیدو ئەمین دولاندو محەمەد بەهجەت‌و فاضیل ئەحمەدو « حمد الله » صوبحی‌و فوئاد کوپرولوو «شهاب الدین» سلێمان‌و یەعقوب قەدری » هاوکات لە گەڵ پەیدابونی کۆمەڵێك کەلە شاعیری لێهاتوی منەوەری کوردی سلێمانی (ئەوڕەحمان بەگی بابان‌و شێخ نوری شێخ صالح‌و (عبدالله) گۆران‌و ڕەشیدنەجیب) کە ئەمانە بە تەئسیری ئەدەبی تورکی ، (قوتابخانەی فەجری ئاتی) قوتابخانەی شیعری کلاسیکی کوردی‌یان تازەکردەوەو قۆناخێکی سەر لەنوی‌یان دەست پێ‌کردو شێوەو شێوازێکی تریان لە شیعری‌کوردیدا داهێنا ، هونەرو مەزنایەتی ئەم داهێنان‌و تازەکردنەوەو گۆڕانکاری‌و کودەتایەیان بۆ خۆیان بردو بون بە ڕابەری ئەم قوتابخانە تازەیەو توانی‌یان شیعری کلاسیکی کوردی وا ڕام بێنن کە لە گەڵ هەلس‌و کەوت‌و بارو دۆخی ئەو سەردەمە بگونجی‌و بتوانێ بەڕونی پیویستی‌یەکانی کۆمەڵی کوردەواری دەربڕێ ، ئێش‌و ئازارو دەردو مەینەتی گەلی کورد لە

شیعرەکانیانا ڕەنگ بداتەوە ، شیعرەکانیان لە ناخی گەلەوە هەلقولێو سەرنج ڕاکێش بێو خورپە بخاتە دەرونی خوێنەرو بیسەرەوە ، تەزوی یەك بە دوای یەك لـە لەشدا پەیدا بکا ، بە جۆرێك کـە بـوون بـە ئەستێرەی هەرگیز نەکوژاوەی پرشنگداری ئاسمانی شیعرو ئـەدەبی کوردی هەتا هەتایە •

زیادە ڕەویش نیە ئەگەر بلێین دەستپێشکەریو داهێنانەکە لـە ڕوی مێژوییەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوڕەحمان بەگو لە سەر دەستی ئەم جۆزەرەی کردو بنجی دا کوتاو دامەزرا ، ڕەچەشکێنو ڕابەر ئەمـەو پێشێل کراوە یـان پێی نەزاندراوە ، کـە ئەمە دەلێین بەلگەمـان بەدەستەوەیەو لەخۆوە قسە فڕێنادەین • هەرچەندە ڕەنگە نەتوانـین هەموو ئەوبەلگانە لێرەدا بخەینەڕو چونکە زۆر ڕێچکـەو ڕێبـازی مێژوییو فەنی لێ دەبێتەوەو یەك خستنەوەی سەرە دەزووەکان زۆری دەوێ بەلام لێرەدا بە قەدەر پێویست بۆ چەسپاندنـی ئـەم دەسـت پێشکەرییە پەنا دەبەینە بەر بەرهەمو شیعرەکانی کە برێکیان وا ئێستا کەوتونەتە دوتوێی ئەم دیوانەوە ، شاعیر بۆ زۆریش لە شیعرەکانـی موناسەبـەو مێژوی نوسینی بۆ دەستنیشان کردون ، خۆ بەرهـەمو پاشماوەش باشترین بەلگەیە بۆ چەسپاندنی ئەم جۆرە داوایانە ، زیـاد لە مەش مامۆستاگۆران خۆی لەو موقابەلەیەدا کە مامۆستا (عبدالرزاق بیمار) لە گەلی سازدابوو گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (٢)ی شوباتی سالـی/١٩٧١ ز بلاوی کـردەوە ، مافی ئەم ڕەچەشکێنیو دەسـت پێشکەریەی داوەتێو ئەم حەقیقەتەی چەسپاندووە وەکو وەثیقەیەکی مێژویی زۆر ڕاوو بۆچونی دژبەم ڕایە دەپوچێنێتەوە ئەوەتـا مامۆستا گۆران لە موقابەلەکەدا دەلێ : (تەنانەت شاعیرێکی تر « عبدالرحمـن

بەگی نفوس = ئەورەحمان بەگی بابان » لەسەرەتای ژیانی شاعیریەتی‌دا زۆر بە گەرمی دەستی دایە تازەکردنەوەی هەڵبەست‌و لە (نوری)=واتە شێخ نوری شێخ صالح=کۆنترە بەڵام ئەو شیعرەکانی بڵاو نەئەکردەوە)

خۆ هەموشمان دەزانین کە بڵاو نەکردنەوەی شیعرەکانی ئەورەحمان بەگ یاخود پێ نەزانینی ئەدیب‌و ڕوشنبیران بە بەرهەم‌و بەهرەی شیعری ئەم شاعیرە ، ڕابەرایەتی‌و رەچەشکێنی‌و تازەکردنەوەی شیعری کلاسیکی کوردی لێ ناسێنێتەوەو ئەم مافەڕەوایەی لێ داگیر ناکاو ، ئەم ڕاستی‌یە نابێ پێشێل بکرێ ، چونکە ئەوڕەحمان بەگ هەر لە ساڵی/١٩١٣ ی زایینی‌یەوە لە ژێر ناز‌ناوی (حەزمی)دا شیعری هۆنیوەتەوە کە ئەو کاتە مامۆستا گۆران‌و شێخ نوری ڕەنگە هیچیان ئاشنـــای شیعر نەبوبن‌و تەمەنیان وا نەبوە چـاوەڕوانی شیعریـــان لێ بکـرێ ، کـــە وابوو ڕەچەشکێنی‌و دەست پێشکەری‌یەکە هەر دەبێ بۆ ئەو بمێنێتەوە • بەڵام ئەوەی لێرەدا جێگای داخ‌و ناسۆرە کە ئەو شیعرانەی ئەوڕەحمان بەگ لـــە ماوەی (١٩١٣ــ١٩١٩ ز) نوسیونـــی بە نازناوی (حەزمی) یەوە مۆرکراون یەك دوپارچەیان نەبێ هەمویان فەوتاون‌و دیارنین ، ئەگـــەر بەرهەمی ئەم شەش حەوت ساڵەیمان لە بەردەست‌دا بوایە زیاتر لایەنی هونەریی‌و دەست پێشکەری‌و رابەرایەتیەکەی ڕون دەبوەوە بەڵام وا دیارە ئەم ئاواتەمان نەهاتۆتە دی‌و ناشهێتەدی چونکە وەکو ئەوڕەحمان بەگ بۆ خۆی نوسیویە گوایە کۆمەڵێ شیعری بە دەستی ئینگلیزەکان ساڵی/١٩١٩ ز ــ کە سلێمانی گیراوە ــ لە گەڵ ئەسبابی ناوماڵا چی هەبوەو نەبوە فەرهود کراوەو بەر تاڵان و بڕۆ کەوتون‌و فەوتێندراون‌و تا ئێستاش سەریان هەڵ نەداوەتەوە •

له سالی « ١٩١٨ »ش یەم لاوە نازناوی خۆی گۆڕیوە کردویەتیە (بابە)و لە ژێر ئەم نازناوە دا شیعری ووتووە • کەوابو ئەو شیعرانەی کە ئێستا لەبەر دەستماندان ، ـ چامەیێکیان نەبێ ـ هەمویان هی پاش ئیحتیلال و هاتنی ئینگلیزن • هەر وەها چامەیێکیانی نەبێ هەمویانی لـە ژێر نازناوی (بابە)دا گوتون ئەوانـەی لە ژێر نازنـاوی (حـەزمی) داگوتراون بێ سەرو شوێنن و قولاّغیان نەکراوە بەمەش باری هونەری شیعری ئەوڕەحمان بەگمان تا سالّی ١٩١٩ ز تا ئەندازەیەك لێ ونەو نازانین چۆن بووەو ، هەرچی بیشیلّێین لە خۆوەیەو بەرد بە تاریکی دادانـەو وڕێنەکردنی بێ بەلّگەیە چونکە بەلّگەیە شیعریمان لە بەردەستدا نیە •

بەلاّم خواوو ڕاستان (بابە) بۆ خـۆی لە ژینامەکەیدا دەربارەی سەرجەمی شیعرەکانی برێ شتی نوسیوە کە ڕۆشنایێکی لەم ڕووەوە لێ دەردەکەوێ هێندێ لایەنی هونەری شیعری ڕون دەبێتەوە • جا باگوێ بۆخۆی ڕاگرین کە بە زمانی شەخصی سێهەمەوە دەلّێ :

(ئەم زاتـە لەعومری (١٥) سالّیـەوە دائیما شێت و شـەیدای ئازادی و سەربەستی بووە ، ئەشعاری غەرامی و عادی زۆر کەم و نایابە ، هەرچی ووتووە وەکو خوالێخوشبو حاجی قادری کۆیی کەف و کولّی دەریای نیشتمانپەرستی و ئازادی یەتی بووە ، میزاج و قەریحەی لە جیاتی غەزەل و قەصیدەی درێژ مەیلی دەستەبەستە (تەرکیب بەند)ی بووە ، هۆنراوەکانی زۆر کەمی غەرامی یە ، ئەتوانین بلّێین : هەمووی باسی هەژاری و ئەسیری قەومی ئەکا وە بە هەلّبەستی ئاگرین و ڕەهبەری یـە بۆ ئازادی و سەربەستی میللەتی کورد هەولّی داوە) •

خۆ ئەگەر گەشتێك بەنـاو دیوانەکەیدا بکەین دەبێنین (بابـە) شیعرەکانی بەتەواوی تێکەلاّوی ژیان کردووە ویستویەتی ببنە زمانی

کۆمەڵو ئاوێنەی سەردەم • واتای بەرزو قوڵو بە دیققەتیشی لە قاڵبی ووشەی سوکو ڕەوانو بێ گرێو گۆڵدا دەربڕیوە ، مەعنـای زۆر ناسکو هەست بزوێنی لـە لیباسی وشـەی خۆماڵی کوردی پەتیـدا ڕانواندونو تابلۆی شیعرە کانی پێ ئارایش داوەو هونەری شاعیریو ڕەوانی خۆی پێ چەسپاندون ، لە بارەی کێشو قافیەشەوە بە زوربەی وەزنەکان ــ خۆماڵی ــ عەرەبی ــ فارسی ــ شیعری داناوە خۆی تێدا تاقی کردونەوەو گۆڕانکاری تێدا کردون ، جاری واهەیە لە چامەیەکـا دوسێ جار بڕگەکانی زیادو کەم کردونو لە (١٣) بڕگەییەوە چۆتـە سەر پانزە بڕگەییو هاتۆتەوە خواری •• هتد هەر وەکو چۆن زۆری شیعرەکانی مەثنەویو تەرکیب بەندن پارچە شیعری درێژی تاکقافیەیان کەمە ، یەکیەتی بابەت (وحدة الموضوع)یش لە لەچامەکانیا دیاردەیەکی هەرەبەرچاوە ، کێشی کشۆکیشی زۆرکەمە ، چەند پارچە شیعرێکـی بەوەزنی خۆماڵی فۆلکلۆری (دەبڕگەیی) یشی لەناو دیوانەکەیدا دێنە بەرچاو • لـە هەمان کاتیشا شـاعیریو تێڕوانینی تایبەتـی خـۆیو کەسایەتیو دەنگی ڕەسەنو شوێن دەستی بۆ هەموو جمو‌جوڵێکی ئەو سەردەمە لەگۆشەو نیگای تایبەتی خۆیدا لە ناو چوار چێوەی قۆناخی شیعری کلاسیکی تازەماندا بە ڕونو ئاشکرایی دەبینرێ • کە وابوو (بابە) نەک هەر هەوڵی داوە بۆ گۆڕینی کێشو قافیەو بەس بەڵکو بۆ گۆڕێنی ئەزمونو واتاو ناوەرۆکو ڕامکردنی شیعر بۆ ئەوەی زیاتـر چونیەتی کۆمەڵگاکە بە هەموو دابو نەریتو بارو دۆخی ڕامیـاریو کۆمەلایەتیەوە دەقاودەق دەربڕێ • زۆر هونەرمەندانە هاتو چـوی (ذاتی)و هەستیاری جۆشاوی کەفو کوڵی دەرونـی بەسیحربازیو دەست ڕەنگینیو بلیمەتی بە کارهێناوە هەر دەڵێو کلافە دەزوی ڕەنگاو

ڕەنگی تێکەڵ بەسۆزی دەرونی پڕ جۆش‌و خرۆشـی لێکداوە لـەو ڕایەڵ پۆیە تابلۆی ئەفسوناوی لێ دروست کردون پارچە شیعری پـێ نەخشاندون ، هەرگیزاو هەرگیز داوێ لە کلافەدەزوە کانیشی کورتیان نەهێناوە پۆوکرێی لێك هالاوە کالا بە قەدەر بالا تێ هـەلاتۆتەوەو وێنەشیعری‌یەکە ، وەکوو تابلۆیەکی هونەرمەندانە خۆی دەنوێنێ •

بەڵێ کەسایەتی‌و مۆرکی تایبەتی هێندە بە زەقی لە شیعرەکانیدا دەبینرێ ڕەنگە بتوانین بڵێین بۆ خۆی مەدرەسەیەکی سەربەخۆیەو ڕێبازێکـی تایبەتی‌یەو قۆناخێکی نوی‌یە •

بەڵێ هەرچەندە ڕابەرایەتی‌و دەستپێشکـەری تازەکردنەوەی شیعری کلاسـیکی کوردیمـان تا ئێسـتا لە مشت‌و مـڕو گوریس کێشەکێدایەو زوربەی مێژونوسانی ئەدەبمان ڕابەرایەتیەکە دەدەن بـە مامۆستاگۆران لـەم ڕووەوە کـە « گۆران » بـە هۆی ڕۆچـونو ووردبونەوە لـە مەسەلەی تازەکردنە وەکـەدا هەستێکـی ناسکترو ڕوانینێکی فراوانترو قولترێ لـە لا پەیـدا بووە برێکیش دەسـت پێشکەریەکە بۆ شێخ نوری شێخ صالح دادەنێن ، دیارە هەرکەسـەش بەلگەو ئیشباتی خۆی بەدەستەوەیە بە هەر حاڵ ئێمـە نامانەوی لێرەدا بچینە ناو ئەم نیزاع‌و کێشەیەوە بە تایبەتی کە ئەم نوسینـە ئەوەنـدە تەسکە دەرفەتی ئەوە بەخۆ ڕەوا نابینی ، بەلام دەلێم لە گەڵ ڕێزم بـۆ هەموو ڕاوو بۆ چونێکی زانستیانە پێویستە بگوترێ کە ئەورەحمـان بەگیش بەلانـی کەمـەوە وەکـو مامۆستاگـۆران‌و شێـخ نوری شۆڕە سوارێکی ئەم مەیدانەبووە ، وەکو ئەوان شان بە شانی وان هەولی داوە بۆ گورینی کێش‌و قافیەو چەمك‌و واناو ناوەرۆك ، توانیویەتـی شیعرەکانی وا ڕام بکا کە هەبوو بارو دۆخی کومەلگاکـە دەقاو دەق

دەربڕی لەھەمان کاتیشا شاعیریو تێڕوانینی تایبەتی خۆییو کەسایەتیو ڕەنگی ڕەسەنو شوێن پەنجەی بۆ ھەموو جمو جوڵێکی ئەو ڕۆژگارە ، لە گۆشەی نیگای تایبەتی خۆیدا لە ناو چوار چێوەی قوناخی شیعری کوردی کلاسیکی تازەماندا بە ڕونو ئاشکرایی دەبینرێ کە وابو پێویستە ھەر کاتێ ئێمە مێژوی تازەکردنەوەی شیعری کوردیمان نووسی یان باسمان لێوە کرد ـ وەکو ڕاستییەکی مێژویی ـ دەوری ئەوڕەحمان بەگ فەراموش نەکرێو مافی خۆی بدەینێ بە یەکی لە ڕابەرانی لێھاتوی تازەکردنەوەی شیعری کوردی حسێب بکرێ ھەرچەندە لە بارەی مێژوییەوە دەست پێشکەرییەکە بۆ ئەم چەسپاوەو کەس لێی پێش نەکەوتووە . مەگەر ڕۆژگار لە داھاتودا دیوانی شاعیرێکی کوردی ترمان بەر دەستبخاو شتێکی تازەی ترمان بۆ دەربخا بە تایبەتی کە گۆرەپانی شیعری کوردی تا ئیستا ھەموی نەپشکنراوەو دیوانی شاعیرانمان زۆریان ونو لێیان بێ خەبەرین تەنانەت شاعیرێکی وەکو ئەمین یومنی (١٨٤٥ ــ ١٩١٩ ز) کە بەکوردیو عەرەبیو فارسی ئینگلیزیو فەرەنسی شیعری ووتووە دەڵێن : زۆر موتەئەثیر بوە بە ئەدەبی فەڕەنسیو ڕاستەو خۆو لە ژێر ڕۆشنایی ئەم ئەدەبەدا گوڕانکاری لە شیعری کوردیدا پەیدا کردووە، بەڵام تا ئیستا دیوانە کوردییەکەی نە دۆزراوەتەوە تا بزانین تا چ ئەندازەیەك ئەم خەبەرە ڕاستە .

« بابە » وەکو شاعیرێکی کوردی نیشتمانپەروەری تێگەیشتوی ووردبینو دوربین لە ناخەوە دەردی گەلی کوردی زانیوەو ھەستی بە نەخۆشیەکانی کردووەو زۆر باشیش لە فێڵو تەڵەکەی ئینگلیزەکان گەیشتووە ، زانیویەتی کلکیان لە کوێ تۆز دەکا تەنانەت پاش ماوەیەك

ڕای لە گەڵ شێخ مەحمودی حەفیدیش یەکیان نەدەگرتەوەو لە هەڵس‌و کەوتی شێخی ئەمریش ڕازی نەبو ، نەك هەر ئەمە بەڵکو شەڕی بەردەرکی سەرای شەشی ئەیلولیشی بە دەسیسەیەکی ئینگلیزەکان داناوە دیارە بۆ ئەم ڕایە چەند بەڵگەیێکی تری مێژویی هەیە •

هەر وەکو چۆن زوڵم‌و زۆری ئاغاو دەرەبەگەکانی بەکوشندەترین نەخۆشی کۆمەڵی کوردەواری داناوەو زۆر بێزاری خۆی بەرامبەر ئاغاو دەرەبەگ دەر بڕیوە ، هەمان هەڵوێستیشی هەبوە بە رامبەو ئەو شێخ‌و سەیید ئزادانەی کە بە ناوی دینەوە دونیایان خواردووە ، بەڕوتاندنەوەی فەقیرو هەژاران تێرو قەڵەوبون‌و لە ئازو تیعمەتا گەوزیون • هەروا هەر دیاردەیێکی نا ئاسایی بینی بێ یا بیستبێتی ڕاستەو خۆ لێی وە دەنگ هاتوەو ئازایانە نارەزایی خۆی بەرامبەر دەر بڕیوەو « لە بنی کولەکەی داوە » ئەم هەڵوێستانەشی بەبڕوای من نیشانەی ڕەسەنی‌و ڕاستگۆیی‌و خەم هەڵگری شاعیر بووە لە ئاستی جەماوەرەکەیدا ،

لە لایەکی تریشەوە « بابە » بە دوربینی‌و ثەقافەت‌و ئاگاداری بە سەر مێژوی کورداو تێ ڕوانینێکی ورد بۆ ڕوداوە ڕابردووەکانی کوردستان گەیشتۆتە ئەو قەناعەتە کە عیراق پێویستە دوکەس ڕای پەرێن‌و پێشیخەن ئەم دوکەسەش (١) عەرەبێکی دڵسۆز (٢) کوردێکی دڵسۆز • هەرکاتێ یەکێ لەم دووانە بە دڵسۆزی یارمەتی براکەی تری نەدا ئەوا عێراق دەکەوێتە بارو زروفێکی نالەبارو ناثاسایی‌یەوە جیسم‌و تەوازونەکە مەشلول دەبێ‌و تێك دەچێ بێگانە تەماع لەخاکی دەکاو دەستی پیسی تێ دەخا • کە وابوو (بابە) شاعیرێکی کوردی دڵسۆزی بانگەواز کەری برایەتی کوردو عەرەبە لەسەر بەردی بناغەی دڵسۆزی‌و یەکیەتیدا ، بە بێ پەردە کوردانە ڕای گەیاندووە کە

ئەم دوگەلــە (کوردو عەرەب) بێیەك ناژین‌و عێراقیش بێ یەکیەتــی‌و دلسۆزی ئەوان بە یەکتری ئاوەدان‌و سەرکەوتو نابێ ، مێژوش ئازایەتی‌و نیشتمانپەروەری‌و خۆ بەخــت کردن و دلسۆزی کوردانی بۆ عیراق چەسپاندووە گەلی عەرەبیش قەت برای وای دەست ناکەوێ ، لەبــەر ئەوە برای عەرەب پێویستــە دەستی یارمەتی‌و برایەتی بۆ ئەم برایــەی خۆی درێژکاو دلنەوایی بکا بە مەش لە براگەورەیی خــۆی ناکەوێ ٠ لەقازانج زیاتر هیچی تری نایێتە پێشێ ٠

لەم رووەوە دەلی :

کاکی عارەب ! تۆ لە گەل من عەهدو پەیمانت هەیە
تۆ بە هەستی‌و هێزی من بڕواوو ئیمانت هەیە
وا بەدەستور ، قەومی وەك من دوستی هاوشانت هەیە
بۆ ؟ لە کوردوستانی من پارێزو پەنهانت

تا لە کۆتاییدا دەلی :

دوبراین لەم خاکەدا من نیشتمانی خۆم هەیە
من عێراقیم‌و بەلآم تەرزی ژیانی خۆم هەیە
ئەم قەلآ گەورەی عیراقە وا لە سەر دوو پایەیە
کوردو عارەب هەریەکەی یەك پایەیی پڕ مایەیە ٠٠٠٠ هتد

وەکو وتـــــان « بابە » بونی ئاغاو دەرەبەگی لــــە کۆمەلی کوردەواریدا بە دیاردەیەکی نا ئاسایی زانیوەو بە نەخۆشیەکی هــەرە کوشندەی گەلی لەقەلەمداوە بەبێ پەروا بەرهەلستی هەلویستیان بووە، ئەوەتا کاتێك فەلاییکی رەنجبەرو خۆشی نەدیو رووت‌و قوت‌و هــەژارو چەوســـــاوە ســــکالآی خــــۆێ بۆ ئاغایٚ زالم‌و دلمردوو دەباو لێی دەپارێتــــەوە کـــــە هێنــدێ ســــەنگ‌و ســــوکی لـــــە گەلـــــدا بکاو بەروبومەکـــەی هەمـــوی بـــۆ خـــۆی نەبـا ،

کـەچی ئاغا بـە هیـــچ کلوجێـــك هەستـی ئینسـانی ناجولێ
هەر لە سەر پێوو دانی خۆیەتی چەندی خەملاندووە هـەموی دەوێو
لێشی دەستێنێ تاوا لە فەلای فەقیرو هەژارو بێدەرەتان دەکـا شـڕو
شاتاڵەکەی بفرۆشێو ملـكو ماڵی بەجێ بێڵێو ڕوبکاتـە شـار ۰۰۰
لەم کاتەدا (بابە) وەکو شاعیرێکی هەستناسك ئەم ڕوداوەی خستۆتە
ناو پارچە شیعرێکی پانزە تاکیەوە و تابلۆیەکی ڕەنگاو ڕەنگی سەرنج
ڕاکێشی لێ پێك هێناوە ڕەنگی ڕوداوەکەی کێشاوە لـە ژور پارچـە
شیعرەکەوە بە خەتی خۆی نوسیویەتیو دەڵێ : (ئەم هونراوە بۆ وەصفی
زەوی دارێکی زۆرداروزاڵم نوسراوە کە هیچ درۆو هەڵبەستی تێدا نیە)
کەوابوو بابە تابلۆیەکەی لە واقیعو ڕوداوەوە کێشاوە دورە لەوڕێنەو
پێدا هەڵگوتنی شاعیرانە ۰

ئاغە ! ملکی تۆ ئەکێلم بەندەوو مسکێنی تۆم
ڕۆژی سەغلەت تۆکەری خەنجەر وەشێنی شوێنی تۆم
شیرو ماستی ڕۆژ بەڕۆژو گیسكو کاوڕهێنی تۆم
هەر ڕقت هەڵسا بەدایكو باوکەوە پرجوێنی تۆم
بێ زمانو کەس نەزانو فێری بارکێشیو کەرم
بارەکەت زۆر قورسە ئەغا چۆن لە ژێری دەربەرم

تاکو تایی بە تابلۆکە دەێنێو دەڵێ :

گاییکم مابوو فرۆتم دام بە ئەغا پارەکەی
ڕستگارم بوو لە زنجیرو فەلاقەو دارەکەی
یامریشكو هێلکە بردن بۆ کوڕی سەرکارەکەی
ڕەببی مەحوی کەیتەوە خۆییو زەویو ئاوبارەکەی
پەتكو گونیەم نایە کۆڵ وێنەی فەلای تر هاتمە شار
چاوەڕوانم « بابە » ڕۆژێ « غیرة الله » بێتە کار ۰

خـۆ کاتێکیش کە بەزمانی ژنەجافێکی دەشتـی شارەزور کـە کورەکەی لە بێشکە دەنێو دەی لاوێنێتەوە بەلای لایە خۆشەویستـی نیشتمانی بەگوێچکەدا دەدا دەبینین (بابـە) لـە پارچە شیعرێکـی پانزەتاکیدا ، بەکێشێکی فولکلوری خۆمالی « هیجائی » (دە) برگەیی هەستی ئەم ژنە جافەی بە تەواوی دەربڕیوە

رۆلەکـەم بنـوو خەوی خۆشت بـێ
شـیری حەلالم ، شیفاو تۆشت بێ
پەری جوبرەئیل بـەڕوو پۆشت بـێ
بۆ بەرزیی وەتەن بیرو هۆشت بێ

نیشتمـان هیوای بـە تۆو بـەلاوە
کەی هەلی دەکەن ، بەیداخی کـاوە

تا دەگاتە کۆتایی پارچە شیعرەکەو دەلێ :ـ
رۆلەکـەم بنـوو کاتێ بـوی بەلاو
ئەحوالی وەتـەن بێنـە رە بەر چـاو
قەومت رزگارکـــە لـە زنجیرو داو
تۆلـە بسێنـە یـەکو صـەد تەواو

ئەمجاوەك « بابە »ڕو دەرە دوژمـن
فەرقی قـەت نەکەی پچوكو مـەزن

شایانی باسە کە ئەم کێشە (دە) برگەییە کێشێکی دێرینی شیعری کوردییە زوربەی گۆرانی فۆلکلوری کوردیمان بەم کێشە وتراونو دەگوترێن کەوابـوو ئەم جـۆرە کێشە خۆمالیو رەسەنو هەلقـولاو لەناخی ئەدەبی کوردیمانە بەلام بۆماوەیەکی زۆر کێشی عەرەبیو فارسی ـ بەتایبەتی لە شیعری کلاسیکی قوتابخانەی باباندا ـ پێشـە برکێیـان

داو وزەییکیان بۆ نەهێشتەوە ، هــەتا شاعیرانی قوتابخانەی شیعــری کلاسیکی تازەمان سەر لەنوێ برەویان پێ دایەوەو هێنایانەوە گۆڕەپانی ئەدەبی کوردیمان •

(بابە) شاعیرێکی منەوەرو بەدەسەلاتبووە لە هەموو مەبەستەکانی شیعری دا تابلۆی ڕەنگاو ڕەنگی کێشاوە لە هەموو بوارەکاندا ئەسپی سەرکەشی خۆی هەلینگداوەو هەستی خۆی دەربڕیوە هەستێك کە لە ناخی کومەلەوە هەلقولابیو سوودی گەلی تیدابێ ، هەر کاتێکیش هەستی بەزەلیلیو ژێر دەستەیی کرد بێ یان خەتەرێکی کوشندەی بەدی کردبێ خێرا هاواری لێ هەلساوەو دەنگــی ئارەزایی لێ بەرز بووتــەوە ئازایانە بەرهەلستی کردووەو گەلی بێدار کردۆتەوە بنجو بناوانی ڕون کردۆتەوە ، هەر لەم ڕووەوە شاعــیر زۆر جــار دوچــاری زینــدانو خۆشاردنەوەو نان بڕان بووە ژیانی کەوتۆتە مەترسییەوە • کەوابو (بابە) شاعیرێکی مولتەزیم بووە ، ئەدەبەکەی تەرخان کردووە بۆســودی گەلو مەبەستەکانی • ئەوەتا ســالی ١٩١٨زایینی لە چامەیەکــی (٩)تاکی دا بارودۆخی سیاسی گەلی کوردی دەست نیشان کردووەو پێی ڕاگەیاندون کە هاتنی ئنگلیزەکان بۆ کوردستان دەبێتە مایەی نەمانی سەربەستیو خۆشــی •

بەلێ هەرچەند زوربەی جەماوەر هاتنی ئینگلیزو دروست بونــی حکومەتی شێخ مەحمودیان بەهەلهاتنی ڕۆژێکی نوێ زانیو بەختەوەریو سەربەستی یان تێــدا دەبینی کەچی (بابە) ئاوێنــەی بــۆ دووارۆژ دەخوێندەوە بەدوور بینیــەوە سەیری ڕوداوەکانی دەکردو ســـەرە دەزوەکانی بەیەك دەگرتەوەو فالو فێکی ئینگلیزەکانی بۆ خەلك شــی دەکردەوە تێی دەگەیاندن کە داگیرکەر هەر داگیر کەرەو هەرچی لــە

مشکی بێ جەوالی دەبڕێ گەلی کورد کە تائێستا کوێلەو ژێردەستـــەو چەپۆك پێدادراوی تورکان بووە ئەوا ئێستا ئینگلیزیش بوو بە سەربارو (تۆ)ش هاتە سەر (دە) سەدشکور بەکفن دزێ پێشوو چونکە ئەگەر تورکەکان ڕاستەو خۆ دەیانگووت ئێوە ژێر دەستەی ئێمەن پێویستــە گەردن کەچمان بێ ئەوا خاڵە ئنگلیز لە ژێر ناوی ئازادیو ڕزگـــاری خوازی بۆ گەلان بە دووڕوویو دوزمانی لە گەڵمان دەجولێتەوە،سەری زمانی شەکرەو بنی زمانی ژەری مارە ٠

صەد دریغ دەوری ئەسیری قەومی کورد نەبڕایەوە
تاکو ئێستا ئەم گرێیە هەر بەکەس نەکرایەوە
میللەتی گەورەو پچوك گشتی بە سەر بەرزی ئەژی
میللەتی کورد هەر لە ژێر بارا بەدیلی مایەوە
تاکو ئێستا هەر دراوسێبون عەدوی خاکی وەتەن
سەیری نەگبەت کەن کە ئینگلیز هاتە کۆڕو کایەوە
سەر زمانی وەعدەیی شیرینو ئازادی وەتەن
ژێر زمانی بۆ ئەسیریی دامو دانەی نایەوە ٠٠٠٠ هتد ٠

ژینامەی شـاعیر بەکورتی

« بابە » کێیە ؟

« بابە » ناوی « عبدالرحمان » بەگی کوڕی ئەحمەدبەگی کـوڕی خالید بەگی کوڕی سلێمان پاشای کوڕی ئیبراهیم پاشای بابانە .

بابە : لە مێژوی / ١٢٩٨ی کۆچی بەرامبەر بە / ١٨٨٠ زایینی لە سلێمانی لە دایك‌بووەو چاوی بە دونیا هەڵێناوە هـەر بەمێر منداڵـی خراوەتە حوجرەی تایبەتی منداڵان دەستی بە خوێندن کردووە قورئان‌و کتێبە سەرەتایی‌یەکانی باوی ئەوسەردەمەی خوێندوە ئەمجار گولستان‌و بۆستانی سەعدی‌و دیوانی خواجە حافظی شیرازی‌و گەلێ کتێبی تری لە زمانی فارسیدا خوێندوە دووایی چووەتـە مەدرەسـەی (ڕشدیە)ەی عەسکەری زمانی تورکی لەوێدا خوێندووە ئەمجار چووەتە حوجـرەی فەقێ‌و دەستی بە خوێندنی قەواعیدی زمانی عەرەبی‌و زانیاری‌یە باوەکانی حوجرەی فەقێی خوێندوە شارەزایی تێدا پەیداکردون بەڵام مەلایەتـی نەکردووە مەیلی ئەفەندی‌یەتی کردوەو لـە (١٥)ی تشـرینی یەکەمی ١٩١٨ی زایینی دا لە دائیرەی « احصاء » و « نفوس »ی سلێمانی بـە عینوانی (سەرکاتب) دامەزراوە کـە حکومـەتی ئیحتیـلال دائیرەی « احصاء » و « نفوس » ئیلغا دەکا «عبدالرحمان » بەگ دەکرێ بە کاتبی « تمتعی کسابت » بەڵام چونکە « بابە » هەموکات شێت‌و شەیـدای ئازادی‌و سەربەستی بووە لە گەڵ چلکاو خۆران هەڵناکاو لـە ژێر ئیدارەی ئینگلیز دا خۆی بۆ ڕاناگیرێ‌و لە گەڵ ئەوبارو دۆخە ئیمتیزاج

ناکاتو لـه وه ظیفه‌که‌ی ئه‌بووریّ له خۆیه‌وه ده‌ست به‌رداری ده‌بیّ له‌سه‌ره‌تای شوڕشی (٢٠)ی مایسی / ١٩١٩ زایینی ـ که به ڕابه‌رایه‌تی شێخ مه‌حمود به‌رپا بوو ـ ڕێگایه‌کی فراوان بۆ ئازادی خوازان کرایه‌وه ئیتر « بابه » ئه‌م ڕێکه‌وته به‌هه‌ل ئه‌زانیّو دلسۆزانه شان به‌ر خه‌باتو تێکۆشان ده‌داو ده‌سته‌چیله‌ی خۆی ده‌خاته سه‌ر ئاگری شۆڕشه‌که هه‌ر له‌م ڕووه‌و ـ دیاره له سه‌ر خواستی شێخی نه‌مریش بووه ـ ده‌چێتـه سابلاخ « مهاباد »و ته‌وریّز له وێوه به ته‌لغوڕاف گفتو گۆ ده‌کا له گه‌ل بالویزی ئه‌مه‌ریکاو فه‌ره‌نساو ئیتالیا کـه له تارانن‌و حکومه‌ته‌کانیـان هاوپه‌یمانی حکومه‌تی ئینگلیزن له ڕێگه‌ی ئه‌مانه‌وه شکات له ئیداره‌ی حکوومه‌تی ئیحتیلال ده‌کاتو داوایان لی ده‌کا که پێشنیاریان پێشکه‌ش به حکومه‌ته‌کانیان بکه‌ن‌و ، ئاوڕێك لـه گه‌لی کورد بده‌نه‌وه‌و به‌پیّی برگه (١٤)ه‌ی ئیقتراحی ویلسۆن ، سه‌ره‌ك کۆماری ئه‌مه‌ریکای ئه‌وکاته مافی ئازادیی‌و سه‌ربه‌ستی بـه گه‌لی کورد بدریّ ئیتر « بابه » ئه‌م کاره دیبلوماسی‌یه زۆر به‌رێـلـه‌و پێکی به جیّ ده‌هێنیّ‌و بـه‌ره‌و سـلێمانی ده‌گه‌ڕێته‌وه به‌لام تا ئه‌م که‌ین‌و به‌ینـه ده‌کاو ده‌گه‌ڕێتـه‌وه شـه‌ڕی ده‌ربه‌ندی «بازیان» ده‌کریّو شێخ مه‌حمود بۆ خۆی به‌دیلی ده‌گیریّو له‌شکره‌که‌ی ده‌شکیّو پاشه‌کشیّ ده‌کاو لـه شاری بانه « بابه » توشی له‌شکری هه‌لاتوی شکاو ده‌بیّو ده‌زانیّ که ئینگلیز هاتۆتـه سلێمانیو تازه کار له کار ترازاوه ، ئه‌میش ناوێری بگه‌ڕێته‌وه بۆ سـلێمانی بـه قاچاغیو دوره وه‌لات ده‌مێنێته‌وه هه‌تا پاش ماوه‌یه‌کی زۆر که له لایه‌ن مێجه‌رسۆنه‌وه عه‌فوو ده‌کرێت ئه‌مجار ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ سلێمانی بـه‌لام وه‌ظیفه‌و فرمانبه‌ری قبوول ناکا . جاچونکه ئینگلیزه‌کان ئه‌وڕه‌حمـان به‌گیان به ئازادیخوازێکی ڕاسته‌قینه ده‌زانی ، به به‌رهه‌لستێکی گه‌وره‌ی سیاسه‌تی خۆیانیان ده‌ناسیو پێیان وابوو ئاگری بن‌کای هه‌موو جـم‌و

جوڵێکه ، له بەر ئەوە هەموو کات خستبویانە ژێر موراقەبەو چاوەدێری جاسوس و یاساوڵەکانی خۆیان • کاتێك حکوومەتی ئیحتیلال لە سەر پێویستی و ستراتیجیەتی تایبەتی خۆیان لە (٣١)ی ئەغستۆسی ١٩٢٢ی زایینی سلێمانیان چۆڵ کرد بە بێ ئەوەی تاوانێکی ئاشکرای بخەنەپاڵ ، لە هیچ و خۆڕایی ئەوڕەحمان بەگیان گرت و خستییانە زیندانەوە • ماوەیێك مایەوە ئەمجار بەردڵلایان کرد •

لە کۆتایی مانگی مایۆی/١٩٢٢ی زایینی ئینگلیزەکان شێخ مەحمودی حەفیدیان هێنایەوە بۆ سلێمانی و کردیانە حەکەمدارو مەلیکی کوردستان و میستەر چەپمەن ـ کە سیاسییەکی گەورەی بەریطانیا بوو ـ کردیان بە موستەشارو چاوەدێر بە سەریەوە ئەوڕەحمان بەگ دەیزانی کە سیاسەتی ئینگلیز زۆر قوڵ و پێچاو پێچە مەبەست پاشقول گرتن و فڕوفێڵ و تەفرەدانی گەلی کوردە ، دەیزانی کە سیاسەتی شێخ مەحمود دەرەقەتی ئەمان نایەو لە هەمان کاتیشا شێخ سوورە لە سەر ڕای خۆی و گوێ بۆ ڕاووتەگبیری کەسی کە ڕاناگرێ و پێی وابو کە دەتوانی لە گەل ئینگلیزەکان هەڵکاو بشگاتە ئامانجی خۆی • ئالەم کاتەدا ئەوڕەحمان بەگ خۆی دور خستەوەو گۆشەگیربوو دوایش کە شێخ ڕاپەڕیەوە دژی ئینگلیزەکان تاوبراو هەر دورە پەرێز مایەوەو شوێن حەڕەکاتی شێخ نەکەوت • بەڵام لەگەڵ ئەمەشا ئینگلیزەکان هەر بە (معارض)و بەرهەڵستێکی گەورەی خۆیانیان دەزانی و هەردەم بەناحەزو نەیاری خۆیانیان لە قەڵەم دەدا •

لەکاتیکیشدا کە شێخ مەحمود بەخۆی و هێزو دەست و پێوەندی یەوە لە ئەشکەوتی دێی (جاسەنە)ی سەر بەناحیەی (سورداش) لە گەڵ ئوزدەمیرو ضابطانی تورکدا خەریکی وتو وێژ بوو

فیرقەیێك عەسکەری ئینگلیز لـــە ڕۆژی شەشی مایســی /١٩٢٣ز دا گەیشتە سلێمانی دەستی‌کرد بەگرتنی دانیشتوان‌و تالآن‌و بڕۆکردن لە پێش هەموکەسدا ئەوڕەحمان بەگیان گرت‌و لـە ئوردوگای قلیاســان خستیانە بەندەوە زیاد لـە وەش هەرچی ئەسبابــی ناومــاڵ‌و ذەخیرەو خواردەمەنی هەبوو تالآن وبڕۆ کراو دەستی بە سەردا گیراەشایانی باسە کە هەرچی کتێب‌و دیوان‌و شیعری هەی بووە بەر ئەم فەرهود کردنــە کەوتوون •

کە شێخ مەحمود هەواڵی هاتنی ئەم لەشکرەی ئینگلیزی بیســت لە ئەشکەوتی جاسەنە گواستیەوەو خۆی خزاندە هەریمی شــار باژێرو خۆی قایم‌کرد لەشکرەکەی ئینگلیزیش چووە ناحیەی مەرگە تۆ دێ‌ی ئەم ناحیەیەی ــ کـــە سەر بە عەشیرەتی شیلانە بون ــ وێران‌و تالآنی کردن‌و گەرایەوە بۆ سلێمانی (٨٠٠) کەسیشی لـەم گوندانە بەدیل‌و کەلەپچە کراوی لە گەڵ خۆیا هێنا بۆ سلێمانی خستنیە تەك ئەوڕەحمان بەگ‌و ئەوانەی لە گەڵیا گیرابوون دووایی بە کۆمەڵ هەمویان ڕاگوێزی بەندیخانەی کەرکوك کران لێکۆڵینەوەو پرسیارو جوابیان لەگەلآ کـرا دووایی بەرە بەرە هەمویان بەرەڵلآکردن ، بەلآم ئەوڕەحمان بەگ دووا هەمویان بە هەشت مانگ ڕزگاری بوو •

لـــە ســـالی / ١٩٢٥ی زایینـی لـــە بـارەی حەللـــی مەســـەلەی ویلایەتی موصـــل هەیئەتــێ بــۆ ئیستیفتـــاء لـــە « عصبة الامم »ەوە نێررابوو بۆ عیـراق سەروکی ئەم ئەنجومەنــە ، (کۆمەڵە نیراوەکە) کابرایەکی هەنگاری بوو ناوی « کونت‌تلکی » بووە وا ڕێکەوتووە پێش ئەوەی ئەم هەیئەتە بگاتە سلێمانی بە ئەمرو ئیشارەی میستەر چەپمەن لە نەتیجەی جم‌و جوڵ‌و بــەر هەلستی‌یەکـی ڕەوای

ئەوڕەحمان بەگ بۆ بۆڕژێمی ئاوبراو گیراوەو خراوتە بەندیخانەوە هەرکوتو پڕ بە تەرتیباتی معاون (شرطه)ی سلێمانی ئەوڕۆژە هەمزەی کوڕی شاسوار ناوێكو بە شەهادەتی زورەملیو هەڵبەستراوی پولیس لە لایەن دادگای دروستکراوی زەمانی ئیحتیلال دووساڵ حوکم دەدرێو زیندان نشین دەکرێ ٠

ئەم هەیئەنی ئیستیفتایە لە کۆتایی کانونی یەکەمی ١٩٢٥ی زایینی گەییشتۆتە سلێمانی لەوسەرو بەندەشدا لەلایەن دانیشتوانی سلێمانیەوە جم جولێکی بەرفراوانی دژ بە ئینگلیز هەبوە لەم ڕووەوە زیاتر لە هەزار کەسی دانیشتوی ئەم شارە ئەگیرێو لە حەپسخانە توند دەکرێنو ئالۆزیو پشێویەکی زۆر دەکەوێتە ناو شارەوە ٠ ئیتر لە شەوێکی ساردو سەرمادا شەوێك کە زیاتر لە نیو مەتر بەفر لە ناوشاردا بوەو ڕەشەباییکی تیژو توند دارو بەردی بەستووە لە شەوێکی ئاواتۆفەو سەرماو تاریکدا هەیئەتی ئیستیفتاکە لە نیوەشەوا ئەچنە سەراو تەنها لە ناو ئەوهەموو حەبسو گیراوانەدا بە هۆی پولیس لە زیندانەوە ئەوڕەحمان بەگ بانك دەکەنو بەموتەرجمێکی تورکیو فارسی زانەوە زۆر بەو وردی لە هەموو بارێکی گەلی کوردەوە پرسیاری لێ دەکەن ، ئەمیش زۆر ئازایانەو زانایانە هەر لە ڕۆژگاری مادو شاهانی کەیانییەوە کورتەو پوختەی مێژوی کوردستانیان بۆ ڕون دەکاتەوە ، دووایی ئەڵێ ئێمە کە لەنەتەوەی مادین ، لە چەرخی بیستەمدا بەم جەشنە مەغدور بوین بڵاویو پەریشانیمان ئەڵبەتە عەداڵەتی « عصبة الامم » قبوڵی ناکاتو ڕێگایەکمان بۆ دادەنێ ، ئەمجار بە دورو درێژی لە فەقیریو هەژاری کورد دەدوێ زۆر بەڵگەو ڕوشنایی مێژویی لە بارەی ڕەسەنی گەلی کورد دەخاتەڕو ، لە ڕاستیدا جوابو قسەو گفتو گۆی « بابە » هێند پتەوو پاراوو ڕێكو پێكو زانستانەبون کە بون بە هوی سەرسوڕمانی

هەیئەتەکە ، بە جۆرێك کە سەروکی هەیئەتەکە ـ بەهۆی موتەرجیمەوە ـ لێی دەپرسێ :ـ تۆ لـە چ قوتابخـانەو پەیمانگایەکی ئەسـتەمبوڵ خوێندوتە ؟؟ ئەمیش لە وەڵامدا دەڵێ : من لـە خوێندگـای سلێمانیدا خوێندنم تەواو کردووەو ئەم خوێندگایانەش زۆر پێشکەوتوو ناودارن ـ مەبەستی حوجرەی فەقێبووە ـ بـە کورتی (بابە) زۆر بەبڕواوەو بەسەر بەستی لە خصوصی گەلی‌کوردو وڵاتی کوردستانەوە لەگـەڵ هەیئەتەکە دوواوەو مەعلوماتی داونێ • دوایی ئینگلیزەکان ـ بـە بێ کەم‌کردنەوە ـ دوساڵ زیندانی‌یەکەیان لە حەپسخانەی موصڵدا پێ تەواو کردو شەش مانگی تر لە (موصل) لـە ژێر چاوەدێری چلکـاو خۆرو یاساولکانیاندا هێشتیانـەوە ، ئەمجار لە ساڵـی / ۱۹۲۷ ز دا ئیزنـی گەڕانەوەیان دایێو هاتەوە بۆ سلێمانی •

هەتا ساڵی/۱۹۳۰ ز خەریکی کشت‌و کاڵ بووە بڕێ موڵك‌و ماڵی هەبووە لە گەرمك‌و کوستەی چەم ڕەدامی هێناوون دووای ساڵی ۱۹۳۰ گەڕایەوە بۆ سەر ئیشی میری کراوەتەوە بە مەئموری تەوسی سلێمانی لەم وەظیفەدا ماوەتەوە تا سـاڵی ۱۹٤۰ ز ئیتر خانەنشـین کرا دوای ساڵێك واتە ساڵی ۱۹٤۱ ز دوبارە تەعین کراوەتەوەو کراوە بە مەئموری تەموین لەم وەظیفەشدا ساڵێك ماوەتەوەو ئیتر کوتایی سـاڵی ۱۹٤۱ ز بۆ دواجـار خانەنشین‌کراو گەڕایەوە بۆسـەر زەوی‌و موڵکـەکانی‌و بەکشت‌و کاڵەوە خەریك بووە لـە پاڵ ئەمەشدا هەمیشـە خەریکـی خوێندنەوەو نوسین بووە بە تایبەتی نوسینی مێژویی لەم ڕووەوە کتێبێکی تەوارە گەورەی لەبارەی مێژوی کوردەوە نوسیوە بەڵام بە داخەوە لـە بارو زروفێکی تایبەتیدا فەوتاوە •

ئەورەحمان بەگ لەم بیست ساڵەی ئاخرو ئوخری تەمەنـی پێی خۆشبووە هەموکاتی خۆی بـە کۆڕو مەجلیس‌و دانیشتن لـە گـەڵ

ڕوشبیراندا بەسەر بەرێ خۆ ئەگەر کەسی دەستنەکەوتایە ئەوە منالو قوتابی کۆ دەکـردنەوە مێژوی کـوردی بۆ رون دەکـردنەوە زۆر تێکەلاوی و هاتو چۆی هەبوە لە گەل قادر قەزازو شێخ (محمد خال)و رەمزی مەلامارف‌و بێخودی شاعیرو شەوکەت بابان و ئەمثالی ئەمان •
شایانی باسە کە بلێین ئەوانەی ئەوڕەحمان بەگیان ناسیوەو هاموشۆیان کردووەو ئێستا لەژیاندان هەمویان شایەتی ئەوە ئەدەن کـە ناوبراو بلیمەتێکی کەم وێنەبووە لە مێژوی کوردا ڕۆشنبیری‌و زانیاریشی زۆر لەژور پلەی شاعیریەتی کەیەوە بووەو منەومریکی ڕاستە قینە بووە •

لە مایسی/١٩٦٧ی زایینیدا گیانی پاکی سپاردو بۆ دواجار چاوی لێك ناو کۆچی دوایی کرد لە سەر وەصیەتی خۆی لە گردی (مامە یارە) نێژراوە هەزار ڕەحمەت لە گۆری بێ •

مەحمود ئەحمەد

١٩٨٦/١٢/٥

دەستەی بەستە

تەرکیب بەند

شـەوبوو شـەوێکی تاریك‌و نووتەك وەکـو دڵـم
جوولاّیـەوە لـە مێشکی منـا فکـری سەر چڵـم

بۆ ئێستـە دڕك‌و داڵـە هەموو باغـی پڕگوڵـم ؟!
بـۆ دایبـڕیوە تەوقی ئیسـارەت گـوێی ملـم ؟!

بۆ نیشـتمانەکەم لـە هـەموو لاوە کون‌کونـە ؟!
بۆ پیـاوی تیـا نەمـاوە هەمـوو لایێ هەرژنە ؟!

ئەم ماڵـە ماڵـی کـوردە ، لـە بـاوك‌و برایـەوە
ئەم خاکـە خاکـی کـوردە . بـە ئەرزو سـەمایەوە

هـەر خوێن‌و ئێسـکی کوردە ، بەدەشت‌و چیایـەوە
صـەد شاهو ، صـەد ئەمیری لـە ئاوا ، توایـەوە

هـەر قەومی کـوردە ، ئێستاکە مـاوە بـە بارەوە
هـەر لاوی کـوردە ، گەردنـی بەرزی بـە دارەوە

هـاوار ئەکاتـە ئێـوە ، لـە داری قەنـارەوە
مردن وەهـا موقەددەسـە ، مەمرن بـە عـارەوە

دیلـی بەسە ، ئەسـیری بەسـە ، عەصری بیستەمـە
کوژران‌و حەپس‌و دەربەدەری ، بۆ وەتـەن کـەمە

ئەی قەومـی کورد ! خەبـەر بەرەوە نوستنت بەسـە
دەوری فنـون‌و علمـە ، خـەڕەك ڕستنت بەسـە

بـۆ یەکتـــری دڕندەیـیو گەستنت بەســـــە
بـۆ دەفعـی خەصـمو دوژمـن یەکخستنت بەسـە

ئیتـر بەســی بێ (بابە) ڕیـاو خوێنـی یەك مژین
گـەر بینـە یـەك ، بەڕاسـتی ئازادو حـوڕ ئەژین

دەستەی بەستە
تەرکیب بەند

پرسی کەسێکـی ئەهلی فەضیلـەت لـە دێوە زەن
بـۆ موتزەویتو کـووڕە ئەپۆشی وەکـو کەفەن ؟!

بنـــوارە ڕیاضـی ئەکادیمـــایی وەتـەن
لایـێ علـوومی حیکمەتـە ، لایـێ دڕووسـی فەن

حیکمـەت فرۆشی دەهرە فەلاتون بـە ڕۆژو شـەو
ڕۆمو فەڕەنـگ موتنـە وەرە ، ئێستا بە نووری ئەو

فەرمووی کـە هەردوو دەرسی ئەدەبمان لـە مەدرەسە
وەرگرتـووە لـە فەلسەفەو حیکمـەتو علـووم

ئەو چونکە بەختی یارە ، بەشۆرەت یەکەم کەســـە
گەورەی فەلاسیفـەی هەمـوو دنیایـە لای عومووم

مـن بـەختو تالعـم بـەدە ، مـەنفووری عالـەمم
تەنهـــا ئەژیـم بـەدەردەوە (بابـە) ڕەفیق کەمم

دەستەی بەستە

هەر لە بەحری فورسەوە خاکی هەتا بەحری ڕەشە
نیشتمانی میللەتی کوردە ، لە دونیا ئەم بەشە
ڕەوضەیێکی جەنەتە لالەو گولی دایم گەشە
پڕ لە ئالتوونی سیاهو زیوی صافەو بێ غەشە
نیعمەتو خێری بە تالآن وا بە دەست ئەغیارەوە
من بە دڵ هاوار ئەکەم ، کەس نایە بەم هاوارەوە
شاخی کوردوستان هەموو ئێسقانی ئەجدادی منە
خاکو خۆڵی ، گۆشتو لاشەی قەومی ئازادی منە

. . . .
. . . .

لاوی کورد ! بۆ دایکی گەورەت شیوەنو ڕۆڕۆ مەکە
بۆ خۆر ئاواو خۆرهەڵات قەت مەیلی هاتو چۆ مەکە
ئیعتمادت هەر بە خۆت بێ قەت لە دوژمن کۆ مەکە
فەرقی خەصمی خاریجی ، یا خائینی ناو خۆ مەکە
هەڵمەتێکی وا بەرە ، ناو جەرگی دوژمن کون بکا
شوڕشێ پەیدا بکە ، ناوی قیامەت ون بکا
من کە حەق بێژی نەکا ، خامەی خەمۆشم بۆ چیە ؟
فیکری ئازادی نەرێژی مێشکی بۆشم بۆ چیە ؟
هەولی سەربەستی نەدا من فامو هۆشم بۆ چیە ؟
بۆ فیدای کۆمەڵ نەبێ ، کەللەی بە جۆشم بۆ چیە ؟
(بابە) عاجز بووم لە دیلی پالەهەنگم لەت ئەکەم
ئەیخەمە ئەستۆو ملی دوژمن وەکو سەگ پەت ئەکەم

لە هاوینی ساڵی ١٩٤٨ ز دا نیشتمان پەرستی بەناوبانگی کوردو کوردستان (محمد علی عەونی بەگ) هاتە سلێمانی قادر قەزازیشی بەناوی ڕەهبەرییەوە لە بەغداوە لەگەڵ خۆی هێنابوو لای قازی (شێخ محمد)ی خاڵ میوانبوو بۆ زیارەت هاتە لام بۆماڵەوە گوتویر بۆ بەخێر هاتنی ئەم پێنج هۆنراوەم ووت .

چۆن بەخێر هاتنت بکەم ، میرم ! زمانـم ئەبکەمـە
لایقـی تەشریفی تـۆ ، هەرچی بڵێم : هێشتا کەمـە

روح‌و سەر هەردوو بە جارێ پێشکەشـی ڕێگا کەتن
هەدیەکەم ناچیـزە ، دەستم ناکەوێ ، باشـتر ، لەمە

تۆ (نەبی)یت‌و یوسفی کـوردی‌و عەزیـزی قاهـیرە
ئێمە گشـت یەعقووبی تۆیـن‌و ئەرزی کەنعانە ئەمە

بیری خاکی نیشتمان ، ئـەم ڕێگـە دوورەی دایتە بەر
نیشتمـان ڕۆڵەی وەکو تۆی بـێ ئەمین‌و بێ غەمـە

هـەر بەخێر هاتی بەخێر بـۆ ناوگەلی قەوم‌و بـرا
بەم (قدووم)ی تۆیە کورد کەوتۆتە شایی‌و زەمزەمـە

وەڵام دانەوەی مەلاکان‌و موتە شەیخەکان

من قەناعەت چون بکەم گـەر لوقمەیێ نانـم نەبـێ !؟
بۆ پەنای مـاڵ‌و منـاڵ دووژوورو هەیوانـم نەبێ !؟

ڕوت‌و قـوت بم هـەر وەکـو (ربی کما خلقتنی)
چۆن ئەژیم ؟ گەر پێخەفێك‌و بـەرگ‌و سامانم نەبـێ

بۆ سبەینانــێ منــاڵم ماســــتو چایی لازمــــە
بــا کــەرەو شــیرو پەنیری گاگــەڵو ڕانــم نەبــێ

چێشــتو گۆشتێکم ئەوێ ، بۆ هێزی ماکینــەی بەدەن
با پــلاوی سەرزریشــكو بەرخــی بوریــانم نەبێ

میوەیێکم پێ ئــەوێ بۆ خواردنــی هــەر دوو ژەمم
با لە میوەی زۆرو نــازك زینــــەتی خــوانم نە بــێ

بۆ ئیشــی ناو ماڵو بــازار ، نۆکەرێکــم پــێ ئەوێ
با لــە جەردەو ڕێگــە گــر ، پیــاوی دیواخانم نەبێ

خانویــكو خــواردنو پۆشــینی وام بــۆ ڕێکەوێ
بادێهــاتو نەهــرو جۆ گــەو قەیســەریو خانم نەبێ

من بە تێکۆشینی خۆم گــەڕ ، ژینی وام بۆ ڕێکەوێ
با بــە سەر لاتو لەوارا ، ئەمــرو فەرمانــم نەبــێ

(بابە) ئەیزانی کــە ئەفسوونی مەلاو شێخ بۆ چیە
دەس بڕینــی دووفەقــیرو لاتــە ؛ ویجــدانم نــەبێ

مێژونوسی بەرزو بە ناوبانگی میللەتی کورد ئەمین زەکی بەگ لــە ڕۆژی (١٠)ی تەموزی / ١٩٤٨ ز دا کۆچی دوایی کرد « بابە » بۆشینی پاش چل ڕۆژەی ئەم هونراوەی وتووە .

ئەی جەمالەددینی ئەفغــان ڕیزە چینــی خوانــی تۆ
وەی (محەممەد عەبدە) عەبدی بارەگای عیرفانی تــۆ

ئەی نەصیرددین لــە ڕەئیــا کەمترین دەربانــی تــۆ
وەی فەریدەددیــن لــە عیلمــا تابیعی فرمانــی تــۆ

تۆمەسیحنیتو بەلاّم ئاثارەکەت موعجیز نوما
کوردی زیندو کردەوە تاریخی کوردستانی تۆ

گیانی پاکت مەیلی خاکی نیشتمانی کردبوو
جێی لە دلّدا پێ نیشاندا مەقبەرەی سەیوانی تۆ

عومرو ژینی خۆت فیدا کرد بۆ ژیانی قەومەکەت
ئەی ئەوی مەرگی نەوێ بۆ ژین ، فیداو قوربانی تۆ

کۆچی دوایی کرد بەلاّم قەومێکی زیندو کردەوە
فەخرو نازی کوردە (بابە) شۆرەتو عینوانی تۆ

مەرثیەو شینی شاعیری بە ناوبانگی کوردستان فایەق بێکەس کە لە ڕۆژی ١٨\١٢\١٩٤٨ دا کۆچی دوایی کردووە

ئەی چەرخ ڕانەوەی نیە قەت قەهرو جەورەکەت
دەرحەق بە کوردی قوڕبەسەرو نیشتمانەکەی

جارێ بەکەیفی ئەو نەگەڕا پێچو دەورەکەت
روحەت نیە بەخۆیو بە (یانە)ی ویرانەکەی

هەر نیشتمان پەرستێ کە ناڵەو فۆغانی بێ
گورج ئەیکوژیتو نایەڵێ ساتێ ئامانی بێ

(فایەق) شکۆفەیێ بوو کوتوپڕ گەشایەوە
هەرچەند چراێ بوو بەهەواێ کوژایەوە

دونیای لە نورو ڕائیحە پڕکرد بە شیعری تەڕ
پڕ نوورو عەترە ، بە ئاثاری ، دەشتو دەر

بێکەس ! گەیشتە عەرشی بەرین ناڵە ناڵەکەت
ئەو شیعری پڕ جۆشو خرۆشە کەلاوەکان

ئیلهامی مەرگ‌و مردنە بۆ ژین‌و ژیان
داخم ، فەلەك ، بەتیری ئەجەل دای لە باڵەکمت

ئەیخوێننەوە بە بەستە ، بە نەشئەو حەماسەوە
دوژمن دەخاتە لەرزو ترس‌و هەراسەوە

تۆشینی نیشتمان‌و ، وەتەن شینی تۆ ئەکا
تۆ دایکەڕۆتە (بابە) ، وەتەن ڕۆڵە ڕۆ ئەکا[1]

× ×

لەرۆژی ١٥ی (تشرين الاول)ی ١٩٢٨دا مێجەر نوئیل بە چل سوارعەسکەری هیندۆکەوە هاتە سلێمانی شێخ محمود بەنامەی خصوصیەوە کەبە هۆی عبدالله ئاغای حاجی سعیدو فایەق توفیقەوە ناردبووی هاتن ..... ئەم هۆنراوەیە لەو ڕۆژدا نوسراوە .

سەد دریغ دەوری ئەسیریی قەومی کورد نەبڕایەوە
تاکو ئێستا گەم گرێیە هەر بەکەس نەکرایەوە

میللەتی گەورەو بچوك گشتی بەسەر بەستی ئەژی
میللەتی کورد هەر لەژێر بارا بە دیلی مایەوە

تاکو ئێستا هەر دراوسێ بون عەدوی خاکی وەتەن
سەیری نەگبەت کەن کە ئینگلیز ، هاتە کوڕو کایەوە

سەرزمانی وەعدەیی شیرینی ئازادیی وەتەن
ژێر زمانی بۆ ئەسیری دام‌و دانەی نایەوە

---

١ — پیرەمیرد دەربارەی (بابە) لە (ژین)ی ٩٣٣ دا ساڵی ١٩٤٨ ئەمەی نوسیوە (یەکێکی تر کۆنە شاعیربوە تائێستا خۆی دەرنە خستوە مەنظومەیەکی خۆی خوێندەوە هەموو پەسەندیان کرد ئەوە ئەورەحمان بەگی نفووس یان (بابان) بوو) .

سەرزمانی (حامی)یە بـۆ قەومـی لێقەوماوی کورد
ژێر زمانـی زوڵمەکەی (ضەحـاك)ی بۆ هێنایەوە

سەرزمانی ڕەهبـەرە بۆ قەومـی بێچـارەو زەبوون
ژێر زمانی زەهـر ئەڕێژێ گـەر یەکـێ جووڵایەوە

مادە (١٤)ی مەنهەجی ویلسۆنی پێش خۆی خستو هات
ماددەکـە بۆ قەومی کورد دیلـی ئەبەد خوێنرایـەوە

هەرچی قەومێ کەوتە ڕێ بۆ سەر بەخۆیی سەرکەوێ
سیاسەتی ئینگلیز بەدوو پاشـقول لـە ڕێ گیرایـەوە

(بابە) ئینگلیز هاتـە ناو ، ئومێدی سەربەستی نەما
ڕەحمی یەزدانی نەبێ ئەمرین هەمـوو بـەم غایـەوە

هۆنراوە لە سەر زمانی ژنێ لەعەشیرەتی جاف کە کورەکەی لـە پێشکەدا لەنوێنێ •

ڕۆڵەکـەم بنوو ، خـەوی خۆشت بـێ
شـیری حەڵاڵـم ، شـیفاو نۆشت بـێ

پەڕی جوبرەئیل ، بە زوو پۆشـت بـێ
بۆ بەرزی وەتـەن بیرو هۆشـت بێ

ڕۆڵەکـەم بنـوو هیـوام بـە تۆیـە
سـەرۆکی هـۆزم دوو لاو دووهۆیـە

دوژمـن دوو نەوعە بێـگانەو خـۆیە
لەنیشتمانـا ، هـەر باوکـە ڕۆیـە

هـۆزم نەزانـــەو هـەژارەو نەفـام
ڕۆلـەی شـیرینم ! بگـــەرە فریـام

ڕۆڵەکـەم بنـوو بـە لای لایـــەوە
بـە لاوانـەوەی دەنگـــی دایـــەوە

کاتــێ گـەورە بـووی هاتیە کایـەوە
بنـــوارە وەتـەن ، لـە گشت لایـەوە

خوێـن مـژو عەدوو کەوتوونـە وڵات
بگــــرەو بەردەیـــە بـۆ فەقیرو لات

ڕۆڵەکـەم ! بنــوو وەتـــەن وێرانـە
میللـەت بێکەســـە مـاتو حەیرانـە

دووژمنـــی وەتـەن هـەر لە خۆمانـە
ئەمـــەت لـــە بـیربێ ڕۆژو زەمـانە

وەختێ گەورەبووی دەســتت دایە چەك
جیـای نەکەیتەوە شـێخو ئاغەو بـەگ

ڕۆڵەکەم بنـوو کاتـێ بـووی بـەلاو
ئەحوالـــی وەتەن بێتــەرە بـەر چـاو

قەومت ڕزگـار کـە لــە زنجیرو داو
تۆڵـە بسێنە یـەك‌و سـەد تـەواو

ئەمجـا وەك (بابە) ڕوو دەرە دووژمن
فـەرقی قـەد نەکەێ بچـوك‌و مـەزن

حەسەن کوڕی توفیق ئەفەندی لەکوللیەی (دار معلمین)ی عالی بە پلەی مومتاز تەخەرروجی کردووە ، وە لە مەدارسی ثانەوی عیراقدا مامۆستایەکی بەرز بوو ، لە مانگی تشرینی ١٩٥٦دا لە سەرنیشتمـــان پەرستی فەصل کراو چوو بۆ سوریە وە لەوێ کرابوو بە ئوســـتاز بۆ مەدرەسەی ثانەوی لە (١٧)ی نیسانی ١٩٥٨ز دا وەفاتی کردوجەنازەکەی هێنرایەوە ، بۆ (سەنگی مەزاری) ئەم روباعیەم نووسی .

لـــە لای ئەم میللەتـــی کوردە ئەمـــە قانوونو ئایینـــە
لە پێنـــاوی وەتەندا هەر کەسێ بمرێ ئـــەوە ژینـــــە

لەگۆڕا بێتـــە گوێم قەومو وەتەن ڕزگـــارو سەربەستە
کفن ئەدڕم بـــە خۆشـــی دێمـــەوە ئـــەم یانـــە شیرینە

ئەم هۆنراوەیە بۆ ڕۆژی چلەی خوالێبوردو ئەمین زەکی بێژراوە

ئەی قەومی کورد ! بزانە کـــە ڕوحی ئەمـــین زەکـــی
دوربین بەدەســـتەوە لەحەدیقـــــەی بەهەشـــــتەوە

ئەڕوانێ ئاخـــۆ کەوتوونە ســـەر ڕێگەی (یـــەك)ی
یاخـــۆ نیفاقـــە کۆنەکەتـــــان قەومـــی ڕشـــــتەوە

دڵ خۆشی کـــەن ، بەیەك جیهەتی تـــا لـــە جەنتـــەتا
بتوانێ تـــی بکۆشـــێ لـــە دەرگاهـــی ڕەحمـــــەتا

هاوار ئەکاتـــە عالەمـــی قودســـی کـــە ئەلئـــەمان !!
قـــەومم نەزانـــــە ، جاهیلـــــە ، وێرانـــە نیشتمـــان

ئیمـــداد ڕەس نەمـــاوە ، لـــە ئەرزو لـــە ئاســــمان
بۆ کوردی قوڕ بەسەر کـــە پەرێشانێو بێ نـــــەوان

مـن ئیلتیجـام بـه ئێوه‌یـه ئێوه‌ش دوعـا بکـه‌ن
ڕه‌حمـێ بـه قه‌ومه‌کـه‌م ، لـه خواوه‌ند ، تکا بکه‌ن

ئێسـتاکه خه‌ریکـنـه عاله‌مـی بالاّ ظه‌هـیری بـێ
که ڕوبیانـی عـه‌ڕشی موعه‌لـلا ده‌بـیری بـێ

رووحولقـودس بـه ئه‌مـری خـوا ده‌سـتگیری بێ
ئیلهامـی ئاسـمانی ، به‌شـیرو ، خه‌بـیری بـێ

کـورد نامرێ بـه بـه‌رزی‌و ئیقبالـه‌وه ئـه‌ژی
ڕۆژێ ئه‌بـێ به‌بـاغ‌و حه‌دائیـق کـه‌ل‌و کـه‌ژی
کـێ بـێ ؟ ژیان‌و مردنـی هـه‌ر بـۆ ولاّتی بـێ
بـۆ خزمه‌تـی ولاّتـی ئه‌وه‌نـده ثه‌باتـی بـێ
ده‌سـت‌و قه‌لـه‌م له‌کـارا هه‌تاکـو حه‌یاتـی بـێ
تاقه‌ومه‌کـه‌ی لـه جه‌هـل‌و ئه‌سـاره‌ت نه‌جاتی بـێ
(بابـه) ئه‌لـێ به‌زاتـی ئیلاهـی ، ئه‌مین زه‌کی !
وێنـه‌ت نیـه لـه قه‌ومه‌کـه‌تا تـۆی‌و هه‌ریه‌کـی

ئه‌وی ئازادی خواهی قه‌ومه .

ئه‌وی ئازادی خواهی قه‌ومه به‌شی یا « نار »ه یا (داره)
له میژووی میلله‌تا نوسراوه ئه‌م کوشتاری چین چینـه
هه‌موو خاکی به خوێنـاوی شه‌هیدان تێـرو پاراوه
گوڵ‌و گولـزاری بۆیـه ئه‌رخه‌وانی ڕه‌نگ ، ڕه‌نگینه
حه‌سه‌د به‌خشی جیهانه گولشه‌ن‌و گولزاری کوردستان
لـه دونیادا به هه‌شتت گه‌ر نه‌دیوه فه‌رموو بی بینـه
له ڕێی ئازادی‌یا (بابه) په‌تی هاویشته سه‌ر گه‌ردن
بڵێ لاوی وه‌ته‌ن په‌روه‌ر ، هه‌موو فه‌رمون : ئه‌مه دینه !

ئارایشتی بەھار

شنەی ھەوای بەیانی ، بۆنی بەھاری ھێنا
ئەم بۆنە عەتریێزە ، نەشئەو خوماری ھێنا

کوتر بە یاھوو یاھوو ، قومری بە بانگی کووکوو
بازی تەوار بەقووقوو ، کۆچو ھەواری ھێنا

پۆڕ ھاتە دەر لە پەردە ، ڕەنگینو شینو زەردە
پۆل پۆل لە دەشتو ھەردە ، ڕاووشکاری ھێنا

ئاوازی زاری بولبول ، لە سەر لقو لە سەر چڵ
خەندەو تەبەسسومی گوڵ ، خەیاڵی یاری ھێنا

شەونم لە سەر گولاڵە ، جامی شەڕابی ئاڵە
دار ئەرخەوانو ژاڵە ، نەقشو نیگاری ھێنا

ھەر جۆیو جۆیبارە ، ھەر سەروە ، ھەر چنارە
بەھەشتە یا بەھارە ، خۆشی ، دیاری ھێنا

سەبزە وا لە دەماخا ، چینچین لە دەشتو شاخا
نەسرینو گوڵ لە باخا ، نەفحەی عەتاری ھێنا

ئەو دولبەرە قەشەنگە ، ئەویارە شۆخو شەنگە
بە پێکەنینو خەندە ، بۆسەو کەناری ھێنا

ئەو نازکو نازەنینە ، مەلائیکەی زەمینە
بەو تۆزە پێکەنینە ، دووسەد بەھاری ھێنا

(بابە) ئەو گولە گەشە ئیمرۆ بەکەیفەو نەشە
وەختی بۆسەو باوەشە ، بەختی بە کاری ھێنا

دیسان ستایشی بەهار

بـۆ لێم ئاپرسـی بـرا گیانەکـەم
خۆ من هاو دەردی ناو وێرانەکەم

ولاتەکەمـان هەرچەنـد وێرانـە
بەڵام بەڕاسـتی جێگـای شاهانـە

گوڵو گوڵاڵـە چنـارو عەرعەر
ئەم دەشت تائەو دەشت ، ئەم سەر تا ئەو سەر

وەنەوشە لـە شاخ ، نەرگس لە دەشتا
ڕەقابەت ئەکـەن لە گەڵ بەهەشـتا

ڕائیحـەو بۆنی داری دارەبـەن
لەنجـەو خەرامی سـەروو یاسـەمەن

هێشـووی زەردو سـوور داری بەڵاڵووك
ئاخو داخ ئـەدا بەصەد زاواو بـووك

مێرگی ڕەنگـاو ڕەنگ قەراخـی چەم ئاو
قەوس و قەزەحە لـە بەر خۆر هەتاو(١)

جۆگەو جۆباری کـانی و کانیـاوی
لەنیل و جەیحـون زیاترە بـاوی

---

١ ـ (خۆرهەتاو) : دەبێ بە (خورەتاو) بخوێندرێتەوە

خاصەی وەڵاتی کوردەواری‌یە
بۆقەومی ئێمە دیاریی (باری)یە
(بابە) تەبیعەت داویە بەم خاکە
هەرچی لە دونیا نایابو چاکە

گیرۆدە بووم

گیرۆدە بووم ، بە زەحمەتی ماڵو منداڵەوە
پێوەندە پێم ، بە خۆیش‌و بە مام‌و بە خاڵەوە

گەورەترین موعجیزە : تەنهایی مەسیح
وردبینەوە ئەگەر بە نەظەر وەضع‌و حاڵەوە

ئیمرۆم شەوە ، سبەینێ ئەڵێم ڕۆژ ئەبێتەوە
تاریکتر ئەبینم هەتا ئەچمە ساڵەوە

بەینێ‌بوو ئاشنا ، نەبوو دەستم لە گەڵ قەڵەم
دیسان لە بەرچی کەوتمە فیکرو خەیاڵەوە

ڕووی قاقەزم ڕەشە ، قەڵەمم نووکی لەت لەتە
واچاکە قەت نەکەومە ، خەیاڵی مەحاڵەوە

وێرانە مڵک‌و ماڵو هەموو نیشتمانەکەم
ئەفرۆشری ، بەهیچە ، بە دەستی دەلالەوە

مردن ! دەخیلتم وەرە زووبمگەرێ بەسە
دنیام لە لا جەهەنەمە بەم ژینە تاڵەوە

سێ عەصرە ئاوو خاکێ کە میراتی کۆمەڵە
ئێستاکە زەوتە ، وا بەدەس ئەغیاری زاڵەوە

بەش بەش کراوە (بابە) هەموو خاکی قەومەکەم
چیبکەم بەبێ کەسیو بەزمانێکی لاڵەوە

هۆنراوە

مانگی چواردەو یەکشەوە ، گردن لەڕوی ئەو دولبەرە
موعجیزەی شۆخی نەبێ ، چۆن مانگەشەو نەرمو تەڕە

پیاڵە گێڕی مەیکەدەی ئەو نەرگسی شەهلایەیە
یاخۆ موژگانە لە بەر بەد مەستی ، دەستەو خەنجەرە

ڕائیحەو بۆنی بەهەشتە نەشئە بە خشی ڕۆحمە
یاخوو خەندەو پێکەنینی لێوی لەعلی دولبەرە

تاقە خاڵی شین سەرگۆنای مەطافی عالەمە
بەردی ناو کەعبەی دزیوە ئەم چەتیوە کافرە

خاریقەی ئیعجازی شۆخی سەروی هێناوەتە بەر
قەدی بەرزی دووشەمامەی گرتووە بۆ تۆبەرە

ماچی لێوو ناودەمم کرد دەستی کردە بۆڵە بۆڵ
پیری وەك تۆ لێی حەرامە ئەم شەرابی کەوثەرە

(بابە) ئەو لاوێکی وەك خۆی ، شۆخو لاوچاکی ئەوێ
تۆ بەواتە ڕاوی ناکەی ، ئەم فریشتە پەیکەرە

ئەو دلبەرە دێکانی‌یە

ئـەم دڵبـەرە دێکانی‌یـە ، ڕاوی دڵـی کردم
هەودایی لە مووی بەنـدی دڵی سەر چڵی کردم

تیرێ لـە موژەی تێکەڵی خوێن‌و گلی کـردم
لەب خەندەیەکی ، غەرقی گولاڵەی گوڵی کردم

بەم پیری‌یە دڵ هاتەوە سـەر دەوری جەوانـی
ڕای کرد لە منی غەمزەدە خۆی خستە ئەمانی

لەوسـاوە بـە میوانی کە پێی ناوەتـە ماڵـم
عیشقی وەکوو تیر ، داوی‌یە لە هەستیم‌و لە باڵم

وەك مورغـی زەخم دیـدە ئەگەوزێم‌و ئەناڵم
زۆر کافـرو بێ دینـە نیـە ڕەحمـی بـە حاڵم

خەصمی منی بێ چارەیە ، دۆستی کوڕی لاوە
من پیرم‌و ، ئەو پیری لـە لا پیس‌و گـلاوە

شێلراوە بـە دەستاوی عیشق چی لە گلم کـەم
دڵدادەیی ئـەو دولبەرەیە چی لـە دڵم کـەم ؟

ئالاوەتە داوین‌و قەدی ، چـی لە گولم کـەم ؟!
فێلاویی‌و سـرکە ، چ لـە نیچـیری سڵم کەم؟!

مـن پیری گرێ حەوتم‌و ئەو حەڤدەیی ڕێکـە
چۆن ڕێ ئەکەوین (بابە) ! ئەتۆ تیرت نەپێکە

عارەقی سەرکوڵمە ؟

عارەقی سەرکوڵمە یا ئاونگی سەر پەڕەی گوڵە ؟
تلکتکی ڕشتەی دوڕڕو یاقوتە ، گەردانەی ملە

پەرچەمە کەوتۆتە سەر ڕوخساری ئاڵی پەنبەیی
یا لە باخی ئەرخەوانیدا وەنەوشەی سەر چڵە ؟

خەتی تازەی دەوری لێوە ، یا لە گوڵزاری ڕووا
حەلقە حەلقە دەوری غونچەی داوە دەستەی سونبولە ؟

ناڵە ناڵم هاتەگوێ ، پرسیم لە شانە ، پێی ووتم
پەرچەمی ئەم شۆخە ، نازانی : کە زیندانی دڵە ؟

ئەم بەرو ئەوبەر قەنارەی جەرگ دڵ بوو ڕێگەکەی
دەرسی قەصابی ئەخوێنێ ئەم هەتیوە سەرچڵە

سەیری میحرابی برۆم کردو کەوانی خستەکار
تیری موژگانی لە جەرگمدا ، دەرونم کاولە

پێی ئەڵیم : بۆچی بەناحەق کوشتت جورمم چ بوو ؟
پێم ئەڵێ « بابە » ئەجەل هێنایتیە ئەم خاکو گڵە

من بە حەفتا ساڵەوە

مـن بە حەفتـا سـاڵەوە کەوتوومـە داوی ئاسـکێ
چـاو غەزاڵـێ ، ووردەخاڵـێ بـەژنو بـاڵا ناسـکێ

ئـەو بە حەڤـدە سـاڵەوە وەك دارگوڵـی تازەو تـەڕە
دڵ فڕێنـە ، دڵ سـتێنە ، دڵ شـکێنە ، دولبـەرە

من وەکوو پەرگی خـەزان لەرزۆكو پەژموردەو هـەژار
ئەو وەکـوو تۆپی گوڵی تـازەو تـەڕی فەسڵی بەهـار

زولفی چینچینی ڕەشـی پەخشـە لە سەر صەفحەی بلوور
موعجیزەی شۆخی نەبێ چۆن جوت ئەبێ ظوڵماتو نوور

دوشەمامـەی نازکـی خستۆتە سـەر سـینگو یەخەی
پێم ئەڵـێ هێشتـاکو تاڵـەو کاڵـە ، دەستی لێ نەخەی

وەك دوغونچەی پڕ نەزاکـەت ، تازە پشکوتوو گەشـە
تۆ بـە دەستە چرچەکەت ڕاوەسـتە جارێ مەی گوشـە

ئەوکچـەی تەرسـا نەژادەی کافـرەی (عیسا) دەمـە
کوشـتنی زۆرە بەڵام ئیحیـای شـەهیدانی کەمـە

غەمزەکـەی ڕوحـی درێنـام لێوی : پێی بەخشـیمەوە
ئاسـمان جێگـەی مەسیحـە مـن لـە ئەرزا دیمەوە

گـەردنی بـەرزی شـەهێنی ، غەبغەبـی نارنجـی ئاڵ
لێوی یاقوتی ، ڕوخی گـوڵ ڕەنگو غەمزەی چاوی کاڵ

نـەك بـە تەنهـا هەرمنی شەیداوو ڕیســوا کـردووە
شۆڕشـی صـەد مەحشەری عوششـاقی بەرپا کردووە

ڕامـی کەس نابـێ غەزالـم سـڵ لەدانـەو داو ئەکـا
ڕاوی چۆن ئەکـرێ کە خۆی ڕۆژی دوصەد دڵ ڕاو ئەکا

بۆ ئەوەی داوێنـی بگـرم « بابـە » ئەچمـە ڕێگـەباز
هەر کـە دیمی دەسـت دەکاتـە لا تریسـکەو وردە ناز

کەس نەما نەیدەی بە ئەرزا

کەس نەما نەیدەی بە ئەرزا ئەی فەلەك نۆرەی منـــە
وائەزانـی من دڵـم بـەردەو وجـودم ئاســـنە ؟

خوێن و گوشتێکی ڕزیـوە نۆش دەسـا دای ئەنجنە
زۆر پەشیمانـە لـە هاتن ، چاوەڕوانـی ڕۆیینـــە

مشـتێ خاك و خۆڵـە دیسـان بیخـەرە ناو خاکەوە
باشـی داپۆشـە ، بەکرداری خراپـەو چاکـــەوە

ژینی دونیایـی چیـیە تەنهـا خەیاڵێکـــەو خـەوە
چوار عەدەد فەسڵی موخالیف دوعـەدەد ڕۆژو شـەوە

لەم نەبوونی و هاتنـە ، بۆ ئەو نەبونـی سـەر ڕەوە
من لـە هاتن بێخـەبەر بووم چیمە لـەم هاتو ڕەوە

من لـە چاکـە یا خراپـە بـۆ چ فیعلـێ مەصـدەرم
خۆم کـە نازانم خـوا ! هەر ڕوحمی تۆیە ڕەهبەرم

من بـە واتەی واعیظو شـێخو مـەلا نابم خـەڕۆ
ئـەم ئەڵێ : واوە وەرە ئـەویان ئەڵـێ واوە بـڕۆ

هەریەکــە نەوعێ ئەڵێن شەڕیانــە دایم خۆ بە خــۆ
چونبزانم کامە ڕاســـتە ؟ کامەیان کیـــذبەو درۆ

هێنــدە زۆرە ئیختــلافی بەینی ئاخــوونو مـــەلا
چونــی باوەڕ پێ بکــەم غەیــری بــە (لا حول ولا)

بوونی عالەم بۆچییە ومەقصــەد چ بو لەم خیلقەتــە ؟
ئینتظــامی ئــەم نیظــامی کائیناتـــە حیکمەتـــە

بوونی دونیاو (ماسیوا) ڕەمزو ئیشــارەی قودرەتــە
غایەیی ئەصــڵی هەمــوو ئیثباتــی ذاتــی وحدەتــە

(بابە) جوزئێکم لە (کل) تەقــدیر کراوە کردەوەم
ڕۆژی ئەووەڵ خالیقم چۆون خەلقی کردوم هەر ئەوەم

بۆچی هاتوومە جیهان

بۆچی هاتوومە جیهان لــەم هاتوو چۆیە چیم ئەوێ ؟
من نەبووم ، مادام کە بووم ، ژینێکی پڕهەستیم ئەوێ

ڕۆژی ئەووەڵ خالیقم فکری حوڕری بەخشــیوە پێم
دەرســی ئازادی ئەخوێنم ژینی سەربەستیم ئــەوێ

هەرکەســێ مەســتی شەرابێکە لە مەیخانەی ژیــان
من لــە بادەی عیلمو عیرفانو ئــەدەب مەستیم ئەوێ

تێ ئەکۆشــم بیمــە زانای عیلمی تازەو عیلمی کــۆن
چونکە بۆ قەومو وەتــەن من خزمەتــی ڕاستیم ئەوێ

« بابە » ژینی خۆم لە ڕێی بەرزی وەتــەن دا دائەنێم
بۆ فیداکــاری لــە لاوان هێزو هاودەســتیم ئــەوێ

زۆر ئەخـوش بـووم شێخ ڕەئوفی نەقیب کـوری خوالێبوردوو سەیید نوری نەقیب دائیم ئەهات بۆ لام بۆ ئەحوال پرسین منیش ئـەم ڕوباعی‌یەم بۆ نارد .

ئەی حەفیدی میری سوور ! ئەی شاگوڵی باخی نەقیب
غونچەکانت گوڵ فشان‌بن بـێ خەس‌و خـاری ڕەقیب

عەهدو پەیمـان‌و وەفـا کەوتوونە حالـی ئیحتیضـار
بۆ تەداوی ئـەم نەخۆشـی موزمینـە ئیـوەن طەبیب

لەوەرامی هونراوەیێکی جەنابی میرزا مارفدا نووسراوە .

میرزای زاناوو دانـا شـەرحی حاڵت فەرمـووە(۱)
وەسـفی عەیشـی ژینی دونیای پڕ مەلالت فەرمووە

بـێ بەرزیی فیطرەتی ئەهلـی کەماڵت فەرمـووە
عەینی صـیدق‌و ڕاستی‌یە ، هەرچی خەیاڵت فەرمووە

پیـاوی دانـا تـێ ئەگات دونیـایی فانی ڕەورەوە
هاتن‌و ڕۆیشـتنی ئـەم ڕەوڕەوە عەینـی خـەوە

× ×

مەسلەکـی مەغرووری ماڵ‌و جاهە نەشئەو پێکـەنین
پیشـەیی موحتـاج‌و مەزلومانـە ئەفغـان‌و گـرین

پیاوی دانـاو تێگەیشتوو لای یەکێکە سوورو شین
چونکـە حەیرانـە لە ڕەمزو حیکمەتی ئەسراری ژین

---

۱ ـ ووشەی (میرزا) دەبێ بە (مییرزا) بخوێندرێتەوە .

دەرکی ئەسراری حەقیقەت بۆ منو تۆ زەحمەتە
هاتنو ژینو نەمان ، هەرسێ ئیرادەی وەحدەتە

× ×

مێشکی بۆشی پڕغرورو داعییەی ئەبلەو نەزان
وا ئەزانی بەردەوامە سەروەت ماڵو ژیان

پیاوی دانا ، لای یەکە ، ئیقباڵو ئیدباری زەمان
عەکسی (اقبال) (لابقا)یە ، بۆ هەموو ئەهلی جیهان

میرزا ! تووبی خوا قەت چاو لە ناتەهلان مەکە
وێنەیی (بابە) بڕی مەیلی بلندیو شان مەکە

هەموو دڵێ بەنەزەر

هەموو دڵێ بە نەزەر خۆیەوە غەمێکی هەیە
دڵی منە کە غەمو دەردی عالەمێکی هەیە

سوئاڵ ئەکا لە پزیشکێ شعورو عەقلی سەلیم
برینی جەهلو نەزانی ، چ مەرهەمێکی هەیە ؟

عیتاب ئەکا ، لە قەدەر ، بۆچی فاضیلو زانا
لەکاتی قیسمەتی رزقا بەشی کەمێکی هەیە

لەدا هیبانی سیاسەت ئەپرسێ بۆچی هەوا
لە خاوەری وەسە تا دوکەڵو تەمێکی هەیە

لەحیرەتایە کە ئەربابی سەروەتو سامان
هەمیشە برسییە ، تێرە ، ئەوی ژەمێکی هەیە

ئەپرسێ : بۆچی ئەوەی خائینە بەخاکی وەتەن
لە ئیفتیراو درۆدا چەنەو دەمێکی هەیە
غەریقی دەردو پەژارەو غەمی جیهانێکە
لە بەر ئەمە دڵەکەی (بابە) ماتەمێکی هەیە

بۆڕۆژنامەی (یا ، گۆڤاری) ((هیوا)) کە لە بەغدادەوە ئەچێ نێرراوە

داوا ئەکەم هیوای وەتەنم بێ « هیوا » نەبێ
وەك وێنەکەی بەگێژو خولی بەرهەوا نەبێ(۱)
ئەم شاگولی بەهارە کە ئامانجی کۆمەڵە
پاییز بەدەردی وەیشومەیە موبتەلا نەبێ
ئەم دەنگە بەرزو ڕاستە مەقامی عیراقیە
ئاوازی دڵ فڕێنی لە عەکسی صەدا نەبێ
ئەم لاپەڕە کە ئاوێنەیی فیکری کۆمەڵە
سۆزی دەروونو دڵ بێ ، لە نەفسو هەوا نەبێ
ئەم جیسمە نازکە ، بەری تاوو لەرزێ ناگرێ
لەلایەن پزیشکی حاذیقەوە بێ دەوا نەبێ
ئەم تۆوە (بابە) ! تۆوچێنی زانیاری پێ ئەوێ
پەروەردەبێ بەڕاستی توشی بەلا نەبێ

---

۱ ـ وەك وێنەکەی : شاعیر بۆ خۆی نوسیویەتی دەڵێ مەبەستم گۆڤاری گەلاوێژە .

سەر بەرزۆوتی(1)

سەر بە ڕۆوتی‌و مــل کەچی ڕۆیی بــە ئیستیقبالــەوە
چــوو بــە پیر نامــەی جەنابی فەیلەســووفی خاڵەوە
مــوژدە بەخشــی صیححــەتی خۆیی‌و منــاڵ‌و ماڵەوە
هــەر بژین ڕەببی بــە خۆشــی‌و صیححەت‌و ئیقبالەوە

خانەوادەی بەرزو گــەورەی دانش‌و عیلم‌و هونــەر
مایەیــی نازو نیــازی میللەتی کــورد سەر بەســەر

دڵ تەنووری بــوو لە دوریت ، پڕ گڕو گەرم‌و بــە تاو
ڕەشحەیی خامــەت بــە جاری ئاڤگەیێکی خستــە ناو
ئێستە بــاغ‌و گوڵشەنێکە پڕ لە نەشئەو پڕ لــــە ئاو
وەك خەلیل ئاســاری خامــەت موعجیزەی هێنایــە ناو

فیقهو زانایــی‌و تەریقــەت عیلمی غەیبــی پێوەیـــە
گەورەیی‌و کەشــف‌و کەرامەت ئیرثــی خاسی ئێوەیە
کەس نەڵێ ئەم قەومە ڕێیی دوورە لە پێ کەوت‌و هەژی
دڵڕەق‌و ســەنگین‌و صەلبــە وێنــەیی کێوو کــەژی
هەیکەلی تاریخی‌یەی صەدعەصــرو صەد دەوری مژی
ڕەهبەرو زانای وەکــۆ تۆی بێ بــە بەرزی هەر ئەژی

میللــەت‌و گەل پێشــەوای دڵسۆزو ڕووناکی هەیــە
(بابە) ئیتر کــوردو کوردستان لە چــی باکی هەیە ؟

---

1 ــ ئەم قەسیدەیە بۆ مامۆستا شێخ (محمد)ی خاڵ نوسراوە .
شاعیر زۆر مامۆستای خاڵی خۆش ویستووە کاتێ کە ناوبراو ساڵی ١٩٥٦ قازی بووە لە مووصڵ کاغەزێکی هەواڵ پرسینی بۆ شاعیر نوسیــوە ئەمیش بەم جۆرەی سەرەوە وەڵامی کاغەزەکــەی مامۆســـتای خاڵی داوەتــەوە .

قەڵەمم کوڵو کوله(۱)

فەڵەمم کـوڵو کـوله ، مەدحـی زەهـاوی ناکـەم
باســی عیلمو ئەدەبـی بـەرزو بـلاوی ناکـەم

ڕۆژ کـه مەعلومـه ئەمن مەدحـی هەتـاوی ناکـەم
چونکـه تارۆژی حەشـر ، خەتمو تـەواوی ناکـەم

هەرچی فەرمووتـه کەمـه ، لازمـه لام شوکرانی
چونکـه بۆ ژینـەوەی ئـەم فازیله هەر تۆی بانی

فیکری تیژی بـه مەسـەل هـەر وەکـو ڕاداری بوو
یەکنـەزەر کاشیفی هـەر موشکیلو ئەسـراری بوو

سـینەیی پاکی کوتوبخـانەیی سـەیاری بوو
لەخەزێنـەی ئەدەبـا گەوهـەری شـەهواری بوو

شـۆرەتی هەروەکو ڕۆژه بـه کسـووف گیرا بوو
وات ڕەهـا کـرد ، که له پڕ نوورو ضیا پەیدا بوو

عالمێکـی وەکـو موفتی کـه لـه پاش عەسـری ساڵ
کەس نەبوو فەضڵو « دەها »ی بەرزی بهێنێته خەیـاڵ

بەمـه هێناتـەوه سـەر تەختـی زەمانـی ئیقبـاڵ
(بارك الله لـك) ئـەی زوبدەیـی ئەحفـادی خاڵ !

غیرەتـی قەومییـەتت لایقـی ئیستحسـانه
خۆشەویسـتی وەتـەنت (حب مـن الایمان)ه

---

۱ ــ شاعیر ئەم شیعری نوسیوه بە بۆنەی ئەوەوه که مامۆستا شێخ (محمد)ی خاڵ له دوو توێی پەڕاوێکا ژیانو بەسـەرهاتی موفتی زەهاوی نوسیوەو بلاوی کردۆتـەوه .

شێخ ئەبوبەکری (مصنف) کە بە تۆ باپیرە[1]
لە هەموو کردەوەتا ، پشتو پەناوو دەستگیرە

خزمەتت لای هەموو کوردێ جێی نەزەرو تەقدیرە
(بابە) ! ئەم عائیلە مەزهەری لوتفی پیرە

غیرەتی قەومییەتت بەم ئەسەرە گەییە فەلەك
قەومی کورد شوکرت ئەکەن تیرە بە تیرە لەك بە لەك

---

١ ـ ئەبوبەکری موسەنیف ناوی سەید حەسەنی کوری سەید هیداتوللای کوری سەید بیدایەتی کوری سەید یوسف جانە ، بە مەلا ئەبوبەکری (موسەنیف)ی شارەزۆری گۆرانی ناوبانگی دەرکردووە خاوەنی کتێبی (وضوح)ە کە لە چوار بەرگی گەورە دایەو شەرحی مینهاجی نەوەوی‌یە ئەم وضوحە تا ئێستا بە چاپ نەگەیەندراوەو بە دەستخەتی ماوەتەوە ئەگەر چاپ بکرێ بە قەدەر توحفەی ئیبن حەجەر دەر دەچێ . هەروەها کتێبێکی تری هەیە بە ناوی (طبقات الشافعیە) ئەمیان چاپ کراوە دوکتێبی تریشی لە صوفیەتی‌دا داناون ناویان (ریاض الخلود)و (سراج الطریق)ە کتێبی تریشی هەن . مەلا ئەبوبەکری موسەنیف مامۆستاو دەرس بێژی مزگەوتی (سۆر) بووە کە میر هەمزەی بابان لە سەر کەژی بەرقەلای ناوەراستی سەریواندا بۆ ئەم زاتەی دروستکردووە پاش ماوەیێك مەلا ئەبوبەکر گوواستۆیەتیەوە بۆ گوندی (ووشکێن) دووایی هەلوخانی ئەردەلانی‌و وەلەدخان ـ کە زۆریان خۆش ویستووە ـ گوندی چۆڕیان پێ بەخشیوەو گوئستۆیەتیەوە بۆ ئەوێ‌و مزگەوت‌و خوێندگایەکی تێدا دروستکردووە ئیتر خوێندگای چۆڕ ناوبانگی بلاوبۆتەوە تا حەفتاکانی ئەم سەدەیەش هەر بەردەوام بوو . مەلا ئەبوبەکر هاو چەرخی مەلا موسای تەوەکەلی بووە . مامۆستای بابارەسولی بەرزنجی‌یە سالی ١٠١٤ی کوچی ١٦٠٥ زایینی لە دونیا دەرچووە لەگوندی چۆڕ نێژراوە وەچەو نەوەی مەلا ئەبوبکر بەکوردستانا بلاوبونەوە بۆ ماوەی زیاد لە چوار سەدە خزمەتی عیلم‌و زانستیان کردووە مامۆستا شێخ (محمد)ی خال لە جلدی پینجەمی گۆڤاری (مجمع العلمی العراقی) سالی ١٩٥٨ دا ژینامەی گەلێك لەپیاوانی ئەم بنە مالەی نوسیوە .

مێژونوسی گەورەی کوردستان(١) لە خصوصی دامەزراندنی قوتابی کوردەوە لە کوللیاتەکانی بەغـدا هەمیشە لە وەرزشا بوو منیش ئـەم مەنظومەیەم پێش کەش‌کرد .

زاتی تۆ جێی فیزو نازە ، بۆ وەتـەن ، بۆ نیشتمـان
بۆ هەمـوو کەس ئاسـتان‌و دەرگەهت « دار الامان »

باخصـوص بـۆ تیپی تـازەی (طالبات) و (طالبان)
هەر بـە سەر بەرزی بژیت ئـەی مەرجیعی پیرو جوان

ڕیـزی تازەی لاوی قـەومت بـەندەیی دەرگـاهتن
سەر نگوون بن ئەوکەسـانەی ناحـەزو بەدخواهتن

ئەوکەسـەی نانـی وەتەن ئەخوا لـە خزمەت بێ بەشە
کردەوەی دەر حەق بەلاوانـی وەتەن فێڵ‌و غەشـە

با لـە ڕوویشـابێ وەکو سپیـاوی زەنگی ڕوکەشـە
عاقیبەت مانەنـدی شـەیطان دەرکراوو ڕووڕەشـە

تۆ لـە سەر تەختی دڵی قـەومی ، بەجەبەەی پاکـەوە
ماضی‌یی پـڕ خزمـەت‌و موستەقبـەلی ڕوناکـەوە

هەر بژیت ئـەی فەیلەسووفی قەومی کوردی دڵ‌حەزین
تـۆ طەبیبی بـۆ تـەداوی عیللـەت‌و دەردو برین

تی ئەکۆشـی تابـە زانـین میللـەت‌و قـەومت بژین
(بارك اللـە ، بارك الله) ئافەرین صـەد ئافـەرین

(بابە) ! مێژو نوسـی‌گەورە ، ڕەهبـەری زانستی‌یە
عیلم‌و زانـین ، پێشـڕەوی ئازادی‌یو سـەربەستی‌یە

---

(١) مەبەستی جەنابی ئەمین زەکی بەگە .

بۆ چڵ ڕۆژی پاش کۆچی دوایی خوالێخۆشبو سـەید ئەحمەدی خانەقا دانیشتوی کەرکوك پێژراوە

بۆ فەلـەك بەرگی ڕەشـی پۆشـی ، غەریقی ماتەمە ؟
دەشتو صـەحرا تا نەظەرکەی لێڵو تاریـكو تەمـە

میللەتی کـورد قوڕ بەسـەر خۆیا بکـا هێشتا کەمە
شیوەنـی دوو شیوەنە بـۆ عالـمو بـۆ حاتەمـە

عالمـی ڕەمـزی فەنـاوو واقیفـی عیلمـی بەقـا
حاتەمی کـوردی عـیراقو شـێخو شـاهی خانەقـا

مورشیدی عەقڵو خیرەد بوی بۆ هەموو ئەهلی وڵات
غیبطە بەخشی مەدرەسەی ئەزهەر بوو حوجرەی خانەقات

یا لـە عیلمی کـۆنو تـازە یا لـە ئەشـعارو نیکات
نیکتـەوو ڕەمزێ نەما ، تەحلیلـی نەکرابێ لـە لات

عیلمو عیرفـانو ئەدەب بـەم ڕۆیـنـەت ڕۆڕۆیەتـی
خۆی بـە بێ کەس مایەوە ڕۆڕۆیەکـەی بۆ خۆیەتـی

حاتەمی طـەی ! گـەر بەموعجیز بێتو زیندوبێتـەوە
نـانو خـوانو سـفرەیی ئیحسـانی تـۆ ببینێتەوە

ئاهی حەسرەت هـەڵ ئەکێشـێ تا ئەبـەد ئەتلێتـەوە
حاتەمـی عیلمو سـەخا ، وێنـەت ئەبـەد نایێتـەوە

ئیمتحـانی خامە ناکـەم وەصـفی تـۆ کا لاڵ ئەبـێ
باوجوودی دوزمان هەر ڕاسـیبو ئیکمـال ئەبێ

خادمی نەوعی بەشەر بووی موددەتـی عەصرێ بەساڵ
گەهـ بە نەشری مەعریفەت گاهی بە بەبەذلی نەقدو ماڵ

مەیلـی بەرزیت کرد بە ئەمری (أرجعی) کەتیتە بـاڵ
هەڵفریت (لبیك) گۆ ، بۆ بارەگاهـی (ذی الجلال)

واله قەصـری جەنەتیشـا (بابـه) میوانی هەیـه
هـەر وەکـوو ناوخانـەقا دیوانـی عیرفانـی هەیـه

بۆ دۆستی کە چەند جار وەعدەی دامێ بۆ پیتك هێنانی ئیشێو وەعدەی ئیفا نەکرد ئەم هۆنراوەیەم بۆ نوسیو بەپۆستەدا بۆم نارد

شـەوی تاریکـن وەعـدەیی ئێـوە
ڕۆژی مەحشـەر ئەبێ صوبوحی بـێ

بۆچ ئەبـێ چاوەڕوانـی وەعدەیی تۆ
صەبری ئەییوبو عومـری نوحـی بێ

هەرکەسـێ شـارەزای سورشتی بـێ
لەوەعـد تۆبـەیـی نصـووحی بێ •

بۆ چل ڕۆژەی پاش کۆچی دوایی ئەدیبێکی ناوداری کورد (پیرەمێرد) بێژراوە (٢٠ی حوزەیرانی ١٩٥٠) •

بۆ قەڵـەم دڵ لەتلەتە ، فرمێسك ئەرێژێ شین ئەکـا ؟
خامـە بۆ خامۆشـە ناڵەی بێ صەدا ئەسرین ئەکا •؟

(استعارە) و (قافیە) بۆ مەیلـی ڕوپۆشین ئەکـا
ئەهلـی عیرفانو ئـەدەب ، بۆ گریەیی خوێنین ئەکـا

شـینی تۆیە یادگاری دەوری ڕابـوردوی (بەبان) !
دڵ برنیـدارن لـە کـورد قەومی کورد ، پیرو جوان

تۆ بە عەصرێ عومرەوە لاوێکـی عەصـری بیستەمی
مەجلیس ئارا ، نیکتەگۆ ، حاضر جـــوابو هەمدەمی

نەشری خامەت شاهیدە ، بۆ شیعرو ئنیشاء مولهـەمی
موعجیزەی عەصـری حەدیثو خاریقەی دەوری جەمی

یادی کۆنـی قەومـە جێی دایتێ لـە گردی یـارەدا
ئاخری ئاشتت لـە نـاو جەرگو دڵـی صـەد پارەدا

پەنـدی پێشینانی تۆ سـیحری حەلاڵـی کـوردی‌یە
نەثرو نەظمت سـەهلی مەمنوعـە نەظیری هەر نی‌یـە

بیرو فیکـری نـازکو ووردت خوایـیو وەهبی‌یـە
وێنە یەکـــی بـەرزو ڕوناکـی زمانـی میللــی‌یە

ئامـرێ (بابـە) بـە شـیعری تازەوو رەنگینـەوە
تەرجەمـەی بەیتی مەموزیـن ، مێژوویی بەنگینـەوە

مەلامەحموودی موفتی لـە ٢٥ی ئەغستۆسی ١٩٥٥ز دا کۆچـی دوایی کرد بۆ تەئبینی پاش چل ڕۆژی ئەمە بێژراوە ٠

مەلای چاومـار لـە زانستا یەکـەم بو
لـە ناو زانیارەکـان خـاوەن عەلەم بو

لە سەر تەختی مەعاریف شـاهی جەم بو
سـەر ئەفرازی مەلای ڕۆمو عەجەم بو

بەزانسـتو بەتەشـریحاتی شـازی
وەلی عەهـدی مەقامـی فەخری ڕازی

(امین المفتـی) عەللامـــەی زەمانـە
لـە فەضـڵو دانشـا فەردو یەکانـە

مەزایای ، خاریجــی وەصفو بەیانــە
لــە چاوماری مــەزن رەمزو نیشــانە

بە فەضــڵو دانشو عیلمــی تــەواوی
گەلێ بــەرزە لەعەللامــەی زەهــاوی

(عەزیز) فتوا دەری شەرعی موبین بو
عەمیــدی عالمــانو ئەهلــی دیــن بو

لەعیلمــی فیقهــدا وردو مەتــین بــو
نــەوەی چاومارو فرزەنــدی ئەمین بو

ئەمانە یەك بــە یــەك موفتی ئەنامــن
لــە ڕەوضەی جەننەتا خــاوەن مەقامن

مــەلای بێخــود بە طەبعی نــازكو تەڕ
ئەدیبو نوكتــە پەروازو هــونەروەر

بەنەعتی موصــطەفا ســالارو سەروەر
لەنەظمــا تاجــی شاهی نایــە سەرسەر

لەهەوری تەبعــی شۆخو ئەشــكباری
وەكو بــاران ، دوڕی مەعنــا ئەباری

مەلای بێخــود سەرۆكی شاعیری كورد
لەعورفیو ئەنوەری گۆی سەبقەتی برد

بەشیعری بــەرزو مەعنای نــازكو ورد
هەمیشــە زیندووە نــابێ بڵێی مــرد

لە (افتا) (بابە) هەرئــەم زاتــە مابو
بەڕەحمــەت عــازمی (دار البقا) بــو

دوکتور (محمد مصدق) له نیسانی ۱۹٥۱ دا له لایەن مەجلیسی نووابی ئێرانەوە بویە سەرەك وەزیر (وعلی الاحوال) لەلایەن شاهـەوە تەصدیق کرا (مصدق) نەوتی ئێرانی تەئمیم کرد، وە لە سەر موراجەعەتی بەریطانیا چووە واشنتۆنو حوقووقی حکوومەتی ئێرانی بەمەجلیسی ئەمنو جەمعیەتی ئومەم تەصدیق‌کرد . دیسان لە سەر شکایەتی بەریطانیا چووە لاهـایو حوقوقی ئێران لە لایەن مەحکەمەی عەدلی دووەلی‌یەوە تەصدیق کرا ئەمجا سەفارەتو هەموو قونسولەکانی ئینگلیزی لە ئێران دەرکرد . لە ۱۹ی ئەغستۆسی ۱۹٥۲ دا بە سەرۆکی زاهیدی خەوەنەی ئێران دایان بە سەرداو گرتیان خستیانە زنیدانەوە بۆ ئەمە ئەم قەصیدەیە بێژراوە .

رۆژهەلاتـی نـاوەوە گیانی لـە سـەر لێوودەمـە
میللـەتو قەومی لـە نەزعایـە خەریکـی ماتەمـە
ڕێی هـەراو هاواری بەسـراوە زمانـی ئەبکەمـە
دەوری (نەیرون) و (ضەحاکە) ، ناوی عەصری بیستەمە
کۆڕی یەکبـوی میللەتانـی کۆمەلی داگیر کـەرە
مەجلیسی ئەمنـی بەنـاو ، ئاگر کەری شۆڕو شـەڕە
خۆرهەلاتـی ناوەوە پیاوێکـی هەلخسـت عالەمـی
میللەتـی ئێرانـی بـردە دەوری کەیروسو جەمـی
(دالس) و (چەرچل) وەکو نۆکەر لە بەردەمیا چەمی(۱)
(زاهیدی) لێی کەوتە خۆ مانەندی (ابن العلقمی)(۲)
چەرخی وەرگێرا بـە دەستەی خائینو خوێنخوارەوە
میللەتـی ئازادکـراوی خسـتەوە ژێر بـارەوە
شـاهی خائین خـۆی کونایـە باوەشـی ئەمریکەوە
(زاهیدی) مەلعون بـە سیرڕی کەوتە فاکو فیکەوە

---

۱ ــ دالس وەزیری خاریجیەی ئەمەریکا بوو ــ چەرچل رئیس الوزاری بەرتیانیا بو

۲ ــ زاهدی سەرکردەیەکی سەربازی ئیرانی بولایەن گری شاە بو

دەستی (هەندرسن) بە دۆلارو زەڕی تەمریکەوە
هێرشی خائین بە شەصت‌تیرو بە پاچو پیکەوە

بورجی ئازادی وەتەنیان دایە بەر بومباردمان
گرمەگرمی تۆپو تەییارە گەیشتە ئاسمان

ئەو مەسیحا هیمەتەی ئێرانی زندو کردەوە
گۆی ئازادی لە مەیدانی ئومەم دا بردەوە

بۆ هەموو شەرقی وەسەت ڕێی سەر بەخۆیی کردەوە
هەروەکو جانی بە دیل‌گیرا بەدەس نامەردەوە

ئەوسیاسەت گیڕی بەرزە ، خاکی ئاری سەندەوە
وا لە زینداتا بەدەستی بەستەوو پێوەندەوە

تۆپو دەبابە لە تاران ڕۆژو شەو ئەخولێتەوە
هەر سەعاتی خوێنی صەدلاوی وەتەن ئەڕژێتەوە

تیپی دانشجو بەزامی گوللەوە ئەتلێتەوە
بۆ ئەمە یەغما گەری دەوری مەغولی بێتەوە

خائینان کاتێ کە ئەم جەردانە ئیستقبال ئەکەن
(الوداعی) میللەتی ئێران لە ئیستیقلال ئەکەن

ئەی (مصدق) تۆ کە خوێنی پاکی ئەجدادت هەیە
ئیرثی تاریخی کەی‌یو ساسان و پێشدادت هەیە

هەر بە ملیون ، دەرس ئەخوێنی عیلمو ئیرشادت هەیە
دەستە دەستە قارەمانی حورڕو ئازادت هەیە

موژدەبێ (بابە !) ئەمانە طەردی ئیستعمار ئەکەن
خائینی قەومو وەتەن مەحکومی دارو نار ئەکەن

حکومەتی ئێران بە بەهانەی چەند سەنندنەوە لە (١)ی کانونی سالی ١٩٥٠دا بە هێزی هەوایی‌و زەمینی‌یەوە پەلاماری عەشیرەتی جوانڕۆی دا، بەو هۆیەوە ئەم دەستە بەستە پێژراوە .

گەلێ دوژمن لە گشـــت لا ، خەریکی کوشتنی تۆیە
لە هەر گۆشەی ، وەتەن ، گوێ بگرە دەنگی شین‌و ڕۆڕۆیە

ئەسـیری‌و کوشتنی کورد دەمێکـە تەوقی ئەسـتۆیە
لەپاش کوشـتاری موکری ئێستەکە نۆرەی جوانڕۆیە

لە بەرچی ؟ خوێنی ئەم قەومە موباحە لای هەموقەومێ
لـە سەر ئەم قەومە مەظلومـە قیامەت بۆچی ناقەومێ

لە قانونی ژیان ، هەرقەومی کورد مەئیوس‌و مەحرومە
جەزای دارە ، ئەوی ژینی بوێ ، لەم قەومە مەظلومە

بەری ئەم دارە ئەسـتۆو گـەردنی لاوانی مەحکومە
لە دونیادا ژیـان بۆ قەومی کـورد نایاب‌و مەعدومـە

لە کوێی ئەی ڕۆحی کاوە،هەڵگری بەیداخی حوڕڕییەت
نەجاتی میللەتی کورد دەی ، لە دیلی و مەینەت‌و زیللەت

مەپرسـە سـیروان بۆ سوورە ؟ دیجلـە بۆچی لێلاوە
بەڕاستی ئاوی ئـەم نەهرانـە سێ‌صەد ساڵە خوێناوە

چ خوێنێ ؟ ، خوێنی کوردولاوی کوردستانە ڕێژراوە
لە لای تورك‌و عەجـەم کوشتاری ئێمـە مۆدەیەوباوە

لە مێژووی کۆمەلا (بابە) یەك‌و صـەد تۆلە نوسراوە
ئەمـە دەورێکی (ضەحاکە) نزیکە هەڵکەوێ کاوە

(شــانازی)

له سوورەی (فەتح)دا بەم ئایەتە دڵ شادو مەسرووره
(ســتدعون الی قوم) ئیشــارەی کــوردی غەییوره

« اولی باس شدید » وەصــفی قەومێ بێ لــە قورئانا
بەئازادی ئــەژی دائیم لــە دیلیو ئیســـتیلا دووره

لەگێژو مەوجی دەریای عالەما غــەرقن گــەلێ ئەقوام
بەقای ئەم میللەتە کوردە بە (نەصصی) ئایە (مەسطور)ه

ئەوەی مادی مەزن لاوی دلێــری خاکــی کوردستان
بەئەمری ئێزەدی بــۆ حیفظی ئــەم میراتــە مەئمووره

ئەبۆتــە دیلی هیچ دنیا گــرێ ئــەم میللەتی کــوردە
چ ئەسکەندەر چ جەنگیزو هۆلاکۆ بــێ چ تەیمووره

طلوعــی ڕۆژی ئازادیی لــە شوێنە ئەم شــەوی تارە
نزیکە ڕۆژ هەڵێ ئاســۆی وەتەن رووناکو پڕ نــووره

قەراری داوە لاوچاکی وەتەن ڕۆژێ کــە فرصەت بوو
پەتی کا هەر وەکوو سەگ،دوژمنی هەرچەند مل ئەستووره

ئەوانەی خوێنی میللەت ئەمژنو جاســووسو بێگانەن
تەڵاچۆیان لە لای لاو چاکی کورد ، قانونو دەستووره

دەمێکــە شێتو شەیدای ڕێگەیی ئازادییە (بابــە)
هەتا ماوە بەصەرفی ماڵو ســــەر لەم ڕێیە مەجبووره

هۆنــــراوه

وەکــوو لاوی سلێمانــی حــوڕڕو ئازادەیــە ژینــم
لــە پێناوی وەتــەنْدا ، دائەنێم صــەد ڕۆحی شیرینم

بەلای ڕاستو چەپا ناڕۆم بە هێزی پشــتم ئەستوورە
وەکوو شاخی وەتەنْ سەربەرزو دڵ ڕەق ، پڕ لە تەمکینم

لەنەزعا ، نامەوێ یاســین ، لــە قەبرا نامەوێ تەڵقــین
وەتــەنْ یاســینو تەڵقینم ، وەتــەنْ ئیمانمەو دینــم

لەخەودا نەقشــی ئازادیم لــە ئیقبالــی وەتــەنْدا دی
موبەددەل بوو بــە خۆشیو پێکــەنین ، گریانمو شینم

لە دەوری بەردەوە میراتی کــوردە خاکی کوردوستان
بۆ ئــەم باخی بەهەشــتە (بابە) ! من دیوارو پەرژینم

هۆنــــراه

هەر سەعاتێکی بەصەد ســاڵە هەموو عومری شــەوم
ڕۆژی ئازادی ، ئەتۆییتو خــــودا ، ! بێــرە خــەوم

گــرەوم کــردووە تۆ ژینــەری قەومــــی مردوێت
پەردەیــی پێشــتفڕێدە ، کــە نەدۆڕێ گــــرەوم

ڕێگەکــەت پڕ چقــڵو خــارو خــەسو خاشــــاکە
شەوو ڕۆژ هەڵپە ئەکەم ، کــول بووە داســی درەوم

پێم ســووا هێزی نەمــا ، ڕێگەیی مەقصــەد دوورە
ڕەهبــەری زۆرە شــــوکور لاوی دلێــــرو ئــازان

ڕەهبــەرم زۆرە شــــوکور لاوی دلیــــرو ئــازان
(بابــە) ؟ مــن پیرمو ئوفتــادە ، نەمــاوە بــرەوم

هۆنـــراوه

بەجـارێ مەسـتی کردم بۆسەیێکی ئـەو دەم‌و لێوە
مەگەر لیکی دەمی ئەو دولبەرە ، شیلەی ڕەگی مێوە ؟

بـە تۆفانێ لـە ئەشکـی ئاتەشینم قەد نـەرم نابێ
مەگەر گوشتی دڵی ئەوکافرە ، بەردی ڕەقی کێـوە ؟

لەسـەر صەفحەی گولێکی ئەرخەوانی ، نوختەیێکم دی
مەگـەر ئەو کولمی صـاف‌و نازکە خاڵێکی وا پێوە ؟

کە چاوی هەڵبڕی شورێکی مەحشەر ، دێتە بەر چاوم
مەگەر موژگانی ئەوشۆخە هەمـوو تیری دڵ ئەنگێوە

بە دووغونچەی گەشم زانی دەسم بۆ چاکی سینەی برد
مەگەر ئـەو دوو شکۆفەی نازک‌و نەرمینـە دوو سێوە

شەوێ ڕێم کەوتە بەزمێ بێ مەیی‌و ساقی هەموو سەر خۆش
مەگەر چاوی ڕەشی ئەو دولبەرە جـام‌و قەدەح پێوە

لـە ئاسۆی ئاسمان (بابە) چەپەر بەندانی حۆری بوو
مەگەر هاتوونە سەیری لەنجەیی ئەو شۆخی پەری شێوە

لە مانگی نیسانی/١٩٥٠دا ئەم هۆنراوەیە بۆ جەنابی زانیاری بەناوبانگ میرزا (آیة الله)ی کوردستانی مەشهور بە شێـــخ (محمد)ی مەردۆخ نوسـراوە ..

ئـەی باد ! ئەی نەسیمی سـەحەر خێزی دڵ نـەواز
وەی طورفەیێکی قەلبـــی ئەلـەم سـازو پڕنیـــاز

هەڵـە بچـۆرە گولشەن‌و گولزارو نـاو چەمـــەن
بگـرە گـوڵاوی نەرگس‌و ڕەیحـان‌و یاسەمـــەن

موشــكين نەفەس بــە هەديــەيى عەطــرو عەبــيرەوە
ڕاكــە بــە گورجى خــۆت بخــەرە دەركــى پيرەوە

بــۆ بارەگاهــى ڕەبــەری (دار العلــوم)ی ديــن
عەللامەيێكــى شــەرقى لەوێــدا صــــەدر نشــين

دەرگاهــى گاو ڕژێــن كــە بــە عەطرو عەبيرەكــەت
مل كەچ بوێســتە عەرزى كە (ما فى الضمير)ە كەت

ئــەو بەندەيــە كــە عاشــقو مەفتوونــى ئێوەيــە
پيــرە بــەڵام حەماســەتى جوانێكــــى پێوەيــــە

عەرزت ئەكا كــە خوێندمــەوە تاريخــە بەرزەكــەت
شايانــى فەخــرە لەهجــەيى نوســينو طەرزەكــەت

جێی فەخــرو فيــزو نازشــە بۆ قەومــى كورد زمان
داواى دەوامــى عومــرت ئەكــەن ئەهلــى نيشــتمان

زۆر نــادرە بــە مەئخەزەوە ، جلدەكــــەی يەكــــى
ڕوناكتــرە لــە مێژووی بــەرزی ئەمــين زەكــــى

هەر چەندە باشە ، باســى كەیيو مــادى زۆر كەمــە
تەفســــيرى پــێ ئــەوێ لــە تەواريخو تەرجەمــە

شــاهانى (كــەى) بــە مێژووى ئــەدوارى (ماد)ەوە
وەك جەوهەرێكــــە لازمــــە بخرێتــــە مــاددەوە

يەعنــى لەچــاڵو قوولــىيى تاريخــــە كۆنەكــــان
هەرچــى كــە دەس كــەوێ لــە زمانى (كەيانى) يان

بكــرێ بــە مێژوويێكــى جيــــاوازو ســـەر بەخۆ
هەرچى بوو لــە جەنگو لە صولــحو لە هاتو چــۆ

دەس پێ بکا لە ئەووەڵەوە دەوری کەیقوباد
تادێتە (انقراض)و سقوطی شاهانی ماد

ناوبنرێ ئەو کتێبە بە مێژوی کەیانو ماد
تاقەومی کورد بەمێژووی باپیری بێتە شاد

مێژوی یۆنانو تاریخی ئێرانی باستان
یەك ناگرن لە ناوی شەهانی‌پو کەیانیان

ئیحیای مادی گەورە مەنوطە بە دەستی تۆ
موعجیزفشانە خامەو فکری دروستی تۆ

تاکو لە دەوری رۆژ ئەگەڕێ کورەی زەمین
تاکو بەشەر لە هاتنو چوناپە چین بە چین

دائیم بژیت بە صیحەتەوە ، نادیرەی زەمان !
کوردانی لاڵ بەمێژووی خۆی بێتەرە زمان

(بابە) هەمیشە ئەدعییەی ژینی تۆ ئەکات
زۆر مەیلی خاك بۆسی وینینی تۆ ئەکات(١)

---

١ ــ خاك‌بوسی : ووشەی (خاك) دەبێ بە دوبر گە بخوێندرێتەوە(خا ــ ك) دەنالەنگ دەبێ .

تاریخ ئیثباتی کردوه ئازربایگانی ئێران عیبارەتی له مادی صەغیره که نیشتمانی کوردی ماد بووه . شاری تەبریز لەلایەن ئەمیرێکی کوردەوه بینا کراوه که ئێستا ئەو ناوچەیه بۆ تورك ساغ بۆتەوه ، زۆر جار بـه (توفیق وەهبی)م ووتبو که تاریخی مادی صەغیرمان بنوسێ . ئەی نوسی بو تەشویق کردنی ئەم مەنظومەیشم بۆ ناردووه .

تەورێزی خۆش‌و گەوره ، هەتـا عەصـری پێنجەمین
واتەو ووشەی بە کوردی‌یـه بوو ، ڕێك‌و دڵ نشـین

ئـەو شـاره گەوره قەومـی تـری تیا نەبوو مەکـین
چۆن هاتـه جێی ئەمانه ئەوانـەی لـەوێ ئەژین ؟

حەوتـەم عەصـر کـه حوکمەتی ئیلخـانی هاته نـاو
گـۆڕاوو دەرکـرا گـەلی کـوردی لەیـەك بـڕاو

ئـەم لاپەڕه لـه مێـژوی کـوردا ڕەشـــەو غەشه
زانیاریـی کـورد لـه شۆڕشـی ئەودەوره بێ بەشه

بۆ عەلەمی پـان‌و بـەرزو بـڵاوت کـه زۆر گەشـه
نوسـین‌و نەشـری لازمـه ئـەم حادیثەی ڕەشـــه

قـەوم‌و گەلـی لـه کۆمەڵـی تـردا توانـــەوەی
پێویســت بەمێژووێکـه بۆ هاو خوێن‌و بونـەوەی

حەسبی حاڵ بۆ ڕابواردنی ئێستای خۆم

لـه کاتی جوانیـا هەڵپەم ئەکـردو هێزی لاوم بـوو
له کۆمەڵدا بـه بەرزو تـێ گەیشتوو ناوو باووم بوو

مناڵـه ووردەکانم هـەر یەکێکـی نـوری چاوم بوو
لەگشت چەشنـێ له ماڵا ئەروەت ڕزقی تەواوم بـوو

ژنم وەك بوكـی تـازە غەرقی سـورمەو ئاڵو والآبو
هەمـوو ئەندامی ئاڵتون ، بوغچەكانـی پڕ لە كالاّبوو

وەكو مێلوورە دەرگای حەوشەكەم پڕبوو لە هاتو چۆ
هەموو رزقێ لـە مالاّ بوو برنجو نـۆكو گەنمو جۆ

بۆ چێشتو نانی ناومال چێشتكەری خاصو چەتیوم بوو
لەلادێ ڕەنجبـەرو جوتیارو وەزرێرو هەتیـوم بـوو

گەیشتمـە عومری پیری ئێستـە دیلی ماڵو منداڵـم
ژنی كافـر شەرەنگێزە ئەزانـێ پـیرو كەمحـاڵم

شریخـەی دەنگـی وەك ئاگـر ئەسوتێنێ پەڕو باڵم
لەچەخماخەو بروسكەو نەعرەتەی بێ هۆشو بەد حاڵم

وەك دوپشـك لە سەركلكە بەگشت لادا زەهـر ڕێژە
وەكـو ماری ڕەشـی دێمی بەزەهـری ناودەمی گێژە

ئەبێ دایـك منـاڵ پەروەردەكا گەورەو ئەمیرێ بـێ
نەوەك وەك ئەم منالی ووردە مامۆسـتاو دەبیـرێ بێ

منـاڵ وا تەربییە ناكـرێ ، هەزار لەعنەت لە شیری بێ
ئەگەر مام ، ئەم حەقانەی لێ ئەسێنم ، هەر لەبیری بێ

بەتـیری بۆلە بۆلی كونكونـە (بابـە) دڵو جەرگم
نەجاتم دەی لەدەس ئەم ئافەتـە ڕەببی ! بدەی مەرگم

ئەم هۆنراوە لە خصوصي ئەخلاقی ژنەوە بێژراوە

ژن مەهێنـە ئاگری نەمروود لـە عومـرت بەر مەدە
خوێنو زوخـاوی دڵو جەرگت بە كەوچـك دەرمەدە

بەوهەوایـە تاکوماوی خـۆت بـەدەردی سـەرمەدە
ژینـی حورِ تەنهاییە ، داوێنـی بگـرەو بەرمـەدە

ژن مەهێنـە کامی شـۆخە حوسـنی سەرپشکی هەیە
طینـەتی مەلموونو پیسـە ئێشـی دوپشـکی هەیە

ژن سـروشتی ماری دێمـە ، مەیخەرە نـاو جێتـەوە
بادەمـاوی غیرەتت نەمـژێو نەداتـن پێتـەوە

بۆ زەرو زینـەت بەوێنـەی سەگیهار نەرِشێتـەوە
گـەر فەقیربویت ، رابکـاتو دانەنیشـێ پێتـەوە

عوقمی خۆی ، رانەگرت شـیرین ، لە بەر نەفسو هەوا
کوهکەندی دا بە کوشت خۆی دا بە (....)خەسرەوا

ژن بە قەد مووی پرچو ئەگریجـەی زمانـی پێوەیـە
هـەر زمانێکـی هـەزار سیحـرو بەیانـی پێوەیە

تاودلـی پرکینەیـە رازی نیهـاتی پێوەیـە
کینـەوو رازی دلـی ئاشـووبی جانـی پێوەیە

هـەر زولەیخایێ هەبو ، تەنها لـە حوسنو شـێوەدا
شەوچووە لای یوسفەو دەرگای لە سەر خۆی پێوەدا

ژن بـە جوانیو حوسنی روو ، جینسی لەطیفی ئادەمە
چون بە هۆی (حەیض)و منالو شیرەوە خوێنی کەمە

فکـری دوربینـی نیـە ، ئیشی هەموو واتەی دەمـە
نەفسی ئەمنارەی بجوولێ هـەر لەعالـەم بێ غەمـە

ژن ئەگەر لەیلایە (بابە) ئارەزوی وصلی نەکەی
حالی مەجنون بوو بە عیبرت بۆ قەبیلەو شێخی طەی *

ئەم هۆنراوە بۆ وەصفی زەویدارێکی زۆردارو ظالم نوسراوە کە هیچ درۆو هەڵبەستی تیانیە.

ئاغە ملکی تۆ ئەکێڵم بەندەوو مسکێنی تۆم
ڕۆژی سەغڵەت نۆکەری خەنجەر وەشێنی شوێنی تۆم
شیروماستی ڕۆژ بە ڕۆژ وگیسکو کاوڕ هێنی تۆم
هەر ڕقی هەڵسا بە دایکو باوکەوە پڕ جوێنی تۆم
بێ زمانو کەس نەزانو فێری بارکێشیو کەرم
بارەکەت زۆر قورسە ئاغا ! چۆن لە ژێری دەربەرم
گەنمو جۆکەم پێ گەیشت هاتی بەدووسێ جەردەوە
کەوتیە ناو شاراو مەڵۆکانم بە بگرەو بەردەوە

---

*ڕاستە کە دەڵێین شیعر کەفو کوڵی دەرونە تەرجومانی دڵە هەستو خوستی شاعیر دەردەبڕێ ئاوێنەی باڵا نمای صافو بێگەردە بۆ دەربڕینی شعوری شاعیرەکە . ذاتییەتو کەسایەتی تێدا ڕادەنوێنرێ لەم ڕووەوە دەڵێین (بابە) ئەم هێرشە نارەوایەی کە کردویەتیە سەر ژن لەم دوازدە شیعرەدا دەبێ لە کاتێکدا بووبێ کە خێزانەکەی نارەوابیکی زۆر نابەجێی بەرامبەر کردبێو بەتەواوی دڵی ڕەنجاندبێ . یان ئەبێ (بابە) کارێکی نابەجێی لەژنێك بەرامبەر مێردەکەی بینیبێ یا بیستبیەتی بۆیە وا بەم شێوە ڕەقە بەربەرچی هەڵسرو کەوتە نابەجێو کاتیەکەی ژنەکەی داوەتەوەو ئەم هێرشە نارەوایەی کردۆتە سەر ژن بەگشتی ، قەصیدەکە بۆ خۆی ئینفیمالاتو هەڵچونەکەی شاعیری تێدا بەدی دەکرێ ، خۆ ئەگەر لە کاتی پیریدا بووبێ دورنیە کوتەکیشی وێ کەوتبن ، بە هەر حاڵ ئەم قەصیدەیە بریتییە لە دەربڕینی هەستێکی ڕق هەڵساوی کاتی شاعیر نەك ڕێ ڕەویو بروایەکی هەموو دەمی (بابە) چونکە وەکو ئاشکرایە شاعیر رابەرێکی پیشکەو تنخوازی سەر دەمی خۆی بووە دڵدەرو دڵخوازو ژن خۆشەویست بووە .

دەورەیێکــی ناوپـــەرێزت دا بەشـێفەو وەردەوە
خەملی شاراو جێ پەرێزت کــرد بەشـیوو هەردەوە

ڕەحمی کرد، گوایا، بە حالم، گەنمی داغا شەش تەغار
تـەم وێرا هاوار بکــەم ترسام لــە زللەو داری پــار

گەنمەکەم سوور بوو، حەقم دانێ بەوەرزێرو ســەپان
یەك بە یەك پێوام لە خەرمان ڕەسمی کۆڵکێش‌و شوان

مام ڕەضاش هات پێی ووتم کوا ئوجرەتی گاگێرەکان
هــەر وەکــو بڕیار درابوو، شەش ڕبەیشم دا بەوان

شەش تەغار بوو خەملەکەم مەوجودەکەم ئێســتا دووە
ئەم ڕســوومی ناوبراوەش هــەر لە خەرمان دەرچووە

یــەك تەغارم مایــەوە کردمــە جەواڵ‌و نــام لەکــەر
وورده وورده لێـم خوری تاگەیمــە دیواخـانو دەر

کاتــی تەسـلیم کردنم ئاغا ووتی • ئـەی بێ خەبــەر
چـل ڕبە ملکانەتە (دە) ڕبەی ترت ماوە لــە ســەر

مــن پەژارەی نانــی وشکم بوو ئەمیشــی هاتە بــان
زۆری لــێ پاڕامەوە خێــری نەبــو، گریەو فوغــان

گاییکــم مابــو فرۆتــم دام بــە ئاغـــا پارەکــەی
ڕستگــارم بــوو لــە زنجیرو فەلاقــەو دارەکــەی

پامریشـــك‌و هێلکە بــردن بۆ کــوڕی سەرکارەکەی
ڕەبیی مەحوی کەیتەوە خـۆی‌و زەوی‌و ئاوبارەکــەی

پەتك‌و گونیەم قایەکۆڵ وێنــەی فــەلای تر هاتمە شار
چاوەڕوانم (بابــە) ڕۆژێ (غیرة اللــه) بێتــە کــار

ساقی نامه (باوجود خۆمەی خۆرنیم)

ساقیا ! ئیمرۆ شەرابی کۆنی دوسالم بەرێ
پڕ لە عەترو عارەقی سەر گۆنەیی ئالم بەرێ

یا لە غەمزەی دولبەرێکی شۆخی چاوکالم بەرێ
یا لە شیلەی شەهدو قەندی لێوی پڕ خالم بەرێ

لەو شەرابی شەرمە بێ ئەتکێ لە کولمی دولبەرم
نەشئەیی صەد مەستیی کەوثەر ئەڕێژێتە سەرم

ساقیا ! کەیفم هەیە ئیمرۆ مەیی نابم بەرێ
هەر لەیادەی ئەرخەوانیو لەعلی خۆشابم بەرێ

یا لە سورابی شەفەق ، یا خۆ لە مەهتابم بەرێ
پیری مەیخانەم شەرابی پوختو نایابم بەرێ

لەو شەرابە کۆنە بێ ئیجادو میراتی جەمە
هەر دڵۆپێکی شیفای صەد بێ زمان ئەبکەمە

ساقیا ! ژینی جیهان لای من هەموو دەردی سەرە
تێکە بۆم جامێکی تر پڕ لەو ئاگرو پشکۆی تەڕە

فێتکی بەخشی دڵو جانە زولالی کەوثەرە
هەر قومێکی تاج بەخشی صەد ئەمیرو قەیصەرە

چەشنێ سەرخۆشم بکا (بابە) بە نالەی مەستەوە
مەحشەرێ پەیدا بکەم ئازادی بێنمە دەستەوە

ئەسیری دوێنی

ئەسیری دوێنێ ئەمڕۆ ئەحرارە
ڕەنجبەری دوێنێ ئیمڕۆ سەرکارە

بەندی‌و کەلەپچە ، دیلی‌و سێدارە
هەر خاصەی قەومی کوردی هەژارە

ئەی کورد ! هۆشت بێ عەصری بیستەمە
لە (جو)و لە (جاوە) بڵی : چیت کەمە

شەرقی ئاوەوە دەشت‌و شاخانی
دیجلەو فورات‌و زاب‌و سیروانی

هەر لە لوڕوستان ، تاکو بۆتانی
لە شیمالەوە ، تا ئەریوانی

هەموی هی تۆیە تێیدا تۆ کەری
ئاغای ماڵت بە ، بەسیە ڕەنجبەری

بە فێڵ‌و فڕی وەعظی دیانەت
بوتە پێشمەرگەی سوپای خەلافەت

یاریەی تورکتدا بۆ جمهوریەت
ئێستاپێت ئەڵێ تورکی بەد طینەت :

کورد میللەت‌نیە تورکی شاخیە
بێ مێشک‌و هۆشە لە من یاخیە

چل حوکمەتی کـورد ئازاو سەر بە خۆ
تورك ئەیدان بەکوشت هەموو خۆ بە خۆ

بـۆ بەرزی تەختـی خەلیفـەی درۆ
(بابە) بەسیبـێ مەبـن دەسـخەڕۆ

کرمـانجو زازا دوازدە ملیـۆنن
دەس بدەنـە چـەك تۆلـە بسێنـن

(دەستە بەستە) تەرکیب بەند

زۆر دەمێکـە ماڵو مولکت وا بـە دەس بێگانـەوە
گەردنـی بەرزت شـکاوە بوی بـە دامو دانـەوە

ناڵـە ناڵـت دێ بەزامو دەردی بـێ دەرمانـەوە
جەرگو دڵ لەتلـەت بە نووکی خەنجەرو پەیکانـەوە

چاوەڕێی ڕۆژێکـی ڕێکەوت ، ڕۆژی ئازادی وەلات
موژدە بێ ئەی میللەتی کورد ! ئەمڕۆ ئەو ڕۆژە هەلات

پیاوەکانت هـەوڵ ئەدەن بۆ سـەربەخۆیی بۆ ژیـان
لاوەکانت دەس بە خەنجـەر هەر وەکو شێری ژیـان

پیرو جوانب وەك پڵنـگ کەوتوونـە گیانـی دوژمنان
دەس بە پاشماشەی تفەنگو تۆپـەوە وەك قارەمـان

پاسـەوانی سەر بە خۆی کوردو کوردستان ئەکـەن
یەك بـە یەك هاتونە مەیدانو فیدایـی جـان ئەکـەن

دەستەی‌بەستە (تەرکیب‌بەند)

لاوەکانم ! نەنگە مەگرین بۆ برای خنکاوتان
بەرزیی داری قەنارە بێتە بەر چاوتان

سەرکەون بەم دارەدا تاکو ببێنی ناوتان
مردنی وابێ ژیانە بۆ گەلی فەوتاوتان

گەرچی مەلعوونە قەنارە ، موژدەبەخشە بۆ حەیات
پەیژەیی سەرکەوتنە بۆ تەختی ئازادی وەڵات

تافە تافی خوێنی کوردە هەر وەکو لافاوی شەڕ
هەر لەموکری تاکو بەغدا دەشت‌و سەحرای گرتە بەر

دیجلە خوێناوی شیمالیشی بە جارێ کردە سەر
باغی ئازادیی بە بەحری وانەبێ چۆن دێتە بەر

گەر سیاسەت مەنعی ئازادیی بە بومباو دار ئەکا
میللەتی کورد نابەزێ یاری بە دارو نار ئەکا

لاوەکانم قەومی کورد حەققی ژیانی بۆ نەبێ
شیوو شاخی مەخزەنی ئالتونە نانی بۆ نەبێ

دوانزە ملیۆنە نفووسی ، پەرلەمانی بۆ نەبێ
هەیئەتی ئیجرای لە ئەهلی نیشتمانی بۆ نەبێ

سەربەخۆیی قەومی مادە ، بۆ گەلی کورد عیبرەتە
لاوەکانم بەس نیە ئەم دیلییە ئەم ذیللەتە؟!

لاوەکان ! دەستی من‌و داوێنی پاکی ئێوە بێ
نەك حەرامزادەی وەتەن هی لاوی چاکی ئێوە بێ

گەر جیهان بێتەعەدو چاوی لە لاکی ئێوەبێ
نیشتمانی کورد ئەبێ سەرپاکی خاکی ئێوەبێ

(بابە) لاوان یا بەچەك یاخۆ بە عیرفانو بەفەن
هەر ئەبێ ئازادی کەن لەم دیلیە دایکی وەتەن

مایەیی ژین

مایەیی ژینی گەلە لافاوی ئەم خوێنە گەشە
خوێنی زۆر ئەیکا بە یەك ئەم نیشتمانە بەشبەشە

هیمەتی گەل لا ئەبا ئەم سیاسەتو فێڵو غەشە
نوری صوبحی وا لە شوێن هەرچەندە شەو تارو ڕەشە

وان لە باغچەی ئاو دلی قەومن موئەیەد ئامرن
لاوەکانم لازمە سوجدەی شوکریان بۆ بەرن

پرسیارو وەڕامە لە بەینی ئازادیو نیشتمانا
(دەستەی بەستە) تەرکیب بەند

غەرقی گێژاوی مەوجو شەپۆلی خەسارە خۆم(١)
هێلك بڕاوی نووکە ڕمی پڕ شەڕارە خۆم

مێشك پژاوی گوللەوو تۆپی دوبارە خۆم
خنکاوی حەلقەیی پەتی داری قەنارە خۆم

ئێستا ئەسیری شاهی عەجەم ، تورکی کۆچەرە
زنجیرو پالەهەنگی لە پێ دایە دوو سەرە

(١) شاعیر بۆ خۆی جارێکی تر ئەم نیوە دێرەی بەم شیوە گۆڕیوە .
مل دانەواوی ڕیبقەیی دیلیو ئەسارە خۆم

ئازادی ! دۆستی کۆنی گەلم ، بۆ لە من وونی !!
ئێران‌و تورکیام لە هەموو لاوە پشکنی

بۆ تۆ گەڕام بە زۆری سیلاح‌و بە دوژمنی
دەسم نەکەوتی ، بۆچی ئەتۆش دوژمنی منی ؟

(والله)وام بەشوێنتەوە ئەت هێنمە دەستی خۆم
پیشانی شەرق‌و غەربی ئەدەم هێزو هەستی خۆم

بەم بیرەوە وەنەوزم ئەدا نوستبوم شەوێ
ئازادی سرك‌و سەرکەشە ئایا دەستم کەوێ

هاتە خەوم فریشتەیەکی نورو پڕتەوێ
فەرموی بە پێکەنینەوە ئەی کوردە ! چیت ئەوێ

پێم ووت ئومێدی میللەت‌و ئارامی جانەکەم
ئازادی بەخشی قەوم‌و گەل‌و نیشتمانەکەم

هەرتۆی مەسیحی قەوم‌و میلەل بۆ ژیانەوە
هەر تۆی کە مردو دینییە نوطق‌و زمانەوە

هەرتۆی کە دوژمنم ئەخەیە (الامان)ەوە
وەك دەوری مادو کیسرا وەرە نیشتمانەوە

حەشرێ دروست کە قامی (قیامەت) نەظیری بێ
ئەم نیشتمانە کوردو عەرب خۆی ئەمیری بێ

فەرموی قیامەت تەملوکەیی قەومە ڕۆڵەکەم
خۆم بۆ حوقوقی میللەتی تۆ تونگ‌و تۆل ئەکەم

لەم مەلعەبەیی سیاسەتەدا ڕۆژێ گۆل ئەکەم
ئەوڕۆژە نیشتمانت لە بێگانە چۆل ئەکەم

(بابـه) بوێنتەوێنــەیی قەندیـلو پێســتوون
نزیکــــە دەرکــەوێ لــــە چیــای تۆ ڕۆژی ڕوون

ڕۆژنامەی (عالم العربی) بە تاریخی (١٦)ی (کانون الثانی)ی ١٩٥٠ لە جەریدەی (الأهرام)ی میصرەوەو جەریدەی (الاهرام) یش لە جەریدەی نیورك تایمسەوە بە صورتی (اقتباس) ئەمەی نوسیبو کـە موخابـیری جەریدەی نیورك تایمس میستەر کلارك لە پارسەوە بۆ جەریدەکەی خۆی نوســیبو .٠

وەفدی کوردستان کە لە پاریس‌و دائیما بۆ دروستکردنی کوردستان لەتیکۆشانو کۆشش‌دان دیسان لە ژێر ریاسەتی جەنراڵ شەریف پاشادا بە تاریخی (تشرین الثانی) ١٩٤٩ مەحضەرێکیان بە جەمعیەتی ئومەم داوە وەداوای (استقلالی) ذاتی‌یان بۆ کوردو کوردستان کردووە

میستەر کلارك لەم خصوصەوە بەعضی مطالعاتی دائیر بە وەضعی یەتی کوردستــان عەلاوە کردبو عەینەن بــە صــورتی (الاقتبــاس)ی موتەسەلسل لە جەریدەی (عالم آلعربی) دا نوسرابو

بابە عەلی کوری شێخ مەحموود لە (تشرین الثانی)ی ١٩٤٩دا چوبو بۆ هەڵەبجەو بناری هەورامان بۆ لای ئەو دۆستەو هەوا خواهانەی کە لە ناو بەگزادەی هەوراماندا هەیەتی وە لە ئاخری (تشرین الثانی)دا چوو بۆ بەغدا وە لە بەغداوە کوتوپڕ بە فڕۆکـە چـو بۆ ئەمەریکا هەتا نیهایەتـی (کانون الثانی) ١٩٥٠ لە ئەمەریکا مایەوە ٠ لە ئەمەریکا وە چو بۆلەندەن هەتا (٢٠)ی شوباتی ١٩٥٠ لەلەندن مایەوە وە لە (٢١)ی شوباتی ١٩٥٠ دا گەرایەوە بەغدا ٠

ئەم سەفەری کوتوپڕەی بابەعەلی لە لایەن مونەوەرانی کوردەوە وەها لێکدرایەوە کە بابەعەلی مەضابیطێکی زۆری بردووەو شــوێن کــلاوی بابردو کەوتووە ٠

ئەم هۆنراوە لە سەر ئەو سەفەرەی کوتوپڕی بابەعەلی بێژراوە ٠

(من نەکوژرێم !!)[1]

من نەکوژریم ، تۆ نەکوژرێی نیشتمان وێران نەبێ
صەد هەزار ئینسان بە جارێ مەحوو سەر گەردان نەبێ

شاخ و کێوو دەشت و دەر وەك بەحری خوێن ئەفشان نەبێ
قەومی کورد گشتی بە جارێ بێ سەرو سامان نەبێ

سەر بەخۆیی میللەتی کورد وانەبێ سەر ناگرێ
ئەم نەمامە گەر بە خوێن ئاوی نەدەی بەرناگرێ

تۆنبولەی (ذەڕڕە) نەیە شارێ بە جارێ وون نەکا
گوللە تۆپ ناڵەی نەیە شاخ و کەنەك کونکون نەکا

بومبە وەك باران نەبارێ فەرقی پیاوو ژن نەکا
لاوی لاوچاك هەر وەکوو شێر حەملە سەر دوژمن نەکا

سەربەخۆیی وا دروست ئەکرێ دەڵاڵی بۆچیە
یارمەتی دان و پیلانی مارشالی بۆچییە(٢)

لاوی کورد گەورەو بچوك بۆ سەر بەخۆیی شین ئەکا
ڕۆژی فرصەت جان فیدایی بۆ ژیان و ژین ئەکا

خوێنی دوژمن هێند ئەرژێ عالەمێ ڕەنگین ئەکا
نیشتمانی خۆی بەلاشەی دوژمنی پەرژین ئەکا

سەرپەرشتی قەوم و گەل ئەدرێتە دەس زاتایەوە
هێزی دوژمن دەفزەنێ ناخاتەوە ناو کایەوە

---

(١) شاعیر دەڵێ : ئەم هۆنراوەیەم بە بۆنەی سەفەری (بابە عەلی) یەوە بۆ ئەمەریکا نوسیوە .

(٢) مارشال : وەزیری خارجیەی پێشوی ئەمەریکایە ، پیلانەکەی یارمەتی ئەقوامی ضەعیفە کەبێ بەشێ بەئەمەریکاوە .

ئەم ساڵە بۆچی چوو بۆ لەندەن و واشنگتۆن
ئیشەکەی چی بوو بەیێن چی ئەڵێ لای ئاچیسون(۱)

خۆی و باوکی زۆر دەمێکە بەم هیوایە دەسخەڕۆن
بێنەوە سەر قەومەکە دوبارە خوێناوی بخۆن

(بابە) ئیتر ناکەوێتە شوێن دەفەو دەروێشەوە
خائینی میللەت ئەبێ بمرێ بەئێش و نیشەوە

« محمد علی » عەونی بەگ وەتەن پەرستی بە ناوبانگی میلەتی کورد لەساڵی ١٩٤٨ دا لەمیصرەوە هاتە سلێمانی و لە لایەن سەماحەتی شێخ (محمد)ی خاڵ : قازی سلێمانی میوان بو چەند ڕۆژی بە یەکەوە ڕامان بوارد لە پاش گەڕانەوەی موخابەرەمان هەبوو لە وەڕامی نەوەڵ نامە دا ئەم هۆنراوەیەم بۆ نارد :

ئەی باد ! ئەی نەسیمی سەحەر خێزی دڵ نەواز
وەی طورفە پێکی قەڵبی ئەلەم سازو پڕنیاز

کوردی

طوبلە چمندە بوی گلی عطر سنبلی
ازبر لە صوت سلسلی الحان بلبلی

مشکین دم اول تأدب ایلە بر حضور کیت
بر حضرت مقدس عرفان نشورەکیت

عرض ایت الندی وست سرتلە نامەکز
ئولولری دیرلت چك ئاثاری خامەکز

تورکی

---

۱ ــ بیفن :ــ ئەوڕۆژە لە حکومەتی حیزبی عومماڵی بەریطانیادا وەزیری خارجیەبو
ئاجیسون :ــ ئەوڕۆژە لە ئەمەریکا وەزیری خارجیە بوو

دڵ مردبوو بە ڕەشحەیی خامەت ژیایەوە
وەك باغی گوڵ شكۆفەو غونچەی گەشایەوە

حیسسی بڕا ، نەوازی نەمابوو لە عالەما
هێنایە بیری خەلقەوە زاتیكی باوەفا

ئەوزاتە گەورە بەرزە بەفەضلو وفاو هونەر
دەشتێكی پڕحەدائیقە باغێكی پڕ ثەمەر

عیلمو ئەدەب سەمایەكە ئەو ئافتابیە
فەضلو هونەر حەدیقەیەكە ئەو گوڵابیە

كوردی

شرح شكر گذاری او نایید أزقلم
كاغز سیاه ڕو شود أز حسرت ألم

این خامەی شكستە زبانو بریدە سر
تنوان دهد زشكر ثناخوانیم خبر

ناچار أز حجاب سر أفگندە میشوم
عهدو وفاو لطف ترا بندە میشوم

ای خامە چون ندانی سخن ختم كن كلام
تقدیم دە سلام مرا باقی والسلام

لەتاریخی ١٩٥٥ دا موعاهەدەیەك كرا كە بە « میثاقی بەغدا » مەشهورە بەم هۆیەوە ئەم دەستەبەستە بێژراوە

توركو ئێرانو عیراق هەرسێ ویفاقی كردووە
بۆو گرێ نەكراوەیە عەهدو میثاقی كردووە(١)

---

١ ــ بۆو : بۆئەو

خوێن مژی گەورە کە هەر نەشری نیفاقی کـردووە
بەم بینـای دەستکردی خۆیە ئیلتیحـاقی کـردووە

ئەم گرێ نەکراوەیـە بوڕکانی شـەڕقی ئەو سەتـە
کـورەیی ئاتەش فشـانە گەرچـی ئێسـتا لەتلەتـە

ئەم گرێیـەی میللەتی کوردە لـە دەوری بـەردەوە
صـەد جیهانگیری نەهێشت کوشتی بە داخو دەردەوە

خوێنی سـەردارو سـەپانی وا بەدەشتو هـەردەوە
ناکەوێتـە داوی (سـێ) حەلقەیْ عەدوی نامەردەوە

وەك چیاکانـی بلنـدو دلڕەقـە ئـەم هەیکەلـە
جولەیێکـی پێ نەکرد صـەد گێژەلوکـەو زەلزەلـە

دواهەناسـەی ژینییە تورکی لە پی کەوتوی نەخۆش
خۆی لەئێران شار بەدەر ئەکرێ شەهی میللەت فرۆش

ئیش لە دەست خۆیا نیە ئەصـلەن عیراقی کەللە بۆش
سیاسەتی ئینگلیزە ئەم سـێ تۆکەرەی هێنایە جـۆش

قەومی کـورد پێوەندو زنجیرکـەن بە دەستو قۆلەوە
پاسـەوانی نـەوتو ڕێگـا بـن بـە بـارو کۆلەوە

تورکیـا بـا خوێن برێژێتـە فـوڕاتو دیجلـەوە
با قەنـارەی شـا ، لـە کارابێ بە قەهـرو جەهلـەوە

با عیراق زیندانەکـان پـڕ کـا بـە زانـاو ئەهلـەوە
با سیاسەت ئەسپی خۆی تاو دا لە ڕێگای سەهلـەوە

میللەتی کورد هەر بە ملیون جانفیداو ڕولـەی هەیە
ڕۆژی خۆی ئەم زولمو زۆرە یەك بە صەد تۆلەی هەیە

ئــەی پڵنگــی زاگــروس‌و پاســەوانی نیشتمــان !
وارثــی تەنهایی مولکـــــی مــادو ، شــاهانی کەیان

ئێمــرۆ ڕۆژێکــە ، تەتازوع بــۆ بەقــاو مان‌و ژیان
هەڵمەتێکــی وا بــەرن دوژمــن بخاتــە (الامــان)

قوڕگ‌و تەنگــی ناو چیا پڕکــە لــە لاشەی دوژمنت
هایدروجــی‌و ذڕڕەیــی بــێ صنعەتــە پیــاوو ژنت

هەڵمـــــەتی ڕۆم‌و (٠٠٠٠) باپیری تــۆ گیرایــەوە
میللەتی کــورد داوی بــۆ جەیشــی مەغۆلــی نایەوە

صـــەد هولاکۆو شاهی تەیمور هاتــە ناو ئەم کایەوە
قەومی ئێمــە هــەر بــە ئازادی لە جێی خۆی مایەوە

ئــەم تەلیسمە (بابە) خلیقەت خۆی دروســتی کردووە
صەد هەزار قەیصەر بــە مەئیووسی لــە داخی مردووە

بەهۆی دروستکردنی پێش بەستی (سد)ی دوکان‌و دەربەندیخان
ئەم هۆنراوی دەستەبەستە یە (تەرکیب بەند) بیژراوە

ئەولاشــەیە ئەگەوزێ بــە خوێــن‌و بــە کێمـــەوە
هــاوار ئەکــا ، کــە جەردەو دز هاتــــە ڕێمــەوە

زنجیــرو تەوقــی خــستە مــل‌و دەســتو پێمــەوە
ڕامالــی کــردە نــاو جگــەری شـــارو دێمــەوە

وێنــەی بروســکە کون لــە دڵی بەردی ڕەق ئەکەن
یانەم بە زۆری بومبــە لەگشــت لاوە شــەق ئەکــەن

بــۆ نیشــتمان‌و شــاخ‌و گیــام لاڵ‌و پــاڵ ئەخــەن
ڕۆڵــەی گەڕۆکــی هەردەو شــاخم لــە پاڵ ئەخەن

کۆچیـــان ئەکەن غریوە بە مـاڵو منـاڵ ئەخـەن
خۆیان لـە جێ هەوارەکەیان کۆچو مـاڵ ئەخـــەن

بۆچ ئەندەرونی شـاخو چیـام پڕ شـەڕەڕ ئەکـەن
ڕۆڵـەم بـە زۆر لـە یانەیـی میراتـی دەر ئەکـەن

سـیروانو زێـی ئەڕێژنـە قەبرسـانو جێمـەوە
بسـتێ زەوی نەمـاوە سـەری لـێ بنێمـــەوە

ئاهـم گەییشـتە عەرشو کەسـێ نایـــە پێمـەوە
ئـەم فێڵـــە بـۆ منـە کـــە بڕۆمو نەیێمـــەوە

(دوکان)و (خـان) بـۆ ڕیشـە دەرینـانی ڕۆڵەمە
بـۆ هەڵوەشـاندنی ڕەگو ڕۆشتـــەی کڵوڵەمـە

ڕۆڵەم بـە صـەد هەزار لە وەتـەن دەر بەدەر ئەکەن
وەك نیشتمانـەکەی جگـەری پـڕ شـەڕەڕ ئەکـەن

ئەم خاکـە پڕ لـە سیمو زەڕە ، بـێ ثەمـەر ئەکـەن
دارایی کشتو کـاڵ ، بە گەدای کۆچەر گەڕ ئەکـەن

جێیان ئەکـەن بەگـۆلو بەئێســـگەی فڕۆکەوان
ڕۆژێ ئەبـێ کـە بۆمبـا بیـارێ لـــە نیشـتمان

زاناوو لاوی کـورد ! هەمـوو گوێتـان لە دایەبوو
پێوەند بـە پێوە شـیوەنی بـۆ ئـەم بەڵایە بـوو

ئەم دایکەمان کـە عومرێکـی چـل عەصری مایەبوو
ئاخـر هەناسـەیەتی ئـــەوا مـــردو زایەبـــوو

خوێنـاوی جەرگـی دوژمنـــە ئـاوی ژیانـەوەی
مەغـزی سـەری عەدویەتـی دەرمانـی مانـەوەی

زاڤا بـه دایکـی ووت قەڵـەم ئەگـرم بـە دەستەوە
هاواری عـەدل ئەکـەم بـە خەریتـەی دروسـتەوە

شـورا لـە مەجلیسـی ئومەمـا دێنمـە هەسـتەوە
ئازادی وولاتو گەلـــم گـەر نەیـە بـە دەستەوە

صـاروخو هیدرۆجـێ لـە لاوان دروسـت ئەکـەم
یا نەی عەدو بـە هەڵمەتـی شـێرانە پەسـت ئەکـەم

لاو هاتـە جـۆش بـە واتەیـی زانایـی بـەرزەوە
فەرمـوی بیـارێ گوللـــەو بۆمبـا بـە تەرزەوە

یاخـو فەلـەك بـە جـــارێ بڕوخێنـە ئـەرزەوە
ئـەم نیشـتمانە (میحـوەرە) نایێتـــە لـەرزەوە

بیشـەی پلنگـە (بابـە) چیاكانـــی زاگـروس
تۆ بانگـی سەر بەخۆیی گـەل دە بە تەپڵو كووس

لە ساڵی ١٩٣٠ میلادی یا پیاوە بەنرخەکانو قەومی‌یەت پەرستەکانی عیراق بۆ موعاهەدەی عیراقو بەریتانیاو بۆ موعاهەدەی نەوتی عیراقی بە چەشنێ کە ئیستیعمار ئەیەوێ ، موعاریض بون سیاسەتی بەریتانیا لە نەزانی قەومی کورد شارەزابو ، کوردی عیراقی تەفرەداو کردنی بـــە ئالەتی دروستبونی ئەم موعاهەدەیە موافیقی پێویسـتی خـۆی لــەم خصوصەوە ئەم (دەستەبەستە) نوسراوە

قەومی کورد کەوتۆتـە ژێر سـێ باری ئیستعمارەوە
سیاسـەتی ئینگلیـزو حوکمـی (•••) غەددارەوە

زولـمو زۆری شێخو ئاغـای نۆکـەری ئەغیـارەوە
چـۆن ئەژی ئـەم کۆمەڵە مەزلومـە بەم سێ بارەوە

لـەم شـەوی تاریکـەدا ڕوناکـی ئاثـاری نیـــە
(غيرة اللـه)یٚ نەبـێ ئـەم قەومـە ڕزگـاری نیـە

سیاسەتی ئینگلیز گرێـی پەیمـانی نەوتـی هاتە بەر
قەومـی کوردی تەفرەدا کردی بە پێشدارو سوپـەر

هانیدان ئەی قەومی پاشکەوتـوی لە عالەم بێ خەبەر
ئینتیخـابو وێنـە ناردن بۆ عیـراق جورمـە زەرەر

ئیمـرۆ پێویســتە کە داوای خۆ بە خۆیی گەل بکەن
تا لە جەلســەی دەولەتانا ئـەم گرێیـە حەل بکـەن

ئەوکەسـانەی باوەڕی بووبـەم درۆو هەڵبەستەیـە
کەوتـە هاواری دەرمان بـۆ دەوای ئـەم خەستەیە

میللەتـی کوردی نەبەز بۆ دیـلو زنجـیر بەستەیـە
ژینی سەربەستی ئەویٚ وەك قەومی تـر ئەم هەستەیە

دادو هاوار زۆر کرا بۆ (ئەمن)و بۆ عوصبەی ئومـەم
پرسـیاریٚ دەر نەچـوو لـەم کۆمەڵانـە زۆرو کـەم

نۆصەدوسی ڕۆژی شەش ڕەش بوو لە ئەیلوولی بەناو
ڕەمزییو تۆفیق قەزاز دایانـە گرمـەی غارو تـاو

خەڵقیـــان هێنـا نەزانـو بـێ وەچو تەفـرە دراو
بەردەبارانی ســەرایان کرد بە پێی تەرتیـب کراو

ئینتیخابـی وێنـە ناکەیـن بـۆ عیراقـی ڕەنجەڕۆ
بەسـیە ئیتر تێ ئەکۆشـین بـۆ ژیانـی خۆ بـە خۆ

حوکمەت ئەمریدا بە لەشکر فەوجی ڕەشاش کەوتە ڕێ
خۆی کوتایە ناوسەراوە وەضعی وەرگرت دەس بەجێ

کەوتــە دەسرێژ بۆ نەزانو بێ وەجی بێ دەستو پــێ
مەلحەمەی کوبڕای لە بەر دەرگای ســەرا هێنایە جێ

هێرشــی خوێنــی شەهیدان هەر وەکو لافاوی شــەڕ
لاشــەوو جــەرگو دلــی کوژراوەکانــی دایــە بەر

گالــی شێخ مەحمودیدا هەڵســە لەدێی پیرانــەوە
تۆڵــەی ئەم کوشــتاری کوردە بێنەرە مەیدانــەوە

شێخ بەگورجــی خۆیو هێــزی کەوتەوە جەولانەوە
چەند نەواحــیو دێیەکی هێنایــە ژێــر فەرمانــەوە

گەییە ئاوباریکی کەر کوك خۆیو هێــزی کەوتــە داو
هەڵمەتــی دانی بەمەردی خەطی لــەت کردشەو لەناو

جەهلــی کوردی کرد بــە گالەت شۆڕشی پــێ تایەوە
بەرســەرا خوێنــی لــە ئاوباریك شــەپۆلی دایــەوە

ئەمجــا پەیمانــی عیــراقو نەوتــی خستەکایــەوە
ئەمدو پەیمانە بــە خوێنــی قەومی کورد نوســرایەوە

خوێنــی کوردی پێ ڕژانــدو عارەبــی پێ بەســتەوە
موتەهای ئامانجــی بەم پەیمانــە خــستە دەستــەوە

شێخو ئاغــا هەریەکــە گۆڤاری نەوبــاوەی هەیــە
بۆ هەموو کاتێ لــە خزمــەت صاحیبــا مادەی هەیــە

تەسوییەی دێهــاتو لەزمەی نەهرو سەرچاوەی هەیە
لای فەلاو مسکینو ڕەنجبەر صــەد خوڕو خادەی هەیە

ســێ چیــا (بابە) بــە جارێ وا بەشــانی کوردەوە
تێك ئەچێ ڕۆژێ بــە دەســتی قارەمانــی کوردەوە

چیای زاگرۆس

چیای زاغـروس بـەرزو بلنگـــە
گشـت پێچو دەری بێشـەی پلنگـە

جێگـەو هـەواری قەومی بـە چنگە
ئـەم نیشـتمانە بـە کـورد دراوە
هێـچ دونیـا گـرێ پێی نەگیراوە

ڕۆمـا بـە سـوپای بـێ شومارەوە
جەنگیـز بـە تورکو بـە تاتارەوە

وەك سـەیلی ئاگـر هاتـە خوارەوە
پلنگـی زاغـروس ڕێگای لێ گرتن
یـەك لەدوای یەکتـر لە ناوی بـردن

چیای زاغروس گوێی دیجلـە و فورات
بەهەشـتی دونیـا بۆ ژینو حەیـات

یەزدانـی گەورە داوییـە بەخـەلات
بەکـــوردی ئـازاو نەبەزی شـاخی
(بابـە) بەحیلـە ناشـکێ دەماخـی

قارەمانی کوردو خاکی کوردستان

ئەمخاکـە کـە مێژووی گـەلی کوردی لـە دلآیـە
تەقسیمـە بەبەش هەر بەشـێکی کەوتۆتـــە لایـە

هێند زالمـە تورك ئەو بەشـە کوردەی لەگەلآیــە
ئەیکا بـە نیشـانەی هەموو ئەنواعـی بەلآیـــە ؟!

بۆ خاتری ئەمتۆوە لەجێدا بڕزێنێ
تووی لە نوێی خۆی لەزەوی و زاری بچێنێ

کورد هەڵمەتی ڕۆماوو شەڕی قەیصەری دیوە
ڕێگای لە سوپای زەینەفونی یۆنانی بڕیوە(۱)

تاجو عەلەمی شاهی ئاشووری دڕیوە
چل عەصرە بە خۆین ئەم وەتەنی خۆیە کڕیوە

نامرێ (ابد الدهر)ە ژیانی ، دڵی شادە
میراتگری شاهانی کەیو میللەتی مادە

جەنگیوە لەگەڵ جەیشی مەغول ، لەشکری تاتار
بۆ فاتیحو بێگانە ئەبەد نەچوەتە ژێر بار

تورکی لەوەتەن دەربەدەری خوارو ستەمکار
تەتریکی ئەکا ئێستە بە زۆری کوتەکو دار

بڕیاری دووەل وابوو کە ئەم تورکە نەمێنی
کورد یارمەتی دا ، تۆڵەی خۆی بۆ لە ئەو ئەسێنێ ؟!(۲)

ئەو تورکە لە سەلجوقیو عوسمانی کەماوە
وەك قەطرەیەکە تێکەڵی دەریاچەیی ئاوە

خوێنو ڕەگەزی ڕۆمە ئەتراکی ئەنادۆڵی
هەر ڕۆمییە لای میللەتی کورد ناوە کلۆڵی

کوردو عەرەب ئێستا کەیەکن هەر لەعیراقا
ڕوناکە حەقی هەردو لە دەستوورو سیاقا

---

۱ ــ زەینەفون : دەبێ بە (زێنفون) بخوێندرێتەوە
۲ ــ لەوئەسێنێ : دەبێ بە (لەوەسێنێ) بخوێندرێتەوە

بەشداری یەکـن ،هەردو لـە خۆشیو لـە مەشـاقا
باخەصمو عـەدو قـورِ بەسـەرا کـەن لـە مەراقـا

کاکـی عەرەب ! ئـەم هەیکەلـی زۆر بەرزو بەجێیە
ئثیباتـە بـە تاریخـی جیهـان هـی منو تۆیـە

لافاوی صـەلیب گەرچی فەلەستینمەبەسـی بـوو
بۆ ضەربەیێ لـەم دینـە خەیـاڵو هەوەسـی بـوو

ئـەو رِۆژە شەهەنشایەکی کـورد زۆری دەسی بـوو
ئەم دینو فەلەستینـە هـەر ئـەو دادرِەسـی بـوو

بەوزەبـرە کـە لێیـدان بـە سوپای تیژو مەهیبـی
دەرسـی ئەبەدی دا بـە هەموو جەیشـی صەلیبـی

لـەو رۆژەوە کـورد دینی قبـووڵ کردبە ئەساسی
هاوشـانی عـەرەب خزمەتـی ئیسـلامە خەواصی

تاریخـی « ئەباموسلیمی » کـورد ئەلبـەت ئەناسی
تەختـی فراوانـی چلـون دا بـە عەباسـی(١)

گورِاندنـی تأریخـی گەلـێ نـازکو ووردە
هەلگیرِەوەی ئـەم صەفحەیـە زۆری دەسـی کوردە

ئەم حوکمەتـی ئیرانـە بەپـێی رِۆژو زەمانـە
بۆچ لـەم گەلـی کوردە کـە ، کەوتۆتـە بەهانـە

١ ــ مەبەسـتی ئەبوموسلیمی خوراسـانی‌یە ، کەیەکێ بووە لـە سەرکردە دینی یە سیاسی یەکانی ئەوشۆرِشە کە دەوڵەتی ئەمەوییەکانی رِوخاند حکوومەتی عەباسی یەکانـی دامەزرانـدو وەکوهێلکـەی پاکراو خەلافەتەکەی‌تە سلیم بەبەرەی هەباس کرد کە چی خەلیفە منصوور ساڵی (٧٧٥)ی زایینی گیچەلی پێ کردو کوشتی

نازانی نەوەی مادە ، لە شاهانی کەیانە
ئیثباتی ئەمە (بابە) تەواریخی جیهانە

گەه فورس و گەهێ کورد بوو شاهی کیشوەری ئیران
شاهانی کەیان مادن و ، کوردن شەهی ساسان

هۆنراوە (غەزەل)

بەرێی ژینامەڕۆ قەد بێ دەبیرێ
لەناکاو بانەکەویە چاڵ و بیرێ

بە هەڵپەو تونوتیژی کەوتیە ڕێگا
ئەمین بە پێت لە داوێنت گەگیرێ

لە رێ لادە لە هاوڕێیانی دەس بڕ
دەسی ژینت بدەرە دەستگیرێ

لە کۆمەڵدا بە خۆتا ڕابیەرموو
مەبە پاشماوە خۆر ، بۆ خۆ ژمێرێ

بەموڵکی زۆرو قەصرو خانو دوکان
بەگەورەی تێ مەگە جەردەو شرێرێ

ئەگەر بەرزیت ئەوێ نزم و نەرم بە
بەبەخش و خزمەتت ئەبیە ئەمیرێ

دوبیتی دووایی‌یە بۆ ڕۆلەکانم
نمێ‌پەندە ، لە دەریای (بابە) پیرێ

ئاغستوسی ١٩٥٩ لە بەغدا بیژراوە

کاکـی عارەب تۆ لە گەڵ مـن عەهدو پەیمانت هەیـە
تۆ بەهەسـتیو هێـزی مـن پرواوو ئیمانـت هەیـە

وا بەدەستور قەومی وەك من ، دۆستی هاوشانت هەیە
بـۆ لـە کوردستانـی من پارێزو پەنهـانت هەیـە

تۆ لەواتەی دوژمنو خەصمی وەتەن گوێت کەڕ بکـە
هەر بەصیدقی کوردو کوردستانـی مـن باوەڕ بکـە

کاکـی عارەب مـن وەکو تۆ بنجو تاروپـۆم هەیـە
قەومـی مێژوو دارمو پیتو زمانـی خـۆم هەیـە

چل عصورە بـەم زمانـە شیعرو گفتو گۆم هەیـە
مافی تۆ چی بێ منیش لـەم خاکـە مافی تـۆم هەیـە

تۆ جنوبو ئاوەوە مـن شـاخو ئەنهـاری شیمـال
بووە بەیـەك ئەمجا عیراقـی پێ گەییشـتۆتە کەمال

مـن بەدوربینی فیکـر زووکەشـفی ئاسـۆم کردووە
بۆ عیراقـی خۆشەویستـم خزمەتـی خـۆم کردووە

هەرچـی خوێنـاوم هەیە لـەم رێیەدا ڕۆم کردووە
پێشـەوا خـۆی عالـە بەوخزمەتـی بـۆم کردووە

کاکـی عارەب تـۆ بزانـە کـورد برای هاوشـیرتە
سـەیری مێژووی خۆت بکـە ڕوناکـی بەخشی بیرتە

دوو براین لـەم خاکەدا مـن نیشتمانی خـۆم هەیـە
نوسەرو نوسراوی خۆم بیرو بەیانـی خـۆم هەیـە

بۆ دەبوستانو دەبیرستان زمانی خۆم هەیە
من عیراقیمو بەلام تەرزی ژیانی خۆم هەیە

ئەم قەلای گەورەی عیراقە وا لە سەر دوو پایەیە
کوردو عارەب هەریەکە یەك پایەیی پڕ مایەیە

کوردمو ڕاستو دروست قەتفێلو فیشالم نییە
واگەییومە سیننی ڕوشد ، ئیتر گرو گالم نییە

ئێستە ئازادو حورم هەلپەی پەڕو بالم نییە
غەیری مێژوو گۆڕی گەورە پرسەری حالم نییە

بۆ کەریمی کوردو عارەب (بابە) سەربازی ئەکەم
جانفیدای جمهورمو قەومو وەتەن ڕازی ئەکەم

« غەزەل »

بوونم نەزانی ئێستەکە بووم نەبوو ئەچم
بۆ بارەگاهی عەدلی خوا ڕو بەروو ئەچم

ئەوفیزو پێزو هێزە کە مەغرووری کردبوم
بەسراوی یەك هەناسەی دوایی یە بەفوو ئەچم

بڕیار دراوە بوونو نەبوونم لە پێشەوە
بۆ ئەم نەبوونی یە بە پەلەو زو بەزبوو ئەچم

کونکون کراوە بەرگی ژیانم بە جورمی زۆر
ڕشتەی درووونەوەم بەرفو ئەچم

حاضر بە (بابە) بونی ترت وا لە پێشەوە
بۆ ئەم جیهانی تازەیە بێ هایو هوو ئەچم

زانای مەزن شێخ (محمد)ی خاڵ فەرهەنگی زمانی کوردییەکەی بڵاو کردەوە ئەمەم بۆ ووتووە ـ ٢٦ ی (شوباط)ی / ١٩٦٠

ئایکـەم بـە خامـە یا بـە زمانـم سوپاسـی تـۆ
جیایـە لـە گـەڵ ئەدیبـی جیهـانا قیاسـی تـۆ

مێژووگـەڕام بـە پیـرو بـە فکرێکـی وردەوە
ئایـا هەیـە ئەدیبێ بـە فیکـرو حەواسـی تـۆ

بـۆ لەهجەکانـی کـوردی کەیکاتـە یـەك زمـان
فەرهەنگـی نوسـی بۆ گەلو قەومـی کەسناسـی تۆ

قەومێکـی زۆرو گـەورە زمانـی یکـا بـە یـەك
وەك دەسـتکردو هیممەتی فەرهەنگ شوناسـی تـۆ

دۆزیمەوە (محمد)ی یەعقوبـی کوردی لوڕ
تەنهـا ئەوە لـە عیلمی زمانا قیباسـی تـۆ

یەعقوبزادە خزمەتـی ئەغیـاری کـردووە
دورە لەبیری قەومیـیـەتو ئیحسـاسی تـۆ

چلساڵ گـەڕاوە بۆ ووتـەی لۆغەتی عەرەب
بۆ قەومی کوردی خۆتە بناغەو ئەسـاسی تـۆ

دای ڕشـتوە بناغەیـی کاشانەی زمـان
بۆ لەهجەکان بەگردەوە فەرهەنگی خاصی تۆ

ئەم قەومی کوردە (بابە) بە ووردو درشتەوە
دواناکـەون سەعاتـێ لە شوکرو سوپاسی تۆ

بەرگێکی غەیری پێوە بو لەهجەو زمانیکورد
کالآی زمانـی میدییە بـەرگو لیباسی تـۆ

نەورۆزنامە

یادی کۆنــم کــردەوە ئیمــرو کــزەو ســۆزم هەیــە
بیری مێژوی سی عەصر پێشووی گەلو هۆزم هەیــە

هەمدەمێکــی وەك قەلــەم حەق بێژو دلسۆزم هەیــە
مەیلــی باســی رۆژی تازەو جەژنــی پیرۆزم هەیــە

جەژنی نەورۆز یەکیەتــی قەومو گەلــی هێنامــە یــاد
ڕستگــاری قەومــی مادو پادشــاهی کەیقوبــاد

جەژنی نەورۆزە چەمــەن رازاوەیــی غونچــەو گوڵە
نەرگســی شەهلا قەدەح ئەفشــانی بەزمــی سونبولە

پەرچەمــی نەســرینو سەوســەن حەلقەیی داوی دڵە
نەغمــە خوانی بەزمی ئــەم گوڵزارە قومریو بولبولە

ئەم بەهەشــتی سەرزەمینــە کردەوەی صەنعەت نیــە
بێتو کوردســتان ببینــێ کێ ئەڵــێ جەنــەت نیــە

تاجــی زەمروتــی لــە سەرداناوە شــاخی پڕ غــروور
بەرگی پۆشیوە لە ئەطلەس سەوزو شینو زەردو سوور

نوقمــی دەریای شــەونمە ، یا خۆ شەپۆلێکە لە نوور
پڕ زوهورو نورە هەردەو شــاخو دەشتی شــارەزوور

جیلوەیێکی جەنەتە کەوتۆتــە ســەر خاکــی وەتەن
گوڵشــەنی نورانیــە ئەنــواری بۆن خۆشە چەمەن

ئەی نەسیمی ڕوحفزا ئەشنێ سەحەر خێزی ئەکا
هاژەیی بەفراو لە شاخان شۆڕش ئەنگێزی ئەکا

گوڵ لەباغ‌و دەشتی گوڵشەن‌دا عەتر بێزی ئەکا
لالە سەرمەستی مەیی ئابە قەدەح ڕێزی ئەکا

ڕۆژی تازە سالی تازە (بابە !)ڕۆژی شادی‌یە
موژدە بەخشی سەر بەخۆیی پێشرەوی ئازادی‌یە

نمێ لە دەریایەکی قارەمانی کورد

هەر لە خلیجی (....)وە تاکو ئارارات
جێگە پڵنگە . بیشەیی شێرە هەموو وولات

لادە بۆ ڕیزە شاخی تۆڕۆس تا سکەندەرون
دیهات‌و شاری دەورو بەری گشت لە جنسی تۆن

بەینی فوڕات‌و دیجلە کە ناوی جزیرەیە
ئاوی ڕەوانی سیم‌و زەڕە خاکی (لیرە)یە

جێگەو هەواری تۆیە لە ئەعصاری بەردەوە
دوژمن کە چاوی لێ بووە مردوون بە دەردەوە

جێی شێری شێر کرۆژە ، هەموو کوردە واری‌یە
کرمانج‌و کوردو لوڕ هەموو جینسێکە ئاری‌یە

ئەم نیشتمانە گشتی بەدەشت‌و چیایەوە
میراتی قەومی کوردە لە باوك برایەوە

زانیار بە عیلمی شۆین‌و ئەثەر کەشفی کردووە
دانیشتوانی ئەم وەتەنە قەومی کورد بووە

گاهــی بــه ناوی لۆلۆی بــەرزی دلێــرەوە
گاهی بە نــاوی گۆتی‌یو کاردۆخی شێرەوە(١)

گاهــی بــە ناوی میللەتــی ناوداری مــادەوە
شــاهی کەیانیــان لــە نەوەی کەیقوبادەوە(٢)

ئاخر قەراڵی حوکمەتــی ئاشووری پڕ لــە زۆر
شاهێکی ماد ، حوکمەتەوە کوشــتی‌و نایە گۆڕ

---

١ ـ گەلی (لۆلۆ) لە ناوچەی شارەزووردا ژیاون شارێکیان بووە ناوی (سیلونــا) بووە دەڵێــن (سلێمانــی) ئێســتا لــە ســەر شوێنەواری ئەودروست‌کراوە مێژووی هاتنی ئەم (لۆلۆ) یانە بۆ ئەم هەرێمە تا ئێستا ساغ‌نەبۆوتەوە تێکەڵاوی گۆتیەکان‌بوون .. لــە بــارەی پیشــەسازیەوە پێش‌کەوتوو بون لە مێژووی (٨٢٨ پ.ز) ئاشوریەکــان لەناویان بردوون (کوردو کوردستان جـ ٢/٣ ئەمین زکی .

گەلی (گۆتی) لە کۆمەڵی گەورەی زاگروسە لە پێش دا لــە دەورو بەری زێی کۆیەدا ژیاون لە ناوەڕاستی سەدەی ٢٦ی پێش زاینی لە گەڵ ئەکەدیەکان‌و سومەری‌یەکان کەوتونە شــــــەرەوە بەسەریانا زاڵ‌بون‌و حکـــــومەتی شارانی سومەرو وڵاتی ئاکادیان هێنــــاوەتە ژێر دەستی خۆیانەوە .

کاردۆخی : گـــــوایە ســــــەدەی حەوتەمی پێش زایینی هاتوونە کوردســــــتان‌و بەرەبەرە پەلو پۆیان لێ بوبێتــــەوە بون بـــە بنــاغە بو عەشیرەتەکوردەکانی کوردوستان هێندێکیشیان ڕویان‌کردۆتە ئیران‌و لە وێ جێ‌گــیربون . ڕایەکی تریش هەیە کاردۆخی‌یەکان دەکاتە پاشماوەی (گوتی)یەکان . بە هەرحاڵ ئەم هەویرە زۆر زۆر دەکێشێ لێرە جێگای نابێتەوە سەیری کتێبی (کوردو کوردستان)ی ئەمین زەکی جـ١/٧٦ـ٧٩ بکــە .

٢ ـ گەلی (ماد) بەرابەرایەتی کەیقوباد توانیان حکومەتــی مــاد دابمەزرێنن شاری هەمەدان دروست‌بکەن بیکەن بە پایتەختی خۆیــان ساڵی ٦١٤ پ.ز حکومەتی ئاشوریان ڕوخاندو خۆیان بون بە جێ‌نشینی. (کوردو کوردستان ئەمین زەکی جـ٢ / ١٣ـ٢١)

خاکی وەلاتی ئیمەیـە پیشکەی هەموو بەشـەر
جیی نەبوو کـە کەشتی نوحـی بچیتە سـەر

کاتی کە نووح کەشتی یەکەی کەوتە بەر شەپۆل
شاخیکی کوردی «گۆتی» بەمەردانە گرتیە کۆل

گەرجیی نەدایە (جودی) بە ئەم کۆنە کەشتییە
ئیسـتاکە کەس نەبوو بزانی بەشـەر چییـە

هەشتاکەسـی تیابـوو لـەوی ئاشیانـی کـرد
جیگەی مرۆڤـی عالەمـە نیشتمانـی کـورد

چل عەصـرە کورد ژیاوە لـە شاخانی زاگرۆس
سەربەستو حور ، خاوەنی بەیداخو تەپڵو کۆس

مەوجوودی ڕاستی ، گەرچی نەهاتۆتە ژیر حیساب
ملیۆن ، لە دوازەدایە ، بـە تەخمینو ئیحتیساب

مەردیی سروشتو خیلقـەتی ئەم قەومە ئیرەیـە
مەیدانی جەنگی ، لا ، وەکـو خەرمانو گیرەیە

شـەرحو بەیانی میللـەتی کورد لیـرە نادری
زانایی میژووناسـە کە ئەم ئیشـە دەربەری

بۆ ئیمدادی کەیخوسرەوی دووەم لــە شاهانی هەخامەنشین هاتنی لەشکرێکی یۆنان بۆ بابلو لە پاش جەنگەکەو گەڕانەوەیان بۆ یونانستان(۱)

با پێت بلێــم : لــە مێژووی ئــەم میللەتــە کەمــێ
هــەروەك لــە بەحــر بێتــە دەرێ قەطــرەوو نمــێ

کەیخوســرەوی دووەم لــە هەخامە نشینانــی فورس
ئیمدادی ویست لــە قەیصەری ڕۆم پرچەڵو نەتــرس

تا تەختو تاجی شــاهی بسێنی لــە « ئەردەشــێر »
بەم لەشــکرە ، برایەکــی گــەورەی بخاتــە ژێــر

چوار عەصری پێش مەسیح بوو کــە ئیمدادی ڕۆمیان
هــاتو گەییشــتە وادیی بابــل بــە شــادمان

---

۱ ــ ئەم شەڕە لە مێژو دا زۆر ناوبراوەو لێی نوسراوە ، کورتــەکەی ئەمەیە کە بســـوپایێکی یۆنانی سێزدەهەزار نەفەری شـــەڕکەرو بەکرێگیراو بە فرماندەی (کلیرخوس) ڕویان کردۆتە وڵاتی کوردستان بۆ یارمەتی (کەیخوسرەو = کورش) برای ئەردەشێری دووەم پادشـــای ئێرانی ئەوکاتە کەیخوسرەوی ناوبراو والی ئیقلیمی (قبادوقیا) بوە ، ویستی تەختی شاهی لە ئەردەشێری برای بستێنێ بەم مەبەســتە هێرشی کردە سەر وڵاتی بابلو لە نزیك خان ئەسکەندەری ئێستا تێكڕژان ، خوێنێکی زۆر ڕژا ، لە سەرەتاوە سەرکەوتن بۆ کەیخوسرەو بو ، بەڵام چونکە لــە کوتاییدا خۆیو هەشتهەزار کەسێکی لێ کوژران ئەردەشێر زاڵبــوو ئاڵای سەرکەوتنی ڕاوەشاند . پاش ئەمە سوپای یونانی (زەینەفون)ی شاگردی سوکراتیان کرد بە سەرکردەی خۆیانو بە ناوکوردستاندا بەرەو (طەرابزون) گەڕانەوە لە وێشەوە بە قەراخ دەریادا ڕۆیشتن تا گەیشتنە ئەستەمبول لەوێوە لە بەحرەکە پەڕینەوە بۆ یونــان ئــەم گەڕانەوەیــە لەمێژودا بە (رحلە العشرە الاف) ناوی دەرکردووە . (کوردوکوردستان، ئەمین زەکی ج۱/۱۱۱ــ۱۱۲)

(خوسـرەو) بـە هێزی خۆی‌و بـە ئیمدادی زۆرەوە
ویستی کـە شـاهی کاکـی بنێرێتـە گۆڕەوە

لەولاوە ئەردەشـێر بۆ خەلاصـی لـە دەست عەدوو
بەخشی بـە جەیش‌و لەشکری‌یا نەقـدی هەرچی بوو

ئـەم مەعرەکـە لـە خانـی سـکەندەر کرایـەوە
لاکـین بەقەتلـی خوسـرەوی دووەم بڕایـەوە

ئەم لەشـکری شکسـتەیی یۆنانـە دەس بەجـێ
بۆ نیشـتمان‌و یانەیی خـۆی هـات‌و کەوتـە ڕێ

(زینفۆنی) سـەر سوپاهی بە عەقڵ‌و بە هۆش‌و کێش
ڕێی شاخەکانی کوردی بـە باش زانی ، کەوتە پێش

کاتـێ گەییشـتە « مزری‌کیـا » کەوتـە کـۆڕەوە
دەسڕێـژی لـێ کـرا لـە نزیـك‌و لـە دوورەوە

« زینفۆنی »ژیرو گـەورە بـە ڕاسـتی خەباتی بوو
گاهی بـە جەنـگ‌و گاهـی بـە ئاشـتی نەجاتی بوو

لـەو یاد داشتـەدا کـە بـە جێی هێشتووە ئەڵـێ
« کەردۆخ » پڵنگـی شـاخی‌یە ، بێگانـە نایەڵـێ

ئەم قەومە سـەر بە خۆیـە ئیطاعەی بـە کەس نیـە
بۆ شاهی «فورس»و «قەیسەری ڕۆم» دەسڕی کەس نیە

هـەر چەنـد سوپاهو لەشـکری ئێمـە گەڕایـەوە
زۆری بـە تیرو تێزەیـی « کەردۆخ » بڕایـەوە

« زینفۆن » ستاییشـی کەردۆخـی کـردووە
مێژوی بە ڕاسـتی زیندووە ، گەرچی خۆشی مردووە

هجوومی جەنگیزخان بە لەشکری مەغوولو تاتارەوە بۆ ئاسیای ناوەڕاستو بۆ ئێرانو کوردوستان ساڵی ٦١٦ی کوچی[١] :

عەصـری شەشەم نەماوو ، سەری عەصـری حەوتەمین
ئەقوامـی ئاسـیایی هەموو کەوتـە شـۆڕو شـین

جەنگیـز بەجەیشـی زۆرو مەغـــوولو تەتـارەوە
تۆفانـی ئاگـرێ بـوو لـە سـەر ، هاتـە خوارەوە

شاری نەهێشت ، دێهاتی نەهێشت ، گەییە بەحری ڕەش
دونیـا بلێســەی ئاگـرو تۆفانـی خوێنـی گـەش

تەنها لە شاری (بەلْخ)و (بوخارا)و لـە (قەندەهار)
کوشتـاری هـەر یەکێکی پتر بـوو لە صـەد هەزار

(خوارزمشا) ، کە شایێ بوو چالاکو دەسوەشـێن
ئێرانو خاکـی کـوردی هەموو کـردبوو بـە خوێن

ئەم شایە خەصمو دوژمنـی کوردبـوو لـە پێشـەوە
ئەقوامـی کـوردی خسـتبووە ژانو ئێشـەوە

خۆیو سـوپای بەوێنـەیی حەیـوانو جانـەوەر
کەوتبوە کوردەواری ، بـە کوشـتارو شۆڕوشـەڕ

پێشـی مەغوولی گرت ، بـە سوپاهێکـی مـەردەوە
کەوتـە جیدالـەوە ، بـە دڵێکـی نەبـەردەوە

---

١ ـ جەنگیزخان دامەزرێنەری ئیمپراتوریەتی مەغولەکانە سـاڵی ١١٦٢ی زایینی لە هەرێمی دولونبلدق لەوڵاتی ڕوسیا هاتۆتە دونیا زۆر ئازاو جەربەزەبووە بەشێکی زۆری دونیای ئەوسـەردەمەی شـەپرزە کردووە . ساڵی ١٢٢٧ی ز لە دونیا دەرچووە .

حەوت جەنگی کرد ، بە مەردی لە گەڵ لەشکری تەتار
گاه سەر ئەکەوتو زاڵ ئەبوو گاهێ زەبوونو زار

کوڵی ئەداوو دیسان هەلمەتی ئەبردەوە
بەم هەلمەتانە گۆی لە مەغوولان نەبردەوە

هێزی نەما لە ئاخریا کەوتە سەر فیرار
تەعقیب کەری بوو جەیشی مەغۆلی لە گشت دیار

هەر چەند شایێ بوو وەکو شێری شەڕو نەبەرد
خۆی خستە بەختی کوردەوە دڵ پڕ لە داخو دەرد

شاهو ئەمیری کورد کە هەموو خەصمی جانی بوو
کاتێ کە جێی نەمایەوە جێگەی (ئەمان)ی بوو

ڕایکردە سێبەری شەهی بەتلیسی نامدار
لێی بوورد لە جورمی پێشەوە ، شاهی کەرەمدار

میوانی کرد لە بەتلیسی جەنەت نموونەدا
ئەنعامی زۆری کرد ، لە گەڵ ئەم خەصمی خوونەدا(١)

جەیشی مەغۆل لە شوێنیەوە هاتن بە دەستو برد
تائەم تێچێرە بەرزە بستێنن لە دەستی کورد

---

١ ـ بەڵێ (جلال‌الدین) خوارزمشاهی کە ئۆردووەکەی بڵاوەی لێ کردو کەسی بەدەوردەوە نەما ناچار خۆی هاویشتە ناو خێڵێکی کوردەوە بەڵام کوردێك کە زۆر زوڵمو زۆری لێ دیبوو لە شەڕی ئەخلاطدا برایەکی لەلایەن‌لەشکری (جلال‌الدین) ەوە کوژرابو ، بە بێ خەبەری خانەخۆیەکەی زەفەری لێ بینیو کوشتی بەم جۆرە ئەم فرمانڕەوایە زالمە لەنیوەی شەوالی سالی ٦٢٨ی کوچیدا لە ناو چوو (کورد کوردستان جا١/١٤٩)

ئەم لەشکری مەغولە وەکو صاعیقەی بەلا
گەییە چ جێیێ ، کردی بە صەحرایی کەربەلا

هەر شارو دێیێ هاتە بەری ، کەوتە گیرەوە
کوشتاری لێ کرا بە منالو بە پیرەوە

وانو حەکاری ، ئەرجیشو ، ئەرزانو ماردین
ذی ڕوحی تیا نەما هەموو کوژرا بە قەهرو کین

لەو ئاوەدا بە مەردی سەرۆکی « کرێشە » بوو(۱)
وینەی پلنگ بە هەڵمەتو وەك شیری بیشە بوو

سەر عەشرەتی « کرێشە » بە خۆیو بە خوێشەوە
بۆ ئەم سوپای دڕندەیە ڕۆیشتە پێشەوە

لێی دا لە پێشداری مەغۆل ، بردیە پاشەوە
سەردارەکانی دوژمنی خستە تەلاشەوە

شاهانو سەروەرانو ئەمیرانی قەومی کورد
چاویان لە زەبرو زەنگی ئەمیری « کرێشە » کرد

هەڵیان کوتایە لەشکری دوژمن وەکوو پلنگ
کوشتیان لە تۆڵەدا ، لە عەدو هەرچی کەوتە چنگ

---

۱ ــ کرێشە : عەشیرەتێکی رۆر زرنگو بەناوبانگی کوردبووە لەو تاریخەدا دانیشتوی لیوای ئورفەبون ئێستاش پاشماوەی ئەم عەشیرەتە ریش‌سپیو قسەرویشتووی ئەو هەرێمەن (بابە)

ئەمین زەکی بەگیش دەڵی ئەگەر عەشیرەتی کریشەی کورد رێگەی پێ نەگرتنایەو ڕویان پێ وەرنەگێڕایەوە کەسیان لە وەڵات دا نەدەهێشت . کوردو کوردستان ج۱/۱٤۹ .

شاهانی کوردو میری « کرنشه » وەکو ئەسەد
بۆ ئەم هجوومی لەشکری تاتارە بوونە سەد

ئەم جەنگە پڕ لەخوێنە لە مەحشەر نموونەبوو
بۆ پاشی ئەو پەناهی ئەرەشای زەبوونە بوو

ئەم لەشکری مەغۆڵو تەتارە لە جەنگی کورد
غالب نەبوو گەڕایەوە پاشی ، بە دەستو برد

هجوومی هۆلاکۆ بۆ ڕۆژ هەلاتی نزیكو بۆ ئێرانو بۆ کوردستان ٦٥٠ــ٦٧٠ کۆچی (١)

پایانی نیوەی ئەووەلی بوو ، عەصری حەوتەمین
ئەهریمەنێ بە شۆڕشو شەڕ هاتە سەر زەمین

ڕوی کردە ڕۆژهەلاتی نزیك ، هەر لەشەرقەوە
وەك هەوری ڕەش بەگرمەو ناڵەو ، بە بەرقەوە

ئەهریمەنی بەشەربوو ، هۆلاکۆی خوێن ڕژێن
خاکی ڕەیو ئێرانی هەموو کرد بە بەحری خوێن

کەوتە خەیاڵو فیکرەوە ، بۆ ئیستلای عیراق
جولایەوە بە خۆیو سوپاوە ، بە ئیشتیاق

جێی تەختو تاجی شاهی «کەیان»و شاری (هامەدان)
ذیڕوحی دەرنە چوو بەگو ڕێزو بە ئەلئەمان

١ ــ هولاکو نەوەی جەنگیزخانەو دامەزرێنەری حکومەتی مەغولە لە ئیران سالی ٦٥١ی کوچی = ١٢٥١ی زایینی خەلافەی عەباسیەکانی لە بەغدا ڕوخاند دوایی سوریەی داگیر کودو ئەمجار گەرایەوە ئیران .

کرماشا کە یانەیی مەشهورە کورد نشین
سور هەڵگرا بە خوێنی بەشەر ، ئەهلی کەوتە شین

هەرچەند کورد بە هەڵمەتی ڕۆژو شەو ، لە ناو
لەم لەشکری مەغۆلە هەزارانی خستە داو

ئەم دەستو بردی کوردە ، لە تاکاوو کەم کەمە
قۆرتی نەدا لە ڕێگەی ئەم ئوردویی عەرەمرەمە

ئەم لەشکری مەغۆلە بەقەهرو بەسامەوە
ڕۆیی بەگورجی ، تاچووە (دار السلامە)وە

بەغدای نەهێشت بە میرو وەزیرو خەلیفەوە
ڕزگار نەبوو یەکی بە (وەضیع)و شەریفەوە

لافاوی خوێن ، لە دیجلەوە گەییە خلیجی فورس
میصرو حیجازو مەسقەتو عومانی خستە ترس

ئەمجاکو لەشکرێکی دروستکرد لە چل هەزار
ناردی بۆ کوردەواری کە بیخاتە ژێری بار

ئەم میللەتە شەڕانی ، لە گەڵ یەکتری دوهۆن
کوشتاری سەهلە ، لێدەنو پاکۆ کەنو ڕۆن

ئەم جەیشە پڕسیلاحو چەکە هاتە نیشتمان
چرکەو صەدای تێزەوو ڕم ، گەییە ئاسمان

کاتێ گەییشتە بەردەمی هەولێر ، سوپای مەغول
دەوری حەساری دایەوە وەك گێژی گەردەلول

(حاکم صەلابە) گەردنی تەسلیمی دانەوان(۱)
سەرلەشکری قەڵا ووتی : نەنگە ، ئەلئەمان

من کوردم و لەمیللەتی ناودارو بەرزی ماد
ئەم لەشکری مەغۆلە بە جارێ ئەدەم بەباد

فەرمانی دا بە لەشکرییان ڕۆژی غیرەتە
بۆ قەومی کورد ژیانی ئەسارەت فەلاکەتە

لاوان لەقەڵعە هاتنە دەرێ دەس بە شیرەوە
وەك ڕەزمی ڕۆستەمی ، بە کەوان و بە تیرەوە

کوژرا بە شیرو نیزەیی کورد لەشکری تەتار
لەم جەیشە چل هەزارە یەکێکی نەهاتە کار

کاتێ کەبیستی هیچی نەما جەیشی سەر چلی
ئەم دەنگە وەك بروسکەیی شەڕ دای لە سەر دلێ

خۆی و سوپای مەغۆل و تەتاری بە گوردەوە
ڕووی کردە نیشتمان و چیاکانی کوردەوە

هەرچەند هۆلاکۆ تۆڵەیەکی سەند بە هێزی زۆر
داخ و درێغی لەشکری کوژراوی بردە گۆڕ

ئەمجا هجوومی کردە حەکاری بە قینەوە
ناوچەی شیمالی کوردی هەموو خستە شینەوە

---

۱ ـ مامۆستا ئەمین زەکی دەفەرموێ حاکمی قەلای هەولێر ئەوکاتە (تاج الدین سالایا) بووە ویستویەتی ئیطاعەتی مەغۆل بکا بەڵام مودافیعینی قەڵاکە کە کوردبون ئیطاعەتیان نەکردوو مودافەعەیەکی ئازابانەیان کرد لە دووایدا (بدرالدین لۆلۆ) حاکمی موصل لە گەڵ مەغۆل ڕێك کەوت وەلە موحاصەرەی قەڵاکە یاریدەی دان و بەم تەرحە هەولێر پاش بەینێك کەوتە دەس مەغۆل کوردو کوردستان ج ۱۵۱/۱ــ۱۵۲ .

کوردانـــی دەوری موســڵو دیار بەکــرو ماردیــن
بۆ تۆڵــە گشت لــە قورگــی چیــا چونــە ئاو کەمین

لێیــان ئــەدا لــە جەیشــی مەغۆلــی لەپاشو پێش
ئەم لەشــکری مەغــۆلە لــە زۆرلاوە کـــەوتە ئێش

تەفصیلـــی ئــەم جیدالو شـــــەڕە لێــرە نــادرێ
هــەر قەومی کوردە لەم شەڕو ئاشـــووبە دەر بــەرێ

ئــەم شورشـــە بــە قەهــرو فەلاکــەت بڕایــەوە
جەیشی مەغــۆل بــە یەئســـەوە لەولاش گەڕایــەوە
وەختــێ کــە دەوری حوکمەتــی ئێلخانــی هاتە پێش
لاچــوو لــە قەلبــی هەردوطەرەف زامو ئێشو رێش
شاهانــی ئێلخانــی بــە فکرێکــی بــەرزی وورد
رێ کەوتنـــەوە بــە چاکــە لــە گەڵ سەردارنی کورد

پەیدابوونی دونیاگری بەناوبانگ ئەمیر تەیموری گورگانو هجوومکردنی بۆ هیندو ئێرانو عیراقو کوردستان(١)

تەیموور لەحەوصـــەدو نەوەدا بــوو ، وەکو شەهێن
ڕوی کردە هــەر وەڵاتێ هەموو بــوو بەحری خوێن

---

(١) تەیمووری لەنگ لە وەڵاتی سەمەرقەند ساڵی ١٣٣٦ی ز لەدایکبووە کوڕەزای جەنگیزخانە تەیمور بە دەستو بازوی خــۆی توانی ببێتـــە سەرکردە لەسەر تەختدانیشت . وەڵاتی خوارزمو کاشغەرو ئێرانو سوریاو میسری داگیر کرد ســـاڵی ١٣٨٦ی ز بە غداشی وێران کـــرد دووایی لە گەڵ عوسمانیەکان کەوتەشەڕەوە بایەزیدی دووەمی لە شەڕی ئەنقەرە ساڵی ١٤٠٢ تێكشکاند ئەمجار شاری سەمەرقەندی کــــرد بەپایتەختو دەس ڕەنگینو زانای لە هەموو لایەکەوە بۆهێناو ئاوەدانیو پێشکەوتنێکی زۆری بەخووە بینی . بەڵام زۆری نەخایاند کەتمەیمـــور ساڵی ١٤٠٥ی زاینی لەدونیا دەرچو .

هەرجیرێ چوو نە شا ، نە ئەمیری نەهێشتەوە
ئەفغانو بەلخو هیندی بە یەکجاری ماشتەوە

تەنها لە شاری دەلهی لە کەللەی نەوەد هەزار
میلو منارەیێکی دروستکرد بە یادگار

شاهی ئێرانو فارس ، ئەتابوك موظەفەری
جێگەو پەنای نەمایەوە ڕایکردو دەر پەڕی

هەرچی هەبو لە تۆوی شەهانی ئەتابوکان
باکۆکران بەتیرو مڕیەوە بە بێ ئەمان

ئێرانی کرد بە مەذبەحە شیرازو ئیسفەهان
ذیروحی دەرنەچوو بە ئیطاعەتو بە ئەلئەمان

کاتێ کەئیستیلای هەموو ئێران بڕایەوە
بۆ نیشتمانی کوردو عێراق ئاوڕی دایەوە

ئیرانی دایە دەستی عومەر ، شێخ موعیززە دین
فرزەندی پڕ حەماسەتو شەهزادەیی ئەمین

ئەمجاکو هاتە خوارەوە گەییە سنوری کورد
دانشتێکی جەنگی دروست کرد بە دەستو برد

بریاری دا لە پێشەوە ، کوردن هەموو دلێر
گورجن وەکو پلنگو دڕوندەن میثالی شێر

ووریا بڕۆنە پێشەوە تا دیجلەو فوڕات
ئیتر موطیعی ئێمەیە ئەقوامی گشت وەلات

کوردی دلێر بە گورجیو چالاکی کەوتە شاخ
ئەم لەشکرەی لە ڕاستو لەچپ خستە ئاخو داخ

کوردی کرنـــدو دینـــەوەرو قەســـرو خانەقـین
وەك شـێری بیشـە کەوتە جەنگـی حەیـاتو ژین

سەر کردەیەکـی هێشـتەوە بـۆ جەنگی قەومی کورد
خۆیی‌و سوپاهـی کەوتنـە ڕێگـا بـە دەستو برد

کاتێ گەییشـتە باقوبـە ئەحمـــەد جەلائیـــری
سولطـەی نەمـا بـە دەستەوە ڕایکردو دەرپـەڕی

تەیموور ، بە خۆیی‌و لـە شکری خۆین ڕێژو سەختەوە
سـاتێ نەوێســـتا تاچـووە نـاو پایتەختـــەوە

هەرچـی هەبـوو لـە کوشتن‌و تالان‌و خۆین مژین
نوێـی کــردەوە دوبـارە هۆلاکۆیـی دووەمـین

بەغدای نەهێشــت لە دیجلەوە ڕووی کــرد نەینەوا
تکریتـی کـرد بـە مەذبەحـە ، ذیروحـی لێ نەمـا

بۆ نیشــتمانی گـەورەی کورد کەوتـە سـەر خەیاڵ
ئەمجـا لە شاری موسڵەوە ڕووی کرد ، بەرەوشیمال

بـۆ مەنعی خــوێن ڕژاندن‌و کــرداری ناڕەوای
شـــاهانی کـورد بە هەدیەوە هەڵســانو چونە لای

ئاشـتی سـەری نەگرتو نەتیجـە گەییشتە شـەڕ
لافاوی خوێن لە هەردو طەرەف گەیی بە ، دەشتو دەر

سوڵتانـی تورکیـا بـە سوپاهێکی بـی شومـــار
ڕووی کردە ئێمـــە بە شـەڕو مەیـدانی کـارزار

پەیغـامی دا بـە والیی ئێــــران (معـز الـدین)
دوژمن عەنوودو پڕ چەکـە ، جـێی قایمـەو مەتـین

بۆیاریـــدەم بەلەشـــکرەوە پێـیرە خــوارەوە
دوژمــن درندەیـنـە بـە چەکـی پڕ لـە نـارەوە

والی موعیز بەئەمـری پـدەر کەوتە ئیش‌و کـــار
کۆی‌کردەوە سـوپاهی عیبـارەت لـە بیست هـەزار

وەقفـەی نەکـرد سەعاتـێ هەتا دەشـتی شارەزور
پاشـبارو خـارو بـاری هەموو مایـەوە لـە دوور

ئازووقـــەوو ذەخیرەیـی لەشــــکر بڕایـــەوە
برسێتــی کەوتـە لەشـکرو تیپـی سوپایـــەوە

دیهاتـی ئەوبـنـارە ، هەمـوو ڕۆیـــە شــاخەوە
لـەم هێرشـــی کوتوپڕە کەوتـــە قەراخـــەوە

خورمــاڵ هەتاکــو زەلمـی بەناوبانــگ قەڵایێ بـوو
جێگـەی ئەمیری ئەردەڵو خـاوەن سوپایـێ بـوو

ئـەم میرە کێ‌بوو ؟ زاتی حەســـەن بێگـی ئەردەڵان
دائیم عـەدوی شەهانی جەلایـر بـە بـێ ئەمـان

شەهزادە کەوتـە هەڵپـەوە بـۆ نانـی لەشـــکری
بۆ ئـەم قەڵای حەســەن بەگـە دوو چـاوی تێ بڕی

سەر لەشکرێکـی ناردە قەڵاسەرکـەش‌و بەشـۆر
تاگەنم‌و جـۆ بسـێنێ بـە خـوایش بـێ یا بە زۆر

سەردار ، گەهێ بە زۆرو کەهـێ پول بـە دەستـەوە
هەر چەنـدی کرد مەیێکـی ذەخـیرە نەبەستەوە

خـان ، جوابـی هەر یەکێ‌بوو کـە نیسانـە خاروبار
ئایا مەنـێ ، لەگەنم‌و لـە جـۆ ، یاخۆ صـەد تەغار

سەرداری لەشـــکر ئـــەم خەبـــەرەی ناردە لای ئەمیر
دەس ناکـــەوێ ذەخـــیرە بـــە پـــولو بـــە زەبری تیر

بۆ زادو بۆ ذەخیرەیـــی جەیشـــی بەدەســـتو بـــرد
شەهــــزادە خـــۆی بە لەشـــکرەوە ڕوی لـــە قەلعەکرد

گەییە قەڵاوە دەوری گـــرت دەســـتی کـــرد بەشـــەڕ
ئەمما چ جەنـــگو شۆڕشـــێ نەیدیـــوە قەت ، بەشەر

خـــان ســـوپای لەدەوری حەصـــاری قەڵایـــــەوە
تیروکەمـــــان بەدەســـــتەوە جوابـــی ئەدایـــــەوە

ڕۆژێ کەشـــەڕ گەرم بـــوو ئەمـــیر زادە کەوتە گـــیر
ژینـــی بەســـەر چوو جـــەرگو دڵـــێ کون کرابە تیر

سەردارەکانـــی کەوتنـــــە یـــەئسو تەلاشـــــەوە
بڕیـــار درا بـــە دزیـــەوە بکشێنـــــە پاشـــــەوە

خەرگاهـــو خێمـــــە گشـــــتی بەجێمـــــا گەڕانەوە
تەنهـــــا بەدەســـــتی ڕوڵەیـــی صاحیقڕانـــــەوە

ئەم لەشـــکرە نەوێســـــتا هەتا شـــاری ئیصـــفەهان
ئەمجـــا خەبـــەر درا بـــە شەهەنشـــــاهی گوورگان

پاش ئـــەم فیرارە خـــان لـــە قـــەڵاوو حەصـــــارەوە
بۆخێمەگاهـــــی دوژمنەکـــــەی هاتـــــە خـــوارەوە

تاڵانـــی گـــرت لـــە خێوەتو چـــادر لەفەڕشو مـــاڵ
تەقســـیمی کرد بـــە لەشـــکری خۆیا بـــە قەدری حاڵ

دونیا گرێکـــی هـــەر وەکو تەیمـــــوری گورگـــان
گاڵەی ئەکـــرد بەتاجو بەتەختـــی شەهەنشەهـــــان

هیچ شـــاهو هیچ ئەمـــیرێ وەکـــو تێرە میری کـــورد
فرزندێکـــی نەکوشـــتو دڵو جەرگـــی کون نەکرد

هـــەر فاتیحـــێ کـــە هاتۆتـــە ئـــەم خاکـــە پاکـــەوە
تێپەڕبـــووە بەلاشـــەی زۆرو بەلاکـــەوە

پاش ئەم هەرایـــە زەبـــری زلی دا لـــە قەومـــی کورد
بەدناوییـــو خراپـــە تەبـــێ هیچـــی کـــەی نەبـــرد

پەیدابوونی نادرشای ئەفشاری لە ئیران پەلاماردانی بۆئەفغـــانو هیندوستانو عێراقو کوردستان ٭ هجوومی بۆ عێراق سالی ١١٤٦ ــ ١١٥٦ ی کۆچی

تاریخی هیجـــری پاش صەدو چل بـــوو لە یەك هەزار
شاهێکـــــی گـــەورە هاتـــەوە مەیدانـــی کارزار(١)

نادر شەهێ بوو ، وێنەیی تەیمـــوور بـــە شۆروشـــەڕ
بـــۆ فاتیحیی هەوایەکی زۆر بەرزی کـــەوتە ســـەر

ئەفغانـــی گـــرت بـــە کا بو لـــەوەو قەندەهـــارەوە
شـــاهی لەتەختو بەختـــەوە هێنایـــە خـــوارەوە

ئەمجـــار بـــەرەو جنـــووب چـــووە هیندووستانـــەوە
شـــاهی ئەوێشـــی خســـتە فوغـــانو ئەمانـــەوە

پاش ئـــەم فتووحـــە ، کەوتـــە خەیالـــی عێراقەوە
سوڵتانـــی تورکـــی خســـتەوە فیکـــرو مەراقـــەوە

ناردیـــە قەڵای زەهـــاوەوە ، جەیشێکـــی پێشـــدار
مەوجوودی ئەم سوپایـــە عیبارەت ، لە بیست هەزار

---

١ ــ مەیدانی کارزار : واتە گۆرەپانی جەنگ

میری « بەبە » کە هاتی پێشداری بیستەوە
فەرمانیدا بە لەشکری خۆیا کە سەر ڕەوە

ڕۆیی بە خۆیو لەشکرەوە ئانزیك زەهاو
خۆیدا بە جەیشی نادرییا هەر بەشەو لە ناو

ئەم پێشدارە ، دو بەشی کوژراو ئەوی تری
ڕێگە فیراری گرتەبەرو ڕۆییو دەرپەڕی

تالانی زۆر لەخێوتو حەیوانو خارو بار
تەقسیم کرا بە لەشکرییانا بە پێی سوار

دەستی وەشان سەلیمو بەمەردی گەڕایەوە
دووا ڕۆژو ترسی شاهی ئەهێنایە ، کایەوە(٢)

وەختێ کەنادر ئەم خەبەرەی بیست بقەهرەوە
کەوتە خەیالی ماضییو تاریخی دەهرەوە

زانی : کە قەومی کورد هەموو ئازانو دەسوەشێن
بۆ فاتیحان لەکۆنەوە سەددی سەدیدی ڕێن

گەرچی شەهێ بو وێنەیی تەیموور بە دارو گیر
دەوری هۆلاکۆ ڕۆلەیی تەیمووری کەوتە بیر

ئەمجا بە نەرمی قاقەزی نووسی لە پێشەوە
لەو پیشدارە بورد ، بە دڵی پڕ لە ئێشەوە

ڕێ کەوت لە گەڵ ئەمیری (بەبە) کوردی کردەخۆ
ئەمجا ئەمینبوو ، خۆیو سوپاهی لە هاتو چۆ

---

١ ــ تاریخی نادری کە لەلایەن میرزا مەهدی سەر مونشی نادر شاهەوە تالیف کراوە زۆر بە تەفصیل باسی ئەم هەڵمەتی سەلیم پاشای بەبەی کردووەو نادرشا بە موخابەرەو لوتف کردۆیەتی بەلایەنگیری خۆی

بۆچە نابی خوالێخۆش بوو ئەمین زەکی بەگ نوسراوە

تۆ بە تەگبیر ئاصەفی ، ئەمما بە حیکمەت فەیلەسووف
میهـری نورئەفشانی کوردی هەربمێنێ بێ کسووف

دەستگیرو مەرجەعی بـۆ لاوی لێقەومـاوی کـورد
دەســتگیرو یاوەرت بـێ ، حەزرتـی ڕەبی ڕەئووف

بەزمان قەڵەمەوە بۆ پیاوێکی پلە گـەورەی بەغـدام نوسـی

ئەگەر چی نووسـەری مێژوویی شەش هەزار سـاڵم
پڕە لـە خزمەتـی مەعمـوورە تەرجەمـەی حـاڵم

لـە وەصـفی عیلـمو لـە شوکرو ثەنـای مەعالیتان
بـەدوو زمانـــی تەڕو تیژو گورجـــەوە لاڵـــم

١ ــ پەیمانی ئەتلەتیك

رئیس جمهوری ئەمەریكا میستەر ترومان رەئیس وزەرای حكومەتی بەریتانیا : میستەر چەرچڵ بو لەجەنگی دووەمی عالەمیدا ویستیان ئەقوامە زەبوونەكانو ژێر دەستەكان بكەنە لایەنگیری خۆیانو تەفرەیان بدەن لە ١٤ ئاغستۆسی ١٩٤١ دا عیبارەت لە چەندمەوادێك بەیاننامەیەكی ڕەسمییان بڵاو كردەوە ماددەی (٣)سێی كە شمولی ئێمەی هەیە لێرە بۆ یادداشت دەرجمانكرد •

المیثاق (اطلانتیكی) تاریخ ١٤ اغستوس ١٩٤١

المادة الثالثة : احترام حق جمیع الشعوب في اختیار الحكومة التی یرضیها الشعب • والعمل علی رد حقوق السیاده لمن حرم عن هذه الحقوق عنــوة .

٢ ــ میستەر ویلسون ڕەئیسی جمهوری حكوماتی موتەحیدەی ئەمەریكا لە جەنگی ئەوەڵی جیهانی دا بە سیفەتی ڕەئیس جمهوور لەنیهایەتی حەربی ١٩١٤ــ١٩١٨ میلادی یا بۆ تەئمینی صولحو ئاسایشو ئیستیقراری عالەمی لەسەر چواردە مادە مەنهەجو پرنسیپێكی بە هەموو جیهانا بڵاو كردەوە ئێمە بە نوسینو تەرجەمەی مادەی چواردەی كەشمولی ئێمەو ئەقوامە ژێر دەستەكانی هەیە ئیكتیفا ئەكەین • (هەموو میللەتێ كە جێگاو وەتەنێكی مەعلومو ناسراوی خۆی هەیەو ئەكسەریەتی ئەو میللەتە لەو خاكو وەتەنەی خۆیاندا ساكنو دانیشتوون • پێویستە ئیستیقلالێكی ئیداریان بدرێتی بە شەرتێ حقوقی ئەقەلیاتێ كە لەوێدا ساكنن محافەزە بكرێت) •

٣ ــ بۆ ئیستیفتای قەومی کورد لە (کانون الثانی) ١٩٢٥دا هەیئەتی بەریاسەتی قۆنت تلکی (هەنگاری الجنسیة) لە تەرەف (عصبة الامم) ەوە بۆ ویلایەتی موصل نیرابوو.ئەمهەیئەتە لە سلێمانیو لە هەموو کوردستانی شیمالی عیراق تەدقیقاتێکی زور وردیان کردووە و من (بالذات)کە زیندانی بوم ئیستیجوابیان کردم . لەگەڕانەوەیانا ، لەو راپۆرتو تەقریرە درێژە کە دابویان بە (عصبة الامم) لە صەحیفەی ٤٢دا بەنەوعێ مەدحو ستایشی کوردیان کردووە لە خصوصی ئەقەلییاتی یەهودیو مەسیحیەوە هەیئەتی (عصبة الامم) مەمنونبووە وە هەتا ووتویانە قەومیکورد حقوقی ئەقەلییات بە قەدەر حقوقی خۆیان محافەزە ئەکەن .

ووتاری بۆلاوە دلێرو بە نرخەکان

دونیاگری زەمانەو شاهانی ناوبراو
هیچیان بەجێ نەهێشتوە ئیمرۆ بە غەیری ناو

ئەم فاتیحانە گشتی کە هاتوونە کایەوە
هێزیان هەموو لە بەر دەمی زاگروس بڕایەوە

هەر هاتویێ چ شا ، چ سوپایی نەماوەو ڕۆی
کورد ماوە هەر ئەمێنی لە جێگەو مەکانی خۆی

ئەی لاوی کورد ! چ باوکو چ باپیرەوجەددی تۆ
ئازادو حور ژیاوونو ، سەربەستو سەربەخۆ

هەرتۆ نەوەی حەلالی لەقەومی دلێری ماد
هاو خوێنی تۆن شەهانی کەیو شاهی کەیقوباد

ئێستاکـە بۆچـی دیـلو ئەسـیری ئـەمو ئـەوی
پێـوەند لـە پێ ، کەلەبچە لـە دەس ، شانو مل نەوی

بـۆ خوێنـە گەرمەکەت لـە بەدەنـدا بووە بە کێم
بۆچی ئەڵێی : شـکاوە نیـە هێزی دەسـتو پێـم

تاریخت پـڕ لـە دەنـگو صـەدای قارەمانیـیـە
مێـژوت هەمـوو حیکایەتـی کـاوەو کەیانیـیـە

جەیشـی هۆلاکو رۆڵەی تەیمـووری خوێن ڕێژێـن
هـەرلاوی تـۆ بـوو کوشتنی نەیووت : ئەمانە کێن

بەسـیە لە پشتو پێشـەوە ژێر دەستو تێکەڵـی
هـەر قـەدری خـۆت بزانە ، کە تۆش میللەتو گەلی

ئـەم تەوقـی دیلـە کـە لـە ملتایـە بـەس نیە ؟!
بۆ دیلی ، غەیـری میللەتـی کورد بۆچی کەس نیە ؟!

باغـت بـڵاوو پانـە درێـژە لـقو بـژی
ئاوی بدەیتە بەر بـە ـ بەر ـ ی باغی خـۆت بـژی

وتەیەك

وەکو مامۆستا گۆران دەلێ : ئەورەحمـــان بەگ شـــیعرەکانی بلاونەکردۆتەوە . تا لە ژیاندا بووە کەس شیعرەکانی نەبینیوە . کـــە ماڵئاواییشی کردوە دیوانە دەستنووسەکەی کەوتۆتە لای ئەسعەد بەگی کوڕی ئەویش هەڵی گرتوەو دەستی نوسەرو ڕۆشنبیرانی نەگەیشتۆتێ . لە سالی ۱۹۷٤ی‌ز بەملاوە لە برێ ڕۆژنامەو گۆڤاردا کورتەیەك لــە ژینامەو شیعری شاعیر بلاوکراوەتەوە جا چونکە سەرچاوەی هەمــوو ئەو نوسینانە هەر دیوانە دەستنووسەکەی شاعیر خۆیەتی بە پێویستمان نەزانی لە شوێنی خۆیا لــە پەراوێزا ئاماژەیان بۆ بکەین . وا لێــرەدا پێرستی برێ لەو نوسینانە دەنووسین .

۱ ــ شێخ موحەممەدی خـــال ، (عبدالرحمـــان بەگی بابان) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (۱۸)ی تشرینی سالی ۱۹۷٤ز ، ل ۱ــ۳ .

۲ ــ کاکەی فەلاح ، (لە پیاوە نەمرەکانمان ، ئەورەحمان بەگی نفووس) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (۱۱۱)ی ئەیلوولی سالی ۱۹۸٥ ل ۸۳ــ۸٥ .

۳ ــ سۆران مەحوی ، (عەبدولرەحمان بەگی نفووس‌و شیعری نوێی کوردی !!) گۆڤاری ئوتوتومی ژمارە (۳)ی ســـالی ۱۹۸۷ی‌ز. ل ۷۰ــ۸۱ .

٤ ـ مەحموود ئەحمەد موحەممەد • (جارێکی تر قوتابخانەی شیعری کلاسیکی تازەو ئەورەحمان بەگی بابانو سەرەتای پەیدابوونی ئەم قوتابخـــانەیە) • ڕۆژنامەی (هاوکاری) ژمارە (٩١٥) ڕۆژی ١٩٨٧/١٠/١٩ ل ٨ •

٥ ـ محمود احمد محمد (الاديب الكردی) عدد خاص بمناسبة مهرجان المربد السابع عدد ٢ تشرين الثانی ١٩٨٦م •

٦ ـ عەبدولرەحمان بەگ بۆ خۆی بە ناوی عەبدولقادر ئومیدی کوریەوە سالی ١٩٣٨ لە ڕۆژنامەی (ژین)ی ژمارە (٥٥٢)دا شیعری بەهاریەکەی بلاو کردۆتەوە بەلام دوایی دەسکاریی کردووە •

٧ ـ مەحموود ئەحمەد موحەممەد (ئاوڕ دانەوەیەکی سەرپێیی) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (١٢٨) شوباتی سالی ١٩٨٧ی ز ل ٢١ــ٢٩ •

٨ ـ شێخ مەحەممەدی خال (عەبدولرەحمان بەگی بابان) نالەی دەروون ، بەرگی‌دوەم چاپی سالی ١٩٨٥ ل ١٢٨ــ١٣٢ •

ئەمەگ ناسی‌و تێبینی یەك

ئێستا کە ئـەم دیوانە خنجیلانە ڕێك خراو ڕووناکایی بینی بـە پێویستی دەزانم کە بڵێم لەدوای پاکنووس کردنی (ڕوونووسی) دیوانەکە، کاك دڵشاد موحەممەد ئەمین‌و مامۆستا موحەممەدی مەلاکەریم یەك لـە دوای یەك ئەرکی پێدا چوونەوەی شیعرەکانیان خستۆتە سەر شـانی خۆیان و پڕێ هەڵەی کێش‌و سەرەوایان بۆ ڕاست کردمەوە ، مامۆستـا ((کاکەی فەلاح)) یش لەسەر داواکرنی خۆم هەموو دیوانەکەی خوێندەوە دوایی وای بەباش زانی کە دوو بە دوو سەرجەمی دیوانە کە بخوێنینەوەو لەگەڵ دەستنوو سەکاندا بە راوردیان بکەین .

ئەوەبوو دوو ڕۆژ ، ڕۆژی زیاد لە سێ سەعات بەراوردێ هەموو شیعرە کانی لەگەڵ دا کردم زۆرلەنگی‌و وشـــەی پەرێندراوو نارێـك نووسراوی بۆ ڕاست‌کردمەوە بەڕاستی ئەگەر ئەم پێیدا چوونە وانە نەبو نایە دیوانەکە زۆر هەڵەی زەقی تێ دەکەوتن ، زۆر ســـوپاسی هەموو ئەرکێکی دڵسۆزیان دەکەم .

محمود احمد

تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

یەکێکی تر کۆنە شاعیر بوە تا ئێستا خۆی دەرنەخستوە مەنزومەیەکی خوێندەوە هەموو پەسندیان کرد ـ ئەویش ـ ئەورەحمان بەگی بابان بوو .

پیرەمێردی نەمر

عەبدولرەحمان بەگی بابان لە سەرەتای ژیانی شاعیریەتی‌دا زۆر بە گەرمی دەستی دایە تازەکردنەوەی شیعر ، لە « نوری » ـ واتە شێخ نوری شێخ صالح ـ کۆنترە بەلام ئەو شیعرەکانی بلاو نە ئەکردەوە .

مامۆستا گۆران

عەبدولرەحمان بەگی بابان لە زۆر ڕووەوە دواوەو شیعری ووتووە ، بەلام بەشی زۆری شیعرەکانی دەستەی بەستە (ترکیب بەند)ن . زۆر لە شیعرەکانی وەك شیعرەکانی حاجی قادری کۆیی کەفو کولی دەریای خەیالاتی نیشتمانی‌و ئاواتو ئارەزووی ئازادی‌و سەربەستی‌و سکالایەتی لە دەست ڕۆژگاری ناهەموارو زۆرو ستەمی چەرخی کەچ ڕەفتار .

شێخ محمدی خال

ئەورەحمانی بەگی نفووس یەکێکە لەو ڕابەرانەی کە مامۆستا « گۆران »ی نەمر پەنجەی ڕابەرایەتی شیعری نوێی کوردی بۆ ڕاکێشاوە لە گەل دەستەکەی ئەو سەردەمەی خۆیاندا .

کاکەی فەلاح

السعر ١٥٠٠ فلسا

مطبعة الزمان ـ بغداد ـ هـ ١٦٢١٨١ ٤